

SINIKKA KUOSMANEN

Elämäni
parhaan päätös

TUTKIMUS ENSIKOTIEN TYÖN VAIKUTTAVUUDESTA

SISÄLLYSLUETTELO

KIRJOITTAJA

Sinikka Kuosmanen on työskennellyt pitkään Ensi- ja turvakotien liiton vaativassa vauvatyössä, viimeksi tutkija-kehittäjänä, vuosina 2005–2017.

KUVAT (jollei toisin mainita):

Kimmo Tähtinen / Helsingin ensikoti ry:n arkisto
Kuvien perheet eivät ole ensikodin asiakkaita.

KIELENHUOLTO: Vivikka Monto ja Essi Lehtinen

ULKOASU JA TAITTO: Hanna Hauta-aho

ISBN 978-951-9227-84-9 (PDF)

ISBN 978-951-9227-85-6 (nid.)

Ensi- ja turvakotien liitto, 2017.

ESIPUHE.....	4
--------------	---

LUKIJALLE	5
-----------------	---

JOHDANTO.....	6
---------------	---

1 TAUSTAA.....	7
----------------	---

1.1 Ensikotitoiminta suojelee lasta.....	8
1.2 Ensikoti on yhteisö, joka tukee ja kuntouttaa vanhemmuutta	8
1.3 Hyvinvointipolitiikka ja järjestötoiminta	8
1.4 Toiminnan ilosta toiminnan vaikuttavuuteen	10
1.5 Vaikuttavuuden arviointi kansalaisjärjestötoiminnassa.....	11

2 VAIKUTTAVA ENSIKOTI.....	12
----------------------------	----

2.1 Tutkimuksen tarkoitus.....	13
2.2 Tutkimuksen taustateoria.....	13
2.2.1 Teorian tarkoitus.....	13
2.2.2 Ekologinen teoria.....	13
2.2.3 Mistä puhutaan, kun puhutaan resilienssistä?	14
2.3 Tutkimukseen liittyviä käsitteitä.....	14
2.3.1 Ensikotityö	14
2.3.2 Terveys	15
2.3.3 Hyvinvointi.....	15
2.3.4 Toimintakyky ja toimijuus	16

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
-----------------------------------	----

3.1 Tutkimusongelma.....	18
3.2 Tutkimuksen kohde	18
3.3 Tutkimusmenetelmä	18
3.4 Tutkimuksen toteuttaminen.....	18
3.5 Tutkimusaineiston käsittely.....	19

4 TUTKIMUSTULOKSIA20

4.1 VAUVA.....	21
4.1.1 Vauva kertoo tulostaan.....	21
4.1.2 Vauvana ensikodissa	21
4.1.3 Vauva muistelee aikaansa ensikodissa. Kertojana vanhempi.....	22
4.1.4 Vauva tänään	22
4.2 VANHEMMAT	22
4.2.1 Ennen vauva-aikaa	22
4.2.2 Terveystila	23
4.2.3 Hyvinvointi.....	23
4.2.4 Toimintakyky ja toimijuus	24
4.2.5 Pohdintaa vanhemmuuden lähtökohdista	24
4.3 ENSIKODISSA.....	25
4.3.1 Ensikotiin	25
Millä mielin ja kenen ajatus	25
Vanhemman vointi	26
Ajatuksia ensikodin ovella.....	26
Odottavin mielin.....	27
Ikä	27
Jaksojen pituudet.....	28
4.3.2 Elämää ensikodissa.....	28
Työskentelystä	28
Kun puhutaan arjesta, niin mistä silloin puhutaan?	30
Parasta kaikesta	31
Eryityisesti hyötyä	31
Vanhemmat ehdottavat muutoksia	32
4.3.3 Verkosto	33
Puolison ajatus ensikodista	33
Mitä omat vanhemmat ajattelevat.....	33
Ensikoti suhteiden verkostona ja yhteisönä	34
Mitä vanhempi ajattelee tänään työntekijöistä	34
4.3.4 Pohdintaa ensikotiajasta	35

4.4 PERHEET TÄNÄÄN	35
4.4.1 Vanhempien vointi.....	35
4.4.2 Vanhemman terveys	36
4.4.3 Perheen hyvinvointi	36
4.4.4 Vanhemman toimintakyky ja toimijuus	36
4.4.5 Ketä vanhempi kiittää tästä päivästä	36
4.4.6 Tiivistys perheiden nykyisestä hyvinvoinnista	37
4.5 ENSIKOTI TYÖNÄ	37
4.5.1 Ammatillisuus	37
Työntekijöiden koulutus ja työkokemus	37
Ensikotityössä vaadittava osaaminen	38
4.5.2 Ensikotityö	40
Määritelmä. Monesta yhdeksi.....	40
Ensikodin asiakas	40
Vaikuttavuus työntekijän kokemana	41
Ensikotityön vetovoima	42
Ensikotityön rasite	43
Ensikotityö tänään, entistä vai erilaista	44
Ensikotityö huomenna	47
Mitä työntekijänä haluaa kehittää	49
4.6 KERTAUSTA TULOKSISTA	50
Mitä perheille kuuluu? Mikä muuttui? Onko muutos pysyvä?	50
Mikä auttoi? Ketä auttoi? Mikä ei toiminut?	50
Työntekijöiden käsitys ensikotityöstä.....	51
Työntekijöiden käsitys ensikotityön vaikuttavuudesta	51
Ensikotityö vuonna 2025	51
Mikä ensikotityössä vaikuttaa? Vanhempien ja työntekijöiden näkemysten vertailua	51
Ketkä hyötyvät ensikotityöstä?	51
4.7 KESKUSTELUA	52
LÄHTEET.....	54

Esipuhe

Ensi- ja turvakotien liitto on valtakunnallinen kansalaisjärjestö, joka keskittyy haavoittavissa olosuhteissa elävien lasten ja lapsiperheiden tukemiseen ja heidän oikeuksiensa puolustamiseen. Liiton toiminta alkoi ensikodeista. Ne oli tarkoitettu aluksi yksin lastaan odottaville äideille ja heidän vauvoilleen. Ensimmäinen ensikodeista valmistui Helsinkiin 1942 Miina Sillanpään periksi antamattoman toiminnan tuloksena. Vuonna 2016 perinteisiä ensikoteja oli kymmenen eri puolella Suomea.

Ensikotitoiminta on laajentunut ja muuttunut vuosien varrella. Perheiden ongelmat ovat muuttuneet entistä haastavammiksi ja moniulotteisemmiksi. Huono-osaisuus on yhä useammin ylisukupolvista. Tilanne on ensikotiin tullessa usein niin vakava, että vauvan huostaanotto on mahdollinen.

Elämäni paras päätös kertoo, miten merkittävää aika ensikodissa on äideille ja vauvoille. Lämmin kiitos kaikille tutkimuksen haastatteluihin osallistuneille! Kiitos myös kehittäjä-tutkija Sinikka Kuosmaselle, joka nostaa apua saaneiden äitien äänen ja kokemuksen vankasti esiin. Osoitat kiistatta ensikotiajan käänteentekevän merkityksen perheiden tulevaisuudelle.

Ensikotien työntekijöiden vankka ammattitaito, periksi antamaton äitien ja vauvojen rinnalla kulkeminen ja heidän tulisieluinen puolustaminen eri tilanteissa ovat oleellisia

hyvien ja pysyvien muutosten kannalta. Jokaista äitiä ja vauvaa, ja entistä useammin myös isää, kohdellaan arvostavasti ja kunnioittavasti. Se on monelle aivan uusi ja myönteisellä tavalla pysäyttävä kokemus. Myös äitien keskinäisellä vertaisuudella on suuri merkitys. Ensikotitoiminnan peruseetos on, että aina on mahdollisuus uuteen alkuun.

Vuosia kasautuneet ongelmat eivät ratkea lyhyillä ja nopeilla interventioilla. Riittävän pitkä kuntoutusjakso on usein vähintään puoli vuotta ja väkisin se maksaa. Tämän ajan teesi ”lyhyesti, nopeasti ja halvalla” on mahdoton yhtälö perheiden auttamisessa.

Viisas kuntapäättäjä unohtaa haaveet pikakuntoutuksesta ja tekee kannattavan investoinnin: ohjaa vauvan ja äidin ensikotiin. Vauvan huostaanotto maksaisi 60 000–80 000 euroa jo vuodessa riippuen sijoituspaikasta. Rahallakaan ei voi mitata sitä, miten arvokas asia vauvalle on hyvän ja turvallisen hoidon saaminen omassa perheessä.

Helsingissä 20. tammikuuta 2017

Riitta Särkelä

YTT, pääsihteeri

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Lukijalle

Ihan ensimmäiseksi minun on pyydettävä anteeksi Sinulta Vauva. Niin vähän sinun äänesi kuuluu. Seuraavilla sivuilla esiintyvät valtaosin vanhempasi ja heidän kanssaan elämäsi ensimmäisiä kuukausia myötäeläneet ensikotien työntekijät. Sinä voit olla ylpeä vanhempistasi. He hakivat ja saivat apua. He oppivat hoitamaan sinua hyvin. Vakuutan, että olit mielessäni koko kirjoittamisprosessin ajan. En pahasti erehdy, kun uskon, että lukijatkin ajattelevat sinua.

Elämäni paras päätös -julkaisu on yhteistyön tulos. Siitäkin huolimatta, että tein itse kaikki haastattelut ja päätin, kuinka haastatteluaineiston käsittelen, analysoin ja tulkitSEN. Minulla ei olisi tätä aineistoa ilman ensikoteja, työntekijöitä ja asiakkaita. Yhdistyksissä tehtiin suuri työ haastateltavien jäljittämiseksi ja paikalle saamiseksi. Entä haastateltavat sitten. Huh. Joku tuli kolmensadan kilometrin päästä, omin kustannuksin ja vapaa-ajallaan. Ihan vain kertoakseen oman tarinansa. Olin hiljainen ja liikuttunut kuunnellessani toinen toistaan vaikuttavampia työskentely- ja selviytymistarinoita. Olen aina tiennyt, kuinka osaavaa, empaattista, rohkeaa ja sitoutunutta ensikotien henkilökunta on. Olenko muistanut sen kertoa? Toivon, että ihailuni ja arvostukseni ensikotityötä tekeville välittyy viimeistään tämän kirjan sivuilla. Siitäkin huolimatta, että olen paikka paikoin myös kriittinen. Tarkoitukseni on olla rakentava ja tulevaisuuteen katsova.

Kehitykseen kuuluu aikaisemman kyseenalaistaminen. Uuden sukupolven on aina löydettävä oma tiensä ja totuutensa. Se vain ei nouse tyhjästä. Yksi hyvä tapa on tutkia, mitä on aikaisemmin tehty. Toimiva hyve on pitää mieli avoimena ja uteliaana. Mikä siitä on hyvää ja jota kannattaa jatkaa ja mikä taas on aikansa elänyttä ja joutaa menemään. Kunnioitukseni kaikille pitkään puurtaneille ja uusia ovia huomiselle avaaville.

Ensikotityön merkityksestä ollaan harvoin eri mieltä. Paremminkin ajatus on, että siitä on noin yleisesti ottaen hyötyä. Ovathan vanhimmat ensikodit toimineet jo vuosikymmeniä ja selviytyneet monissa yhteiskunnallisissa muutostilanteissa. Aina uudestaan ja uudestaan. Monet ovat kuitenkin kyseenalaistaneet ensikodin olemassaoloa ja tehtävää. Sitä on kommentoijien mukaan pidetty milloin vanhanaikaisena ja milloin liian kalliina riippuen kommentoijasta. Kysymys on toistamiseen ollut, mihin ensikotia enää tarvitaan. Tähän kysymykseen olen etsinyt vastausta, kysymällä entisiltä asiakkailta, että oliko ensikodista heille mitään hyötyä. Entä jos oli, niin mitä erityisesti? Elämäni paras päätös on vastaus siihen. Nykyiset työntekijät tuovat kokonaisuuteen oman näkemyksensä ja kokemuksensa.

Kiitos Tovelille ja Oonalle haastatteluaineiston litteroinnista. Se tapahtui nopeasti ja tarkasti. Pulassa olisin ollut ilman teitä.

Kiitos Ensi- ja turvakotien liitolle, että saatoin päättää yhden ison jakson työelämästäni näin arvokkaan työn merkeissä.

Sinikka Kuosmanen

JOHDANTO

Tutkimuksen toteuttamisen ajankohta oli hiukan epäsuotuisa ensikotiasioille. Ensi- ja turvakodeissa kautta koko Suomen tapahtui merkittäviä muutoksia. Osalle ne tarkoittivat toiminnan vakautta ja osalle taas epävarmuutta. THL myönsi keväällä 2015 ensimmäiset toimintaluvat turvakodeille. Näistä useat olivat toimineet jo vuosikymmeniä. Lupaprosessia edelsi epätietoisuus, kuinka ensi- ja turvakotikokonaisuudet jatkavat. Voivatko ne enää toimia kuten aikaisemmin. Yhdistyksissä oli huoli yleensä toiminnan jatkumisesta. Vaikka toimintalupa toi toiveikkuutta tulevaisuuteen, ensikodin asema jäi epävarmaksi. Ensikotien perhepaikat käytännössä vähenivät. Yksi syy oli turvakotitoiminnan uusi tilanne. Toinen syy oli, että kunnat keskittivät lastensuojelun palvelujen käyttöä omiin yksikköihinsä. Käytännössä useiden kuntien lastensuojelun ulkopuolisten palvelujen ostomäärärahat supistuivat ja ensikotien käyttö väheni ja työskentelyaika perheiden kanssa lyheni.

Ensikotitoiminnan tulevaisuus on suuri kysymysmerkki. Yksi asia on varma. Tarve ei ole hävinnyt eivätkä vauvaperheiden pulmat noin vain ratkenneet. Ajan henki vain on kotiin tehtävä työ. Siinä sekä säästetään silkkaa rahaa, että päästään lähemmäksi asiakkaan arkea. Ympäri vuorokautinen toiminta on kallista ja seinien ylläpitämien maksaa. Tässä laskelmassa vauvaperheen hyvinvoinnilla ja tulevan sukupolven pärjäämisellä ei ole hintalappua. Digiuskonto on sokea vauvaihminen perustarpeelle; Että joku on lähellä ja pitää sylissä. Rakastaa ja huolehtii, ei jätä yksin. Vauvaperheiden yksinäisyys ja eristyneisyys ovat todellista. Verkkovertainen tuo toki helpotusta, mutta ei hoida uupunutta, ota kädestä ja katso silmiin.

Vauvoja syntyy niin kuin ennenkin, tosin hiukan vähemmän. Vauvajaasta ja sen erityisyydestä ihmisen koko tulevaa kehitystä ohjaavana elämänvaiheena tiedetään yhä enemmän. Vauvojen eriarvoisuus yhä vain kasvaa (Ristikari, 2012). Osa vauvoista voi erityisen hyvin ja osa taas syntyy entistä vaikeampiin olosuhteisiin. Vauvaperheköyhyys kasvaa erityisesti toimeentulotukea saavissa perheissä. Vauvoja syntyy epäinhimillisiin olosuhteisiin, Suomessakin. Liian moni syntyy sodan keskellä, pakolaismatkan aikana tai raiskauksen seurauksena ja tulee ei-toivottuna pakolaisena Suomeen.

Tutkimuksen suunnittelun taustalla eli kaksi tämän päivän ensikotimaailmasta nousevaa isoa teemaa, mielenterveys ja lasten huostaanotto. Varhaislapsuuden kokemukset ja elämän olosuhteet

vaikuttavat seuraavan sukupolven toteuttamaan vanhemmuuteen. Perheen merkitys ei ole hävinnyt eikä näytä tulevaisuudessakaan häviävän. THL:n toteuttaman Kohortti 1987 -tutkimuksen (2016) mukaan erityisen eriarvoisessa asemassa ovat ne tämän päivän vauvaperheet, joiden vanhempien lapsuutta leimaavat omien vanhempien vakavat mielenterveysongelmat ja lastensuojelutarve.

Psykiatrian professori Mauri Marttunen (2016) toteaa, että mielen-terveysmallit kumuloivat ylisukupolisesti. Sukupolvesta toiseen siirtyvien ongelmien ketju muodostuu lukuisten geneettisten, biologisten, psykososiaalisten ja sosioekonomisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Vanhemmuus on ylisukupolvinen suojaava tai riskitekijä lapsen kehitykselle. Sekä negatiiviset että positiiviset mallit periytyvät sukupolvelta toiseen. Vanhemman psyykinen sairaus heikentää, estää tai vääristää aikuisen kykyä toimia vanhempnana. Sairaus on lapsen hyvän kehityksen riskitekijä. Psykiatriset häiriöt vaikuttavat kykyyn ajatella, tuntea ja toimia sekä kykyyn ja haluun olla kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa. Lasten kehitys ja hyvinvointi jo vauvaiästä lähtien riippuvat suhteista vanhempiin ja vanhemmuuden toteutumisesta sekä perheen toiminnasta ja ilmapiiristä.

Mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö kietoutuvat sosiaaliin ja taloudellisiin ongelmiin, kuten toimeentulovaikeuksiin ja työttömyyteen. Ylisukupolvinen syrjäytymisen polku syntyy, kun heikentyneiden resurssien yhteisvaikutukset heijastuvat koko perheen ihmissuhteisiin sekä sosiaaliseen verkostoon.

Marttunen (2016) edelleen korostaa, että mielenterveysongelmien hoito ja palvelut on sidottava osaksi asiakkaan omaa elinpiiriä ja asuinympäristöä. Puhe varhaisesta puuttumisesta ei vastaa tekoja. Perheen tilanne on useimmiten ajautunut monimutkaiseksi ja erityisen vaikeaksi, ennen kuin apua vakavasti harkitaan. Perhe on liian usein tilanteessa, jossa vanhemmat kokevat, että vaihtoehdot ovat avun vastaanottamisen pakko tai lapsen huostaanotto. Yhteistyön alku on pettymyksen ja kielteisyyden kuormittama. Kun siihen lisää nopean tuloksellisuuden vaateen, lopputulos on melkein ennustettavissa jo ensimmäisessä tapaamisessa. Marttusen teesit ovat, että kokemusasiantuntijat ja vertaistoimijat on otettava mukaan kehittämiseen. Pakon käyttöä on vähennettävä. Toimintakykyä ja paluuta ns. normaaliin elämään on tuettava. Vanhemmuuden tukeminen on yhteistyötä. Näillä evästeillä käynnistyi tämä tutkimus.

1 Taustaa

1.1 Ensikotitoiminta suojelee lasta

Suomessa on tällä hetkellä noin 13 000 rekisteröityä sosiaali- ja terveysalan yhdistystä ja järjestöä. Vuosittain osa järjestöistä poistuu ja tilalle tulee uusia. Suomen sosiaali ja terveys ry:ssä tehdyn järjestöbarometrin 2014 mukaan vuosien 2005–2014 aikana perustettiin 1 664 uutta ja poistettiin rekisteristä 738 järjestöä. Uusista 22 prosenttia oli lastensuojelujärjestöjä. SOSTE luokittelee lastensuojelujärjestöt yleis-, sijaishuolto-, ensi- ja turvakotijärjestöiksi, lasten ja nuorten kurssi- ja leirijärjestöiksi sekä muiksi järjestöiksi. Lastensuojelun perusjärjestöinä voidaan pitää ensin Linnanmäen huvipuiston vuonna 1950 ja Lastenpäiväsäätiön vuonna 1957 perustanutta kuutta järjestöä. Nämä ovat Ensi- ja turvakotien liitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Parasta Lapsille, Pelastakaa Lapset, Barnavårdsförning ja Lastensuojelun Keskusliitto. Muita jo toimintansa vakiinnuttaneita ja pitkään toimineita järjestöjä ovat muun muassa SPR, Nuorten Ystävät, SOS-lapsikylät, Suomen Unicef, Suomen Vanhempainliitto ja Väestöliitto. Järjestöjä yhdistää samankaltainen visio ja missio. Ne vaikuttavat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja lainsäädäntään. Lähtökohta on lapsen oikeuksien toteutuminen. Mission voi tiivistää hyvän tekemiseksi. Usein tämän hyvän määrittelevät muut kuin työn kohde, lapsiperheet. Lastensuojelun tarpeessa olevat perheet harvoin perustavat yhdistyksiä oman asiansa edistämiseksi.

Lastensuojelujärjestöissä toiminnan kohteena ovat eri lailla avun tarpeessa olevat lapset ja perheet. Lähimmäksi tavallista lapsiperheen arkea tulee Mannerheimin Lastensuojeluliitto, jossa jäsenet ovat suurelta osin toiminnan kohde ja toteuttaja. Jäsenet ovat pääasiassa pienten lasten vanhempia ja keski-ikä on noin 30 vuotta. Ensi- ja turvakotien liitto puolestaan työskentelee erityisen hädänalaisten vauva- ja lapsiperheiden kanssa. Sen jäsenet ovat iäkkäämpiä ja toiminnassa mukana olevat vapaaehtoiset eivät välttämättä ole jäsenyhdistysten jäseniä.

Ensikotitoiminnan edelläkävijöitä olivat äiti-lapsikodit, joista ensimmäisen nimeltään Solhem perusti kättilö Alva Forsius Porvooseen vuonna 1914. Hän oli yksi niistä kolmesta, jotka toivat Pelastusarmeijan Suomeen. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helsingin osasto avasi oman äiti-lapsikotinsa 1930. Sosialidemokraattiset naiset perustivat Työläisäitien ja Lasten Kotiyhdistyksen vuonna 1936. Ensimmäinen sen perustama ensikoti avasi ovensa Helsingissä kahdeksan vuotta myöhemmin, kesäkuussa 1942. Tosin ajatus ensikodista juontaa jo naiskansanedustajien vuonna 1907 tekemään aloitteeseen kotien perustamisesta turvattomia lapsia, aviottomia äitejä ja heidän lapsiaan varten. Maailmalla lähinnä Euroopassa ja Yhdysvalloissa ensikoteja perustivat Pelastusarmeija ja kirkko jo 1880-luvulla. Nämä olivat usein piilopaikkoja yksin synnyttävälle naisille.

Suomalainen ensikotityö yksinäisten äitien auttamiseksi oli alusta lähtien muuttuvaa ja monenlaista. Se oli aluksi asumispalvelua yksin vauvaa odottaville naisille. Tulevia ja jo vauvan synnyttäneitä äitejä opastettiin hyvään perhe-elämään. Äitejä tuettiin opiskelussa ja työelämään sijoittumisessa. Ensikodissa oli tiukka kuri, vauvat syötettiin, kylvetettiin ja nukutettiin ajallaan. Äidit osallistui- vat, tosin usein veloitettuina lastenhoitoon ja ensikodin arkisiin toimintoihin. Henkilökuntaa oli niukasti. Toiminnan alkuvuosina suuri osa ensikodin tarjoamasta avusta toteutettiin vapaaehtoisvoimin.

Runsaat neljä vuosikymmentä myöhemmin tulivat äidit ja lapset ensikotiin turvaan väkivaltaiselta isältä. Useimmista ensikodeista tuli näin myös turvakoteja. Tämänkin toiminta käynnistyi vapaaehtoisten tuella.

1.2 Ensikoti on yhteisö, joka tukee ja kuntouttaa vanhemmuutta

Ensikotityö ammatillistui ja vapaaehtoistoiminta hiipui aluksi. Tänäpäi ensi- ja turvakodeissa työskentelee ammatillisesti pätevä henkilökunta rinnallaan uudelleen kasvava vapaaehtoisten joukko. Työntekijät ovat kouluttautuneet kohtaamaan ja tukemaan perheitä, joissa vauvojen ja vanhempien yhteiselämässä on suuria uhkia ja vanhemmuudessa selviytyminen on vaikeaa. Ensikodin asiakas on yhä useammin kokonainen perhe, äiti, isä ja vauva. Kun toinen vanhemmista sairastuu, niin vauva kuin toinen vanhempikin ovat avun tarpeessa. Ensikoti ei ole irrallinen saareke, vaan työtä tehdään verkostoissa. Näitä ovat sekä vanhempien omat läheis- ja omaisverkot kuin myös ammatilliset viranomais- ja tukiverkostot.

Ensikotityössä vauvaperheet otetaan vastaan tavallisina perheinä. Tuen tarve ja tuki laaditaan yhdessä vanhempien ja heidän verkostojensa kanssa. Perheiden tarpeet voivat vaihdella uneuvonnasta ympärivuorokautiseen tukeen ensikodissa. Työskentely voi tapahtua vaihdellen perheen kotona tai ensikodissa. Molemmat vanhemmat voivat osallistua työskentelyyn, tai pääpaino voi olla vauva-vanhempi-parissa. Perhe voi asua kotona ja käydä ensikodissa erilaisissa ryhmissä. Yhden perheen on mahdollista osallistua tilanteensa mukaan, vaikka kaikkiin työmuotoihin.

Toiminta ensikodissa vahvistaa vauvaperheen arjen rakenteita. Vanhempia autetaan löytämään omia vahvuuksia ja kyvykkyyttä huolehtia itsestä ja vauvasta. Koska perheiden tarpeet ovat erilaisia, myös toimenpiteet ovat erilaisia. Tavoitteena on, että tavallinen ja toimiva yhteiselämä siirtyy kotiin, perheen arkeen. Siksi harjoitellaan terveellistä ruokailua, hyvää unirytmää, kodinhoitoa, ulkoilua ja liikuntaa, opetellaan lastenlauluja, rentoutumista ja leikkiä. Tätä tehdään yhdessä vauvan ja vanhemman kanssa. Hyvä ja toimiva suhde kehittyy vuorovaikutuksessa ja vuorovaikutus puolestaan kehittää vauvaa ja vanhempia. Vanhempien kanssa käydään heidän tarpeistaan lähteviä keskustelua niin yksilöllisesti kuin ryhmässä toisten vanhempien kanssa. Vapaaehtoiset ensikodissa edustavat tavallista, hyvää elämää. Toiset perheet taas ovat vertaisia, joiden kanssa jaetaan kokemuksia. Yhteisö sekä tukee että asettaa rajoja. Jokainen vanhempi ja vauva joutuvat harjoittelemaan toisten huomioon ottamista sekä säätelemään omaa toimintaansa ja tunteitaan. Yhteisö auttaa suhteuttamaan ongelmia ja ottamaan niistä haltuun. Yhteisö myös luo toivoa selviytymisestä, etenkin silloin kun siinä on mukana kuntoutumisensa eri vaiheissa olevia, juuri tulleita ja jo paremmin voivia.

Työn aloittamisen painopiste on palaamassa ensikotitoiminnan alkuvaiheisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että perheiden toivotaan tulevan jo, kun vauvaa odotetaan. Vanhemmalla on mahdollisuus saada vapaaehtoinen tukihenkilö, doula, jonka kanssa yhdessä valmistaudutaan vanhemmuuteen ja synnytykseen. Tätä voidaan tehdä myös yhdessä työntekijän kanssa.

1.3 Hyvinvointipolitiikka ja järjestötoiminta

Hyvinvointivaltion kasvun jaksolla toisen maailmansodan jälkeen erityisesti valtio ja järjestöt toimivat tiiviissä vuorovaikutuksessa hyvinvointipalvelujärjestelmän laajenemisessa. Tavoitteena oli 1960-luvulta aina 1990-luvun alkuun saakka, että järjestöjen tuottamat palvelut siirtyvät yhteiskunnan toteutusvastuulle. Tämä johtui osaltaan siitä, että valtionosuusjärjestelmä suosi palvelujen kunnallista toteuttamista. Toisaalta pohjoismaisen universalistisen hyvinvointivaltion periaatteisiin liittyi ajatus siitä, että julkisesti tuotetut palvelut ovat yksityisiä tai kolmannen sektorin palveluja demokraattisemmin ja kokonaisvaltaisemmin toteutettuja.

Etenkin 1990-luvun lamaa seuranneet hyvinvointivaltion rahoituspohjan ja rahoitusmallin muutokset johtivat uudenlaiseen hyvinvointipolitiikkaan. Hyvinvointipalveluista tuli taloudellinen rasite ja sitä tuli rajata. Järjestöjen tehtäväksi jäi paikata hyvinvointipalvelujen tuotantoon syntyneitä aukkoja, koska kunnilla oli rahoitusongelmia. Järjestöihin kohdistui aikaisemmasta poikkeavia odotuksia. Niiden odotettiin täydentävän julkishallinnon ja markkinoiden palveluja. Yhteiskuntapolitiikassa järjestöt nähtiin kansalaisia lähellä olevina pieninä ja joustavina toimijoina. Näiden ajateltiin yhdistävän vapaaehtoistoimintaa ja palkkatyötä sekä näin kattavan julkista palvelutuotantoa kustannustehokkaammin rapautuvaa hyvinvointipalvelujen tuotantoa. Samalla sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää voitiin rahoittaa muun muassa Euroopan sosiaalirahaston järjestöille tarjoamalla projektirahoituksella ja myös rahapeliyhtiöiden tuotoilla.

Kunnat alkoivat työntää järjestöjä palvelutuotantoon muuttamalla kansalaistoiminnan tukea vastikkeelliseksi ja samalla rajaamalla omaa palvelutuotantoaan. Järjestöjen palvelutoiminta alkoi menettää luonnettaan aloitteentekijänä. Sen sijaan järjestöt halusivat palvelutuotannollaan varmistaa lakisääteisten palvelujen saatavuuden. Osa kunnista pyrki myös aktiivisesti luomaan uusia rakenteita kolmannen sektorin palvelutuotannon laajentamiseen. Prosessissa järjestöt menettivät pohjoismaiseen malliin liitettyä kohderyhmänsä edunvalvontaan pohjautuvaa luonnetta. Näin ne lähestyivät keskieurooppalaista mallia, jossa korostuu julkissektorin rahoitus ja siihen liittyvä palvelun tuotanto.

Järjestöjen palvelutuotanto tuli haasteelliseksi, kun järjestöjen toimintaympäristöä markkinaistettiin. Järjestön roolittaminen palveluntuottajaksi ja kansalaisten roolittaminen kuluttajiksi vaikeutti järjestöjen perustehtävää eli jäsentensä edunvalvonnan toteuttamista. Sosiaalipolitiikan professori Aila Matthies Jyväskylän yliopistosta (2007) näkee, että kansalaisten ääni järjestöissä on nykyään vaikea ja että kansalaiserityyttä on vaikea tavoittaa. Palvelujen tuottaminen ei perustu enää vapaaehtoisuuteen. Tämän sijaan toiminnan laatu, toteuttamisen vastuukysymykset ja jatkuvuus edellyttävät ammattimaista henkilöstöä. Palvelutuotantoon palkattujen työntekijöiden määrä on kasvanut ja sitä kautta lisännyt järjestötyövoimaa. Se korvaa julkisella sektorilla tehtyä työtä. Erityisluonne julkiseen ja yksityiseen näyttää kaventuneen.

Perinteinen sosiaalialan järjestötoiminta lähtee liikkeelle kansalaislähtöisesti ongelman tai epäkohdan havaitsemisesta. Toiminta organisoituu yleensä aluksi vapaaehtoistoiminnaksi. Osassa järjestöistä toiminta johtaa innovatiivisen ja poliittisluonteisen palvelutuotannon käynnistämiseen, mikä edellyttää palkattua henkilökuntaa. Palkkatyön kasvu johtaa toiminnan motiivien moninaistumiseen.

Järjestötoiminnalla on taipumus vakiinnuttuaan byrokratisoitua ja ammatillistua. Kun sekä jäsenet että auttamistyön kohde ovat yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevia ihmisiä, voi palkattuihin työntekijöihin kohdistua ulkopuolelta odotus omaksua hyväntekeväisyyden eetos. Erityisesti palkattoman ylityön esitetään olevan tyypillistä voittoa tavoittamattomissa organisaatioissa. Suurissa järjestöissä johtajat ovat saaneet oppinsa liike-elämästä ja johtamiseen on tullut tuloksellisuuden mittaamista.

Päärahoittajana Raha-automaattiyhdistys on alkanut edellyttää, että sen rahoituksen tuella järjestetty toiminta on tuloksellista ja vaikuttavaa. Tämä tarkoittaa järjestöjen toiminnan arvioitavuuden kehittämistä. Näin kehitys, jossa yhteiskuntapolitiikkaa ohjataan vaikuttavuustavoitteiden avulla, on kasvavien arviointivaatimusten myötä siirtynyt perinteiselle kansalaisyhteiskunnan alueelle.

Sosiologi Petri Ruuskanen Jyväskylän yliopistosta (2013) näkee järjestöjen muuttuneen yhä enemmän hybridiorganisaatioiksi, joissa sekoittuvat perinteinen kansalaisjärjestö- ja yrityslogiikka. Siihen yhdistyy julkisen palveluntuotannon byrokratian muodot ja kansalaisjärjestötoiminnan joustavuus. Järjestötoiminnan ytimenä pidetään usein vapaaehtoistoimintaa, jota leimaa omaehtoisuus, palkattomuus ja aatteellisuus. Järjestöt ilmaisevat ihmisten ja sosiaalisten ryhmien yhteisiä kokemuksia, identiteettejä ja intressejä. Näiden odotetaan organisoivan vapaaehtoistoimintaa, turvaavan demokraattisen poliittisen järjestelmän toimivuutta, tuottavan sosiaalista pääomaa, toimivan työllistäjänä, olevan tehokas palvelun tuottaja ja toimivan kansalaisyhteiskunnan keskeisenä foorumina.

Järjestössä voi yhdistyä vapaaehtoistoiminta ja palkkatyö, osallisuus ja byrokratia, aatteellisuus ja ammatillisuus sekä yleishyödyllisyys ja taloudellinen tehokkuus. Yhdistykset ovat viime vuosina yhtiöittäneet palvelutoimintaansa. Samanaikaisesti uudet sosiaaliset yritykset pyrkivät yhdistämään aatteellisuutta ja liiketoimintaa. Usein tämä kahden logiikan yhteen kietoutuminen tapahtuu huomaamatta. Jäsenistön tarpeet muuttuvat ja/tai konsultti myötävaikuttaa tähän.

Tällä hetkellä pohdittua, missä määrin järjestöt mukailevat kullekin aikakaudelle tyypillistä puhetta kansalaisuudesta ja omaksuvat uusia hybridisiä identiteettejä palvelutuotannossa. Luovatko järjestöt kansalaistoiminnalle luonteenomaisesti kuuluvia vastadiskursseja ja kritisoivatko vallitsevia määrittelytapoja, kuten kilpailuttamista ja aktiivisen kansalaisen käsitettä vai sopeutuvatko yrityslogiikkaan (ja kuolevat pois)?

Sote-uudistuksessa on kyse siitä, millaisiksi keskinäiset suhteet markkinoiden, julkisen sektorin ja kolmannen sektorin välillä ymmärretään ja minkä sektorin ehdoilla edetään. Kokoomus haluaa avata ovet kilpailulle ja markkinoille, mitä pohjustaa tilaaja-tuottajamallin sisäänajo. Se ei ole ollut menestystarina. Ylikansalliset yritykset ovat rynnineet paikallisten yrittäjien kustannuksella. Entä jos katse siirretään meihin kansalaisiin: mitä voimme itse tuottaa? Uudet osuuskuntatoiminnan muodot ja sosiaaliset yritykset ovat tästä hyviä esimerkkejä ja mahdollisuuksia.

Vapaaehtoistoimintaan liittyvän kansalaisosallistumisen muuttuminen projektiluontoiseksi on ongelmallista järjestötoiminnan jatkuvuuden kannalta. Mikäli toiminnassa ei ole mukana pitkänlinjan henkilöitä, jotka hallitsevat organisaation vuosikierron ja siihen liittyvät käytännön rutiinit, järjestön toiminta vaarantuu.

Hyvinvoinnista ja hyvinvointipolitiikasta puhuttaessa ei voi unohtaa aatehistoriaa ja sen kahta filosofista näkemystä: aristoteelista ja liberaalista. Aristoteelisessa määritellään hyveet ja hyvän elämän sisältö, kun taas liberaalisessa hyvä elämä ymmärretään valinnanvapautena. Mitä enemmän mahdollisuuksia, sitä enemmän hyvinvointia. Aristoteleen hyveet ovat: pitkä elämä, turvallisuus, terveys, itsensä toteuttaminen, itsensä kehittäminen, ihmissuhteet, osallistuminen, ihmisarvo ja luontosuhde.

Psykologi Abraham Maslow Yhdysvalloista oli yksi ensimmäisistä ihmisen kehityksen myönteisen polun ja sitä tukevan toiminnan motivaation tutkijoista. Hän esitti portaittain etenevän tarvehierarkiateoriasia vuonna 1943. Suomalainen sosiologi Erik Allardt puolestaan valmisti hyvinvoinnin ulottuvuudet 1976 ja vauvan perustarpeet suhteessa vauvan hyvinvointiin nousivat esille varhaisen vuorovaikutuksen tutkimuksen myötä 2000-luvun alussa. Näkökulmissa yhteinen lähtökohta on riittävät aineelliset olosuhteet ja toimeentulo. Se luo edellytykset voinnille, elämänhallinnalle, subjektiivisille tunteille ja henkisyydelle, siis Aristoteleen määrittelemälle hyvän elämän sisällölle.

MASLOW, tarvehierarkia	ALLARDT, hyvinvoinnin ulottuvuudet	Vauvan tarpeet
Fysiologia	Having (varallisuus)	Hoiva ja huolenpito
Turvallisuus		Suoja ja turva
Yhteenkuuluvuus ja rakkaus	Loving (myönteinen vuorovaikutus)	Suhteessa olo
Arvonanto ja itsensä toteuttaminen	Being (itsensä toteuttaminen)	Oppiminen

1.4 Toiminnan ilosta toiminnan vaikuttavuuteen

Postmoderni aika on tuonut yhteiskuntatieteeseen ja yhteiskunnallisten asioiden kanssa työskenteleville uuden sanaston: vaikuttavuus, tuottavuus, taloudellisuus, suorituskyky, laatu, innovaatiokapasiteetti, tulokortti, kustannustehokkuus, tiedonhallinta, läpinäkyvyys, evidenssi, tieteellinen näyttö, hyvät käytännöt, riskien hallinta, prosessit, kehittäminen, osallistaminen ja valtaistaminen. Nämä kaikki koskettavat myös Ensi- ja turvakotien liiton ja etenkin sen jäsenyhdistysten toimintaa. Kyseessä on arvioinnin sanasto.

Marketta Rajavaara valtiotieteen väitöskirjassaan (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta toteaa, että julkisten palvelujen arvioinnin pitäisi tuottaa tietoa päätöksentekijöille, palvelujen tuottajille, kansalaisille, sekä ympäröivälle yhteiskunnalle. Hyvinvointivaltion hallinnoinnissa esiintyy kahdeksan vaikutusten arviointiin liittyvää järjestyttävää: tilastollinen, tavoiteperusteinen, tarveperusteinen, kokeellinen, vuorovaikutteinen ja näyttöperusteinen tyyli sekä tuloksellisuus ja auditointi.

Vaikuttavuuden arvioinnissa on eri näkemyksiä. Tiukimmat määrittelevät, että ainoastaan empiirisesti havaittava syy-seuraussuhde on vaikuttavuutta. Tästä seuraa uusi pulma. Onko ainoastaan määrällisesti mitattava vaikuttavaa vai voiko subjektiivisesti koettu syy-seuraussuhde olla tieteellisesti pätevää? Osallistavassa ja valtaistavassa arvioinnissa ollaan yleensä kiinnostuneita subjektiivisista kokemuksista.

Rajavaaran mukaan on monia tapoja lähestyä vaikuttavuutta. Yksi näkökulma on tarkastella, missä määrin suunnitellut toimet toteutetaan ja tulokset saavutetaan. Mikä on arvioinnin kohde? Voiko asiakas olla kohde? Osallistavassa ja valtaistavassa arvioinnissa varsinaisen arvioinnin kohde on yleensä joku muu, kuten palvelu tai toimintaympäristö.

Tutkimuspäällikkö Minna Kivipelto THL:stä (2011) luokittelee kolme erilaista vaikuttavuuden arviointisuuntausta. Ne ovat konventionaalinen, osallistava ja kriittinen eli emansipatorinen vaikuttavuus.

Konventionaalisessa arvioinnissa tieto on asiantuntijoiden tai viranomaisten valitsemaa. Tieto voi olla yhteiskunnallista, asiakas- tai palvelujärjestelmätietoa, teoreettista tai tutkimuksiin pohjautuvaa. Tieto välitetään asiantuntijoiden kautta. Se on valikoitunutta ja suodatettua.

Kyselyt ja haastattelut ovat esimerkkejä konventionaalisesta vaikuttavuudesta. Näissä ei pyritä muuttamaan asiakkaiden ongelmien taustalla olevaa asemaa, tilannetta tai olosuhteita. Palvelut voivat kuitenkin muuttua sisällöllisesti.

Osallistavassa vaikuttavuudessa arvioitava toiminta voi vaikuttaa siten, että siinä tapahtuvien valintojen ja toimien kautta toimijat saavat lisää osallistumismahdollisuuksia, aktivoituvat ja löytävät uusia kanavia ja tapoja vaikuttaa heitä koskeviin tilanteisiin. Arvioinnin pohjana käytetty tieto vaihtelee. Tarpeiden analysoinnissa voidaan käyttää sekä perinteistä asiantuntijatieta, että osallistujien itse

tuottamaa tietoa. Arviointia ohjaa yhteiskunnallinen tieto, asiakas- tai palvelujärjestelmätieto, teoreettinen ja tutkimuksiin pohjautuva tieto sekä erityisesti osallisten tuottama kontekstuaalinen ja subjektiivinen tieto. Tiedon tuottamisen tapa on useimmiten refleksiivinen. Siinä kehittäminen ja arviointi kietoutuvat yhteen. Tuotettua tietoa käytetään edelleen toimintojen kehittämiseen.

Osallistavia kehittämismenetelmiä ovat toimintatutkimukselliset sekä verkostokehittämisen ja Participatory Rural Appraisal menetelmät (kohde osallistuu tiedon tuottamiseen). Myös dialogiset ja kerronnalliset menetelmät, osallistava arviointi ja valtaistava arviointi korostavat toimijoiden merkitystä tiedon tuottajina ja toiminnan kehittäjinä.

Tiedonkeruumenetelmät voivat olla erillisiä kehittämis- tai arviointimenetelmien kanssa. Arvioinnissa voidaan tehdä tarvekartoitusta kyselyin ja haastatteluin, joista nousevia teemoja käsitellään edelleen esimerkiksi fokusryhmähaastattelussa. Olennaista on, että menetelmät valitaan toimijoiden kesken

Kriittinen vaikuttavuus näkyy kahdella tasolla: ihmisten tietoisuuden kasvuna ja toimintavalmiuksien lisääntymisenä. Vaikutus ei ole kriittinen, jos toinen edellä olevista ei täyty.

Toiminta pohjaa tarpeiden analysointiin. Toimintaa ohjaa ensisijaisesti osallisten tuottama tieto. Tietoa analysoidaan johonkin kriittiseen teoriaan suhteuttamalla. Tiedon tuottamisen tapa on kehämäinen. Tuotetun tiedon avulla toimijoille avautuu uusia näkökulmia ja he saavat välineitä tarkastella asioita uudella tavalla.

Arviointia ja kehittämistä ei voi välttämättä erottaa toisistaan. Kriittisiä teorioita ovat valtaistavat teoriat, feministiset, syrjäytymistä ehkäisevät tai postmodernit teoriat. Toimintoja arvotetaan teoriaa vasten. Vaikuttavuutta pyritään tarkastelemaan erityisesti heikompiensaisten näkökulmasta. Arviointi on avoimen puolueellista, tietyn ryhmän etujen ajamista.

Kehittämisen ja arviointimenetelminä käytetään dialogisia ja kerronnallisia menetelmiä, kriittistä reflektiota sekä kriittistä ja valtaistavaa arviointia. Myös määrällisiä menetelmiä voi käyttää tiedonkeruuseen.

Vaikuttavuuden arviointi on suhteellisen uusi asia, vaikutusten kysymykset taas eivät ole. Jo 1800-luvulta lähtien on keskusteltu esimerkiksi erilaisten uudistusten vaikutuksista. Näitä ovat sekä tarkoitettut että tarkoittamattomat. Kaikkeaa ei voi ennakoita. Esimerkiksi lainsäätäjiä varoiteltiin tupakkalakia säädettyä, että jos ravintolassa sisällä tapahtuva tupakointi kielletään, ravintolat kuolevat. Kuinka kävi?

Rinnakkaistermejä vaikuttavuudelle ovat muun muassa vaikutus, vaikutukset, muutokset, seuraukset, merkitys, hyödyt tai onnistuminen mm.

Vaikuttavuudesta on tullut päämäärän luonteinen käsite, asia johon tulee pyrkiä.

1.5 Vaikuttavuuden arviointi kansalaisjärjestötoiminnassa

Kansalaisjärjestön toiminnan arviointi osuu useimmiten hybridi-luonteen mukaisesti lähinnä palvelun tuottaja- ja ostajaosapuolille. Asiakasosallisuudesta puhutaan satunnaisesti. Vaille huomiota jää myös useimmiten järjestön kansalaistoiminnan arviointi. Vastaako se huutoonsa? Ajaako se tulisieluisesti kohderyhmänsä asiaa? Kuka sen arvioi tai arvioivatko kohderyhmän edustajat itse tätä?

Ensi- ja turvakotien liiton kohdalla kysymyksenasettelu on, että miten se kansalaisjärjestönä tavoittaa tukea tarvitsevan kansalaisen apua antavana ja toimintaan mukaan kutsuvana. Ensi- ja turvakotien liitto profiloituu lastensuojelujärjestönä erityisesti haavoittuvissa olosuhteissa elävien lasten ja erilaisten perheiden voimaannuttajaksi, edunvalvojaksi ja tukijaksi. Tässä katse on ennen kaikkea lasten kaltoinkohtelussa, vauvaperheiden vanhemmuuden haasteissa, päihteiden ongelmakäytössä, mielenterveysongelmissa, erotilanteissa, köyhyydessä sekä perhe- että lähisuhdeväkivallassa. Olennainen kysymys on, miten apua saaneet ja/tai sitä etsivät vauvojen vanhemmat osallistuvat toiminnan arviointiin ja kehittämiseen? Missä ääni kuuluu? Entä vauvat, kuinka he ja heidän kokemuksensa tulevat esille? Yksi keskeinen kysymys on, kuinka tarve ja tuki kohtaavat? Kenen ehdoilla, kenen tarpeisiin toimintaa toteutetaan, maksajan, yhdistyksen, liiton, työntekijän vai kenen?

Aila-Leena Matthies (2007) kyseenalaistaa kansalaisjärjestöihin liitettyjä huonompiosaisten vahtikoirana toimimisen ulottuvuuksia. Hän näkee, että kansalaisten ääni tilaaja-tuottaja-toimintamallissa on kadonnut ja että kansalaisjärjestöjen erilaisuutta on vaikea todentaa. Ensi- ja turvakotien liitto haluaa arvioida tämän paikkansapitävyyttä ja olla mukana ajassa kehittämässä sellaisia vaikuttavuuden arviointimenetelmiä, joilla voidaan paitsi todentaa myös ennustaa mahdollista uhkaavaa muutosta.

Kansalaisjärjestöjen tuottamille palveluille yhä enenevässä määrin kohdistetaan vaatimuksia näyttöperusteista. Siihen liittyy lähtökohtaisesti ristiriitoja kuten, että miten siirtää tutkittua kausaalitietoa toisiin, lähinnä kokemuskonteksteihin. Näyttöperusteiset työkäytännöt pohjautuvat 1970- ja 80-lukujen työelämän laatuliikkeen perintöön sekä työorganisaatioiden ihmis- ja työelämäkäytäntöjä integroivaan ja systematisoimaan human resource management (HRM) -tutkimukseen. Mitä tällä on tekemistä kansalaistoiminnan kanssa? Miten mitoitaa se, että vaikean masennuksen selittänyt vanhempi on valmis ottamaan hetkellisen vastuun toisen vaikeassa elämäntilanteessa olevan perheen vauvasta ja suomaan pienen hengähdystauon?

Järjestöjen lastensuojelutyö on vuorovaikutustyötä. Nykyään sitäkin ohjaavat ja muokkaavat asiakastietojärjestelmät. Näillä on voimakkaasti käytännön työtä ohjaava vaikutus. Kuuluuko tässä apua tarvitsevan ääni? Ja poistavatko ne huono-osaisuutta, joka kuitenkin on yksi Ensi- ja turvakotien liiton toiminnan tavoite. Vastaus voi olla kyllä ja ei.

Lastensuojelun lasten hyvinvointia selvittämissä tutkimuksissa painottuu tällä hetkellä biologis-psykologinen ote. Siinä huomion kohde on mieli ja mielenterveys. Jälkimmäinen kuitenkin tarkoittaa useimmiten terveyden puutetta, sairautta. Yhteiskuntatieteissä on nostettu esiin tarvetta myös toisenlaiseen lähestymiseen, kasvatuksen ja psykologian sosiologiseen tutkimukseen. Tässä mielessä Georg Simmelin (1858–1915) kriittinen teoria ja Frankfurtin koulu-kunta ovat nousseet esille. Jussi Jokinen ja Mikko Hyryläinen Jyväskylän yliopistosta määrittelevät omaa tutkimusorientaatiotaan

kognitiivisena sosiologiana. Siinä ihmisen ajattelu mukautuu sosiokulttuuristen tekijöiden vaikutuksen alaisena, mutta ihmismielen rakenne rajoittaa ajattelua ja mukautumiskykyä. He pohtivat, mikä on pysyvää eikä muokkaannu sosiokulttuuristen tekijöiden vaikutuksesta. Lapsi luo minuutta: kiinnittymällä, myötäilemällä, tuomalla itsensä esille ja olemalla erillinen. Itsensä esille tuominen on modernin ajan ihmiskäsitys. Erillisyyks on kääntymistä omaan itseensä ja syventymistä omaan mielenkiinnon kohteeseen, omistautumista omalle minuudelle. Suhteessa aikuisiin erillisyyks ilmenee kätkeytymisenä, jossa lapsi pyrkii olemaan aikuiselle näkymättömän. Mitä tästä seuraa?

Vaikuttavuustutkimusten tulosten arviointikin on tulkintaa. Siitä hyvänä esimerkkinä ovat Pisa-tutkimusten tulosten ihailijat. Osa heistä olettaa hyvän tuloksen perustuvan testeihin. Näistä nousevat esille kilpailu, oppimisen standardisointi ja opettajien työn kontrollointi. Suomessa koulupolitiikka kuitenkin tarkoittaa tasa-arvoisia koulutusmahdollisuuksia, oppijoiden eriyttämisen torjuntaa ja valtakunnallisesti yhtenäistä oppisisältöä. Nyt on alkanut tulla yksilön toimijuuden korostamista erilaisten ohjelmien avulla. Uusi opetussuunnitelma korostaa jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta. Keskeisenä ovat lapsen toimijuus (kyky toimia), pystyvyyden kokemus ja että hän kokee oppimisen mielekkääksi. Samalla herää kysymys, onko riskinä, että antamalla tilaa yksilöllistämiseksi puretaan yhteiskunnallisen tasa-arvon periaatetta. Vai pitäisikö käsityksiä merkityksellistää kontekstualisoimalla todellisuuden ilmiöitä yksilön toimintakyvyn muotoutumisen näkökulmasta?

Ensikotityön vaikuttavuudessa liikutaan edellä olevan tavoin sekä biologis-psykologisessa kuin myös kasvatusta-sosiologisessa työotteessa. Ensikotityö on lastensuojelutyötä. Siinä kohdataan vauvaperheitä, joilla sekä mielenterveyteen että toimintakykyyn liittyvät uhat kietoutuvat yhteen. Työskentely vauvaperheen kanssa tapahtuu kolmessa ajassa. Vanhempien kokemukset muokkaavat vauvan tämänhetkisyttä ja samalla luovat pohjaa tulevaisuudelle. Vauvan erillisyyks edellyttää ensin kiinnittymistä. Vauva ei voi jäädä odottelemaan vanhemman kuntoutumista, ja toisaalta toiminta auttaa vanhempaa kuntoutumaan. Vanhemman toimintakykyä vahvistamalla tuotetaan muutos. Vanhempi oppii oppimaan, näkemään omaa osaamistaan ja tukemaan vauvan oppimista ja kehitystä.

Toimijuus on dialoginen käsite, joka toteutuu toimijoiden osallistuesssa ja kiinnittyessä erilaisiin yhteisiin toimintoihin. Oman ja yhteisen toiminnan suhde, tai laajemmin yksilön suhde sosiaaliseen ja materiaaliseen ympäristöönsä on läsnä monin tavoin yhteiskuntatieteissä. Toimijuus käsitteenä on eräs tapa ymmärtää tätä suhdetta. Miten yksilöä korostavassa ajassamme voidaan vahvistaa yksilön ja yhteisen hyvän suhdetta?

Tutkimukseen liittyy myös auttamistyön suhteisuus. Se on aina kytköksissä erilaisiin suhteisiin. Ensikotityön kohteet ovat monimutkaisia ja laajoja. Aika, asiakkaiden mukanaan tuomat asiat ja verkostoituminen ovat muuttaneet työn luonnetta ja vaativat erityisosaamista. Sosiokulttuurisen ja toimintateorian asiantuntijan Anne Edwardsin mukaan suhdetoimijuus-käsite kuvaa kohteellista osaamista, jota yhteistyö ja verkostoituminen tarvitsevat. Suhdetuimijuutta muokkaavat dynaamisesti yksilöiden motiivien ja intentioiden ohella työtoiminnoissa historiallisesti ja yhteiskunnallisesti muodostuneet käytännöt, välineet sekä tilanteiden asettamat olosuhteet. Suhdetuimijuus on myös yksilön arkea lähellä oleva mekanismi, jolla työn kohde voi laajeta.

2 *Vaikuttava ensikoti*

2.1 Tutkimuksen tarkoitus

Mitä ensikodissa olleille vauvoille ja heidän vanhemmilleen kuuluu nyt, kun ensikotiajasta on kulunut vuosi tai useampia? Miksi perhe alun pitäen tuli ensikotiin ja oliko siitä apua vai haittaa ja mistä erityisesti? Näihin kysymyksiin löytyy vain vähän vastauksia. Vanhemmat puhuvat pienellä äänellä ensikotikokemuksistaan tai lähinnä siitä, että olivat olleet ensikodissa. Hiljaisuus kertoo kuitenkin vain vähän perheiden kokemuksista. Heistä ei edes yhteen laskien saa suurta massaa. Vuotuinen asiakasperheiden määrä vaihtelee ja viime vuosien suuntaus on laskeva.

Ensikodissa olleiden kokemusten kuuleminen on ensiaskel toiminnan vaikuttavuuden ymmärtämiseen. Ymmärrystä taas tarvitaan ainakin kolmesta syystä: toiminnan tuloksellisuuden toteuttamiseen, toiminnan kehittämiseen ja uuden tiedon tuottamiseen. Vakava kysymys parhaillaan liikkeellä olevassa Sote-uudistuksessa on ensikotityön paikka. Onko kyseessä kansalaisjärjestön toiminta, yksityinen palvelutuotanto vai jotain muuta?

Ensikotitoiminta käynnistyi tietynlaisessa yhteiskunnallisessa ajassa. Apua tarvitsevien vauvaperheiden tarpeet ovat muuttuneet. Tämä tarkoittaa myös ensikotityön muuttumista. Vaikuttavuuden ohella onkin tarkoitus hahmottaa käytännön ensikotityötä tänä päivänä. Mitä se on?

Vaikuttavuuden tutkiminen on muutosten mittaamista. Ensikotityön vaikuttavuuden tutkiminen tarkoittaa sen selvittämistä, mikä perheen elämässä muuttuu. Edelleen vaikuttavuuden kannalta on olennaista, kuka määrittelee muutoksen tarpeen, perhe vai joku muu ja että onko muutos pysyvä.

Ensikotityötä on yleensäkin tutkittu rajallisesti. Tutkimukset ovat pääsääntöisesti pienimuotoisia, lähinnä eri ammattikorkeakouluihin tehtyjä opinnäytetöitä. Valtaosa näistä käsittelee varhaista vuorovaikutusta äidin ja vauvan välisenä suhteena. Vuonna 2006 Erja Lohtander selvitti Vauvana elämä alkaa -hankkeen taustaksi ensikotien asiakkuuksia, eli keitä ensikotien asiakkaat olivat ja millä perusteilla lastensuojelu lähetti perheitä ensikotiin.

Ensikotityön vaikuttavuus sisältää kaksi tutkittavaa näkökulmaa, joita ovat ensikotityö ja vaikuttavuus. Ensinnäkin, mitä ensikotityöllä tarkoitetaan ja toiseksi, vaikuttaako kyseinen työ, mihin ja miten?

Ensikotityön vaikuttavuutta vauvaperheen selviytymiseen voidaan tutkia perheen elämäntapaa, hyvinvointia ja terveyttä arvioimalla. Olennaista on myös vanhemman toimintakyky ja psykososiaalinen vointi. Hyvinvoinnille ja terveydelle on määritelty kansalliset indikaattorit. Elämäntapaa, vointia ja toimintakykyä tarkastellaan kokemuksellisesti, vanhempia ja työntekijöitä haastatteleamalla.

2.2 Tutkimuksen taustateoria

2.2.1 Teorian tarkoitus

Kun vaikutetaan toisen ihmisen elämään ja tavoitellaan siinä muutosta, jonkun toiminnan lopettamista tai toisella tavalla tekemistä, olennaista on tekijän ja toimijan ihmiskäsitys. Tässä tutkimuksessa oma ihmiskäsitykseni ohjaa sitä, kuinka rajaan ja suuntaan tapaani kohdata ja kohdella toista ihmistä. Se näkyy siinä, mitä etsin, valitsen ja jätän pois. Suurelta osin työtäni ohjaa konstruktionismilla höystetty humanistinen ihmiskäsitys. Uskon,

että ihmisellä on tahto ja ihminen on luova ja että tieto ja käsitteet luodaan yhdessä sosiaalisissa suhteissa. Näen, että ihmisellä on kyky kasvaa ja kehittyä. Edelleen ajattelen, että ihminen on vapaa, itseohjautuva ja tavoitteellisesti toimiva sekä että hän tarvitsee myönteistä huomiota ja rakkautta. Vapautta ei ole ilman vastuuta. Ihminen on vastuussa itsestään ja valinnoistaan.

Vaativan vauvatyön viitekehyksessä olen oppinut, että toimiva vuorovaikutus ja onnistumisen kokemukset auttavat pettymyksiä kokenutta vanhempaa vaikean asian selättämisessä. Kokemus itsestä osaavana ja oppivana, arvokkaana, sellaisenaan hyväksyttynä ja itsestä ja toisista välittävänä lisää toiveikkuutta ja elämäniloa. Kokemus kuormittavissa olosuhteissa elävien vauvaperheiden kanssa työskentelystä on vahvistanut luottamustani kahteen kasvatuspsykologiseen näkökulmaan. Nämä ovat Urie Bronfenbrennerin (1979, 2006) kehittämä kasvatuksen kontekstuaalinen ja ekologinen teoria ihmisen kehityksestä ja Michael Rutterin (2000) vastoinkäymisestä selviytymisen ja niiden voitoksi kääntämisen kykyä (resilienssi) tukeva teoria.

Vaikka en tee tässä tutkimuksessa varsinaisia teoriasta johdettuja hypoteeseja, vaan ensikotityötä koskevia kysymyksiä, olen utelias näkemään, miten vastaukset liittyvät ja kohtaavat ajatteluani ohjaaviin teorioihin.

2.2.2 Ekologinen teoria

Tässä tutkimuksessa liikutaan sosiaalikkulttuurisen viitekehyksen linjalla ja hyödynnetään erityisesti sen kontekstuaalista näkökulmaa. Siinä keskeistä on, että psyykkiset toiminnot muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja että ihminen oppii yhteisöltään.

Lapsi kehittyy kasvukesysteemeissä. Nämä taas muodostavat useita kehitysyhteisöjä. Merkittävää on yhteisöistä muodostuva kokonaisuus. Lapsen vaikuttaa hyväksytyksi tuleminen edellä mainituissa yhteisöissä. Olennaista on yhteisöjen yhteistyö. Siksi ensikodissa ei voi työskennellä ylhäältä alas ja vain jonkun kanssa. Ensikoti on täynnä monen suuntaisia suhteita. Yksittäiset suhteet muodostavat liittoutumia. Ne voivat olla yhteisrintamia tai vastapuolia. Ensikodissa hyvä liittoutuma on vanhemman ja työntekijän allianssi vauvan puolesta.

Ensikotiasiakkaan haavoittuvuutta lisäävät rikkimenneet, repaleiset ja huonosti toimivat lähisuhteet. Välit omiin vanhempiin ovat poikki ja sieltä suunnalta on odotettavissa heikosti tukea. Kuitenkin perhe elää ensikodissa vain määräaikaisen hetken, usein kovin lyhyen. Elämä jatkuu toisaalla. Siksi luontevat lähisuhteet ovat tärkeitä.

Koska käytettävissä oleva aika ensikodissa on rajallinen ja lyhenevä, työntekijät joutuvat tekemään valintoja työskentelyn suhteen. Aikuisten huonovointisuus kutsuu hoivan antamiseen ja yksilölliseen huomioimiseen. Tämä on luontevaa ja tärkeää, mutta rinnalla olisi hyödynnettävä verkosto ja yhteisö. Asiakkaan tulee olla oman prosessinsa omistaja eikä vain kohde. Voimavaroihin keskittyvästä, vahvuuksia etsivästä ja asiakaslähtöisestä moniarvioinnista kuntoutumisprosessia eteenpäin vievänä menetelmänä on hyviä kokemuksia (vrt. Erkkö Suonio, 2016).

Perhe tulee ensikotiin kovin usein sirpaleisesti autettuna ja hoidettuna. Näyttää siltä, että ensikoti on tällä hetkellä ainoa ympärivuorokautinen tukipalvelu, joka työskentelee kokonaisvaltaisesti, arkisesti ja lähellä perhettä.

Palvelujen ja avun saamisen sirpaleisuuteen, paitsi että kenelläkään ei ole oikein kokonaiskuva, liittyy toinen hankaluus. Jokainen uusi toimenpide alkaa arvioinnilla. Asiakkuus aloitetaan aina uudestaan ja uudestaan ja palataan toistuvasti tilanteeseen, jossa asiat ovat todella huonosti. Tämän sijaan olisi mahdollista toimia voimavaroja kasvattaen ja lähteä siitä, mikä jo edes vähän onnistuu eikä siitä mikä menee toistuvasti pieleen.

Vuorovaikutus tapahtuu aina jossain kontekstissa ja suhteessa siihen. Se sisältää erilaisia toimintoja esimerkiksi varhaisessa vuorovaikutuksessa vauvan ja vanhemman välillä. Näitä ovat muun muassa hoiva, kasvatus ja leikki kuten myös suhteet ja roolit (Bronfenbrenner, 2006). Näiden kautta kehittyvä yksilö alkaa hahmottaa ympärillä olevaa maailmaa ja ymmärtää omaa paikkaansa siinä. Yksilö sekä muuttaa ympäristössään olevaa järjestystä, että sopeutuu siihen.

2.2.3 Mistä puhutaan, kun puhutaan resilienssistä?

Resilienssikäsité voidaan paikantaa useaan tieteenalaan. Keskeimmät viime vuosina ovat olleet ekologinen systeemiajattelu ja psykologia. Ekologiassa resilienssistä puhutaan palautumis- ja mukautumisdynamiikkana. Psykologiassa käsite nousi esiin 1990-luvun lopulla lähinnä trauma- ja kriisinsietokykytutkimuksissa. Näissä selvitettiin muun muassa yksilöllisiä traumoista selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä (Bonanno ja Mancini, 2008). Tässä ensikotimaailmaan liittyvässä kasvatuspsykologisessa tutkimuksessa resilienssiä voidaan tarkastella dynaamisena prosessina. Keskeinen prosessiin liittyvä kysymys on, kuinka auttaa vanhempia luomaan positiivista mukautumista tilanteessa, jossa he kokevat merkittäviä vastoin käymiä. Käytännössä kyse on suurelta osin toipumisesta ja toimintakyvyn säilyttämisestä. Resilienssin ulottuvuudet ovat sosiaaliset suhteet, omien vahvuuksien tunnistaminen ja myönteiset tunteet. Resilienssistä puhutaan myös sinnikkyytenä elämän vaikeissa tilanteissa.

Resilienssitutkimuksessa tavallisimmin mitataan käyttäytymisen ja tunne-elämän taitoja, kykyjä ja piirteitä, jotka luovat yksilölle tunteen omasta henkilökohtaisesta osaamisesta sekä edistävät suhteita perheenjäseniin, vertaisiin ja muihin aikuisiin. Nämä ovat taitoja, jotka yleensä vahvistavat yksilön kykyä kohdata vastoin käymiä ja selvitä niistä ja kestää stressiä. Lisäksi ne edistävät yksilön persoonallista, sosiaalista ja akateemista kehitystä.

Resilienssiin ja positiiviseen psykologiaan liittyvä kasvatuksen ja ohjauksen tuloksellisuuden tutkimus on suhteellisen uutta ja sirpaleista. Hyvä asiakastyötä käytännössä tukeva esimerkki tulee Itä-Suomen yliopistosta. Erko Sointu (2014) kehitti erityispedagogiikan väitöstutkimuksessaan PYD-menetelmän, jonka avulla voidaan vahvistaa ja tukea nuoria, joilla on paljon elämänhallintaan ja koulunkäyntiin liittyviä ongelmia. Soinnun kehittämä käyttäytymisen ja tunne-elämän vahvuuksien monitahoarviointimenetelmä on sovellettavissa ensikotityöhön. Siinä työskentely rakentuu kokonaisvaltaisesti kaikkien niiden kanssa, jotka muodostavat vauvaperheen merkittävän verkoston. Menetelmässä etsitään, todennetaan ja tuetaan perheen vahvuuksia yhdessä.

Vahvuuksien tunnistaminen antaa tilaa myönteiselle itsearvostukselle. Vahvuuksien käyttäminen antaa tunteen siitä, että olen itse luonut oman tulevaisuuteni. Kokemukset onnistumisesta auttavat katsomaan elämässä eteenpäin. Myönteisillä tunteilla on keskeinen rooli toipumiskyvyssä. Myönteisillä tunteilla on keskeinen

rooli toipumiskyvyssä, ne mahdollistavat ja vahvistavat kykyä selviytyä. Hyvä on pahaa voimakkaampi ainoastaan, jos hyvää on enemmän, toteaa Erko Suonio edellä mainitussa väitöskirjassaan. Laajemmin ajatellen resilienssi on arkipäivän taika, joka tapahtuu läheisissä ihmissuhteissa ja syntyy välittävien aikuisten ja lapsen välillä. Lapsi ei ole resilienssi, vaan ihmissuhteet ovat resilienssintekijä. Keskeistä on lapsen kokemus välittävistä aikuisista.

Selviytymistä on mahdollista tarkastella samanaikaisesti sekä arjessa pärjäämisessä, että kykyä kääntää vastoin käymiset tavalla tai toisella voitoksi. Tässä tutkimuksessa selviytymisellä tarkoitetaan yksilön omaa toimintakykyä elämänhallinnan näkökulmasta. Sitä selvitetään sekä työtekijöiden näkemyksenä, että vanhempien kokemuksena siitä, kuinka arki sujuu. Olennaista on, miten vanhemmat tunnistavat omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan ja miten he kykenevät muuttamaan toimintaansa tilanteiden ja vauvan tarpeiden mukaisesti. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että perheen raha-asiat hoituvat, lasten hoiva ja huolenpito sujuvat, perheellä on toimiva läheis- ja ystävöverkosto ja vanhemmat osaavat hakea apua pulmatilanteissa.

Resilienssi on yksilön tai ryhmän kyky ja sitä voidaan kehittää. Siihen liittyy hyvä stressin siedon ja ongelman ratkaisun kyky sekä avun hakeminen. Avun pyytämistä pidetään helposti heikkoutena, vaikka kyseessä on todellinen vahvuustekijä. Resilienssi auttaa kokemaan elämän merkityksellisenä.

2.3 Tutkimukseen liittyviä käsitteitä

2.3.1 Ensikotityö

Ensikotityö on monenlaista ja erilaista, riippuen kuka sen määrittelee. Tekevätkö sen yhdistykset, ensikotien työtekijät, asiakkaat vai ulkopuoliset. Kaikilla on oma käsityksensä työstä, jota ensikodissa tehdään. He kaikki ovat myös oikeassa. Käsitteet eivät määrity itsestään eivätkä pelkästään ensikotiympäristössä. Painotuksiin vaikuttavat ulkopuoliset odotukset. Ensikotityötä tehdään asiakasperheen tarpeisiin ja sen maksaa yhteiskunta. Tähän taas liittyy yhteiskuntapolitiikka ja vallitseva poliittinen tahtotila. Nämä ovat vaativia kumppaneita. Ensikodeissa on tietoa ja taitoa auttaa vaikeissa elämäntilanteissa olevia vauvaperheitä. Se ei enää yksin riitä, vaan ensikodit reagoimaan yhä nopeammin ulkopuolisiin, lähinnä maksajien tarpeisiin.

Ensimmäisiä ensikotityön laatuksiteereita laadittaessa havaittiin, että ensikodissa vauvaperheiden kanssa tehtävästä työstä käytettiin käsitteitä: hoito, kuntoutus, terapia, ohjaus ja jakso. Työn yläkäsitteenä oli ensikotityö, vauvatyö, vauva- ja lapsiperhetyö. Kaikille löytyi perustelut.

Ensikoti toimii ympäri vuorokauden. Perhe, joka voi aluksi muodostua vauvaa odottavasta äidistä, asuu ensikodissa ja saa hänelle sopivaa tukea. Useimmiten kyseessä on arjen vakauttaminen ja arjessa selviytymisen taitojen vahvistaminen. Ensikodissa vietetty aika vaihtelee muutamasta vuorokaudesta kahteen vuoteen. Jakson pituuteen vaikuttavat vanhempien oman halun lisäksi rahoittajien käsitykset perheen tuen tarpeesta ja siitä koituvista kustannuksista.

Tänään ideaalinen ensikotityö on kokonaisuus, josta ympäri-vuorokautinen asuminen ensikodissa saattaa muodostaa osan. Työskentely suunnitellaan perheen tarpeisiin ja toteutetaan sovittu. Suunnitteluun osallistuvat ensikodin työtekijöiden lisäksi vanhemmat ja perheen läheiset ja ammattilaisten verkostot. En-

sikotityö on samanaikaisesti ammatillista asiantuntijatyötä ja kansalaistoimintaa. Se vahvistaa vauvojen vanhempien kykyä toimia vastuullisina ja tasavertaisina kansalaisina ja sisältää ajatuksen jokaisen oikeudesta olla osallinen omaan elämäänsä. Osallisuus on polku apua vastaanottavasta sitä jakavaksi. Työ voi alkaa vuorovaikutuspainotteisesti perheen kotona jo vauvaa odotettaessa tai vauvan synnyttyä, kun ensikotiin tuloa harkitaan. Perheen arkea vakauttava kotona tehtävä ensikotityö saattaa myös päättää jakson ensikodissa. Perhe voi myös yöpyä omassa kodissaan ja osallistua toimintaan ensikodissa päivisin tai perheen kanssa voidaan sopia, että toinen vanhemmista asuu ensikodissa ja toinen on mukana toiminnassa päivisin tai iltoisin.

Yhdistyksissä toteutetaan myös joko ensikodin rinnalla tai itsenäisesti eri laajuisia avotoimintaa: puhelinneuvonta, perhekuntoutus, Baby blues -toiminta, ryhmät, miesten kanssa tehtävä työ, perhetö ja vanhemmuustyö.

Puhelinneuvonta voi olla yksi tai kaksi puhelinsoittoa liittyen vauvaperheen kiperiin tilanteisiin, kuten vauvan itkuun, uneen tai syömiseen. Se voi olla myös pitempikestoista keskusteluapua vauvaperheen hankalaan tilanteeseen.

Perhekuntoutus tarkoittaa säännöllistä ryhmämuotoista toimintaa perheille, joissa on alle kaksivuotiaita lapsia. Ryhmiin ohjataan perheitä, joilla on arjen hallintaan ja vuorovaikutukseen liittyviä pulmia. Sitä toteutetaan päiväensikoti-, päiväryhmä- ja avoensikotimuotoisena toimintana. Yhdistyksissä on myös terapeutista päiväryhmätoimintaa ja alueellista perhekuntoutusta.

Baby blues -toiminta on suunnattu uupuneille ja alavireisille vauvaperheille, lähinnä väsymyksestä ja masennuksesta toipumiseen. Keskeisenä toimintana on vauvan ja koko perheen toimiva uni-valvetryö. Yhdistyksillä on tarjolla unikoulu-, rytmiblues-, rytmihoido- ja rytmiohjaustoimintaa.

Tavallisinta ryhmätoimintaa ovat vertaisryhmät, vanhempi-vauvaryhmät, keskusteluryhmät, toiminnalliset ryhmät ja terapiaryhmät. Näissä on yhdistyskohtaisia eroja, koska ne vastaavat erilaisiin alueellisiin tarpeisiin.

Kaikissa yhdistyksissä tehdään työtä koko perheen kanssa. Miesten osuus asiastyössä on kasvanut. Heille on tarjolla ensikotityöhön liittyen tai omana toimintana yhdistyksen isätyötä ja väkivaltaisille miehille suunnattua Jussi-työtä.

Ympäri vuorokautisen työn rinnalla, yleensä ennen tai ensikotijakson jälkeen, perheitä tuetaan kotiin tehtävällä perhetyöllä. Alvari-perhetyö on ensi- ja turvakotien liitossa kehitetty työmuoto, jota on tarjolla muutamissa yhdistyksissä.

Ensi- ja turvakotien liiton hallitus hyväksyi ensikotityön ensimmäiset laatukriteerit vuonna 2010. Tämän kriteeristön johdanto-tekstissä esiintyvät rinnakkain vauvatyö ja ensikotityö. Hierarkia tässä on, että ensikotityö on alisteinen vauvatyölle. Tämä siksi, että vauvatyötä tehdään kaikissa niissä työmuodoissa, joissa kohdataan vauvaperheitä. Keväällä 2016 liittohallitus hyväksyi uuden vaativan vauvatyön laatukäsikirjan. Siinä yhdistyvät aikaisempien vauvatyön avotyömuotojen, päiväryhmän ja baby blues -toiminnan ja ympäri vuorokautisen ensikotitoiminnan laatukriteerit. Ne muokattiin yhteistyössä jäsenyhdistysten kanssa. Viimeistelytyötä edelsi vuosina 2013–2014 toteutettu laatukriteereiden auditointi.

Tämän tutkimuksen avulla konkretisoidaan, kuinka hoito, kuntoutus, terapia ja ohjaus toteutuvat ensikotityössä erimittaisiksi ajallisiksi jaksoiksi.

2.3.2 Terveys

Tutkimuksessa tukeudutaan lapsiperheiden elintapoja ja terveydentilaa kuvaaviin ECHI:n (The European Core Health Indicators) hyväksymiin terveysindikaattoreihin. Elintavoista esillä ovat terveellinen ruokailu, liikunta, tupakka ja päihteet. Näiden vähäisestä tai liikkäytöstä aiheutuvat kansanterveyden keskeiset riskit.

THL:n Terveys 2015 lapset ja nuoret indikaattorit ovat: erikoiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutetut, terveydentila lapsen ja nuoren itsensä kokemana, tupakointi, humalajuominen, huumekekokeilut, päihdesairauksien vuodeosastojaksot, lääkitykset diabetes, astma, epilepsia, reumaattiset sairaudet, erikoissairaanhoidon ajanvaraukset, imeväisyyskuolleisuus ja itsemurhat.

2.3.3 Hyvinvointi

Terveyden ohella hyvinvointi jakaantuu yksilö- ja yhteisötasoon, materiaaliseen ja koettuun hyvinvointiin.

Hyvinvointiin kuuluu myös osallisuus. Sen ulottuvuudet ovat riittävät toimentulo, että voi toimia ja kuuluu yhteisöön.

Päivi Rouvinen-Wilenius (2003) määrittelee sosiaalipolitiikan näkökulmasta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sellaisena yksilön fyysisenä, henkisenä, hengellisenä ja sosiaalisena tilana, joka rakentuu riittävästä voimavaroista, mielekkästä tekemisestä ja osallisuudesta. Hyvinvoinnilla ihmisellä on turvattu taloudellinen tilanne, hän kokee itsensä fyysisesti ja henkisesti terveeksi, luottaa itsensä ja yhteisönsä muihin jäseniin ja hänellä on kyky tehdä kriittisiä valintoja.

Asiakashaastattelun hyvinvointiosuus perustuu Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2011 laatimaan Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit -työryhmän muistioon. Tässä esitellyt indikaattorit ovat: materiaallinen elintaso, terveys ja hyvinvointi, koulu ja oppiminen, turvallinen kasvuympäristö, osallistuminen ja sosiaalinen toiminta sekä yhteiskunnan tarjoama tuki.

Vauvaperheen hyvinvoinnin tutkimukseen liittyvät luonnollisesti myös keskeiset perhettä kuvaavat indikaattorit (vrt. yksinhuoltaja-perhe, uusperhe, lasten ikä jne).

2.3.4 Toimintakyky ja toimijuus

Toimintakyvylä tarkoitetaan sellaisia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ominaisuuksia, joiden avulla vanhempi selviytyy välttämättömistä päivittäisistä toiminnoista. Vauvaperheessä tämä tarkoittaa, että vanhempi selviytyy arjen pyörittämisestä ja vauvan hoidosta sekä huolehtii omasta itsestään ja jaksamisestaan. Selviytyäkseen vanhemmalla tulee olla vahva uskomus omasta pystyvyydestä.

Toimijuudella taas tarkoitetaan tarkoituksellista vaikuttamista omaan toimintaan ja elämään. Banduran (2006) mukaan toimijuus sisältää tarkoituksellisuuden, ennakkosuunnittelun, itsesääntelyn ja itsereflektion.

Ensikotityössä tarkoituksellista vaikuttamista voidaan luonnehtia siten, että vanhempi tulee ensikotiin, koska jollakulla on huoli hänen pärjäämisestään vauvan kanssa ja erityisesti huoli vauvan hyvän hoivan toteutumisesta. Tarkoituksellisuus tarkoittaa, että niin lastensuojelulla, ensikodilla kuin vanhemmalla itsellään on

yhteinen käsitys asiasta, johon on hyvä saada aikaan muutos. Tämä muutos liittyy terveyteen, hyvinvointiin ja toimintakykyyn. Muutokselle luonnostellaan ennakkosuunnitelma yhdessä. Seuraavaksi tutkitaan toimintatapoja, joilla vanhempi voi itse säädellä muutosta. Kaikki tapahtuu dialogissa, jossa vanhempi opettelee itsereflektiota.

Ensikotityössä liikutaan erityisesti sosiaalisen toimintakyvyn alueella. Käytännössä se tarkoittaa taitoa toimia ja selviytyä arjen sosiaalisissa tilanteissa, ylläpitää ja kehittää sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin, ylläpitää ja rakentaa osallisuutta ja läsnäoloa lähiympäristössään, erilaisissa yhteisöissä ja koko yhteiskunnassa sekä vaikuttaa ja saada aikaan haluamiaan seurauksia.

Tämä prosessi alkaa itsestä huolehtimisesta, kyvystä ottaa vaikeutensa haltuun ja löytää hyvä itsestään. Ensikotiyhteisössä ilmapiiri vahvistaa turvallisuuden kokemusta, jolloin on lupa olla heikko ja vahvistua yhdessä toisten kanssa.

Kansalaisjärjestön näkökulmasta merkityksellinen ja hyvä elämä vahvistuu siitä, että vanhempi voi toimimalla ja tekemällä itse tekoja auttaa ja palvella muita ihmisiä ja olla muita varten. Empatia ja myötätunto rakentavat kulttuuria, jossa on tilaa ja aikaa kohtaamiselle ja motivaatiota toimia itsensä ja toisten hyväksi. Ensikotityössä ensin vahvistetaan vanhemman toimintakykyä ja itsestä välittämistä ja huolehtimista. Vanhempi oppii näkemään hyvää itsessään ja luottamaan itseensä. Seuraavaksi vanhemmat kohtaavat toisensa yhteisössä vertaisina ja jakavat kokemuksia ja osaamista. Lopulta he kykenevät auttamaan ja tukemaan apua tarvitsevia.

Toimijuuden polku ensikodissa alkaa vanhemman kiinnittymisestä itseensä jatkuen vauvan ja vanhemman kiinnittymisestä toisiinsa ja edelleen tärkeisiin läheisiin. Kiinnittymisellä luodaan vanhemmalle ja vauvalle edellytykset irtaantua sekä edellytykset erillisyyteen ja tasavertaisuuteen. Vanhemmalle tämä tarkoittaa irtaantumista turvallisesta ensikodista ja vauvalle kasvun pohjaa omaan itsenäiseen elämään, kun sen aika on.

3

Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimusongelma

Elämäni paras päätös -tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat, vakauttaako ensikotityö vauvaperheen arkea, vahvistaako se haavoittuvissa olosuhteissa elävien vauvaperheiden vanhempien vanhemmuutta ja taitoa kasvattaa seuraavaa sukupolvea ja vahvistaako perheen sisäisiä suhteita ja toimivaa vuorovaikutusta. Nämä arjessa selviytymisen, hyvän vanhemmuuden ja toimivan vuorovaikutuksen kysymykset ovat muun Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman laajemman hyvinvointitutkimuksen tulosta (Koskinen, Lundqvist, Ristiluoma, 2011). Elämäni paras päätös -tutkimuksessa selvitetään asiakkaina olleiden vauvaperheiden ja työntekijöiden kokemusten kautta, onko ensikotityössä myös näin. Kysymykset liittyvät vanhempien omakohtaiseen arviointiin hyvinvoinnista sekä fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta toimintakyvystä. Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan liikuntakykyä, psyykkisellä sen kognitiivista ja emotionaalista ulottuvuutta ja sosiaalisella vuorovaikutusta ja osallistumista. Vuorovaikutuksessa tarkastellaan myös avun saamista ja antamista. Osallistumisessa tutkitaan taas verkostoja, luottamusta ja vastavuoroisuutta.

Tutkimuksen tavoitteena on:

1. Selvittää, mitä ensikodissa olleille vauvaperheille kuuluu, kun työskentelystä on kulunut 2–5 vuotta. Mikä perheiden elämässä muuttui ja onko muutos vakaa.
2. Selvittää, vanhempien käsityksiä siitä, mikä ensikotitoiminnassa auttoi ja ketä auttoi, mikä ei välttämättä toiminut ja mitä olisi hyvä muuttaa.
3. Selvittää työntekijöiden käsityksiä ensikotityöstä, sen vaikuttavuudesta ja millaista ensikotityö on vuonna 2025.
4. Vertailla vanhempien ja työntekijöiden käsityksiä siitä, mikä ensikotityössä tukee vauvaperhettä.
5. Selvittää, keitä ovat ne perheet, jotka hyötyvät ensikotityöstä.

3.2 Tutkimuksen kohde

Tutkimuksen kohteena ovat sekä entiset ensikotien asiakasperheet, äidit, isät ja vauvat, että heidän kanssaan työskennelleet ja yhä työssä olevat työntekijät eri puolella Suomea. Tavoitteena oli haastatella kaksi vanhempaa ja kaksi työntekijää jokaisesta kymmenestä ensikodista.

Vanhemmat tulivat haastatteluun ensikotien kautta ja kutsumina. Haastattelukutsun perusteena oli riittävän pitkä aika, 2–5 vuotta, ensikotiasiakkuuden päättymisestä. Toinen peruste oli vanhemman vapaaehtoisuus, että hän oli valmis palaamaan ensikotiaikaan. Vanhempien tavoittaminen oli melko haasteellista. Ensikodeilla oli vain vähän tietoa asiakasperheiden myöhemmistä vaiheista. Jotkut vanhemmista vierailivat useinkin ensikodilla ja osallistuivat siellä järjestettyihin tapahtumiin. Toiset taas vain siirtyivät pois. Perheet tulivat ensikotiin rajatuksi ajaksi. Vanhemmille oli tapahtunut jotain, jonka syystä he tulivat. Heidän asiakaspaperinsa kulkivat asiakkuuden myötä. Ensikodit eivät olleet kirjallisesti sopineet perheiden kanssa yhteydenpidosta työskentelyn jälkeen, eikä niillä ollut rekisteriä entisistä asiakkaistaan. Valikoituminen haastatteluun oli näin sattumanvaraista. Kun asiakas tavoitettiin, häneltä kysyttiin halukkuus ja myönteisessä tapauksessa sovittiin tapaamisaika tai lupa antaa yhteystiedot haastattelijalle. Oli oletettavissa, että haastatteluun osallistuvat sellaiset vanhemmat,

jotka olivat kokeneet ensikotityöskentelyn myönteisenä ja hyötyneet siitä. Kaikki haastatellut vanhemmat olivat tulleet ensikotiin lastensuojelun asiakkaina, osa vastentahtoisesti ja osa omasta halusta. Vaikka haastateltavat suhtautuivat itse nyt ensikotiaikaan myönteisesti, heidän puheissaan ja tarinoissaan kulkivat mukana myös ne vanhemmat, joilla oli toisenlaisia ja erityisesti kielteisiä kokemuksia ensikodista.

”No kaikki on omasta asenteesta kiinni, että millä asenteella tänne on tultu. Että se ratkasee aika paljon, miten niinku käyttäytyy muille ihmisille täällä ku se, että sitte minkälaista palautetta saa takaisin. Me ainakin otettiin vastaan, mitä vaan annettiin.”

”Siel oli yksi isä, joka ei millään lailla osallistunu lapsen hoitoon. Niinku sellaset sais potkasta pois. Kokoajan vain valittaa, että on tylsää. Jos ei käy töissäkään, niin millä siellä aika kulu jos ei viitti ees sitä lasta hoitaa.”

”Ni jäi hyvin mieleen, ett ja et hei, ei vauvaa voi retuuttaa niin, että oven karmeihin pää kolisee tai et sä voi jos maito lämpenee liian kuumaks vaan ottaa hanasta kylmää vettä. Niin siinä kävikin, ettei vauva pysynyt. Siinä sit syytettiin viranomaistahoo eikä huomattu ite, että siinä olikin oikea semmoinen syy.”

3.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen tiedonkeruu toteutettiin osallistavan vaikuttavuuden kehyksessä. Siinä aluksi haastateltiin entisiä asiakasvanhempia puolistrukturoidusti. Haastattelussa oli etukäteen laaditut teemat. Haastattelussa teemojen järjestys vaihteli dialogin etenemisen mukaan. Haastattelujen kestot vaihtelivat. Nämä nauhoitettiin. Useat haastateltavat totesivat haastattelun päätteeksi, että keskustelu olikin hyvä keino itselle palata turvallisesti siihen aikaan, jolloin asiat eivät olleet niin kovin hyvin. Nyt vanhempi saattoi tarkastella itseään ja perheen elämää etäämmältä ja hänelle oli voimaannuttava kokemus huomata, kuinka paljon paremmin asiat nyt olivat. Vanhemmat saivat tilaisuuden tarkastella omaa aikaisempaa elämäänsä sekä ajallisen että kokemuksellisen välimatkan päästä. He olivat selviytyneet yhdestä elämänsä suurimmasta haasteesta omille jaloilleen. Haastattelun avulla vanhemmat konkretisoivat itselleen muun muassa, mitä he olivat oppineet ja miten he oppimaansa hyödynsivät omassa elämässään. Vanhemmat totesivat, että tulevaisuudessa eteen tulevat ongelmat eivät pelota. Ongelmia tulee, mutta heillä on nyt keinoja auttaa itseään. Vaikka työntekijät eivät osallistuneet tähän keskusteluun, heitä muisteltiin ja heistä puhuttiin. Eräs haastateltava arveli, että nyt käytiin läpi koko prosessi ja tultiin päteasemalle.

3.4 Tutkimuksen toteuttaminen

Haastattelut toteutettiin kesän ja syksyn 2015 aikana.

Haastatteluun osallistui 20 vanhempaa, äitiä ja isää, eri puolella Suomea (Helsinki, Lahti, Jyväskylä, Tampere, Turku, Oulu, Rovaniemi, Vaasa, Kokkola) ja 20 työntekijää. Vanhempien asiakkuus ensikodissa oli juuri päättynyt, päättymässä tai siitä oli kulunut enimmillään viisi vuotta. Työntekijöiden työkokemus ensikodissa

vaihteli vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen. Haastattelin seitsemäntoista äitiä ja kolme isää. Yksi haastateltava vanhempi oli toistamiseen ensikodissa, nyt uuden kumppanin ja heidän yhteisen vauvansa kanssa. Kahteen haastatteluun osallistui pariskunta. Haastateltavia tuli yhdeksästä ensikodista. He tulivat alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen epätasaisesti eri ensikodeista. Joistain oli vain yksi vanhempi ja yksi työntekijä ja toisista taas useampia. Yksi ensikoti jäi kokonaan pois tutkimuksesta. Alkuperäinen tavoitteeni oli haastatella kaksi työntekijää ensikotia kohden, mutta käytännössä heitä oli 1–4 yhdestä ensikodista.

Vauvat olivat mukana haastateltavien puheissa. He olivat tulleet ensikotiin äidin kohdussa, äidin kanssa suoraan synnytysairaalaan tai kotoa muutaman viikon ikäisenä. Vanhin vauva oli tullessaan kaksi kuukautta.

3.5 Tutkimusaineiston käsittely

Nauhoitetut haastattelut litteroitiin. Tämän jälkeen luin tekstiaineiston moneen kertaan. Seuraavaksi luokittelin sen. Tämänkin tein kolmeen kertaan. Pilkoin aineiston ja järjestin sen uudelleen sisällöstä nousevien teemojen mukaan. Näitä käsittelen Tutkimustuloksia -osassa luvuissa 1–5. Seuraavaksi muokkasin aineiston kahdenlaisiksi sekä vanhempien itsensä, että työntekijöiden kertomiksi onnistumistarinoiksi. Nämä 40 tarinaa tyypittelin tiivistäen kahdeksi vanhemman tarinaksi, kolmeksi työntekijät tarinaksi ja kahdeksi vanhempien ja työntekijöiden yhteiseksi tarinaksi. Tämä narratiivinen osuus tarinoineen löytyy erillisestä tutkimusraportista.

4 Tutkimus- tuloksia

4.1 VAUVA

4.1.1 Vauva kertoo tulostaan

Vauvat olivat sekä suunniteltuja, odotettuja että yllätyksiä. Kahta raskautta vanhemmat salasivat pitkään. Yksi raskaus oli onnistunut seuraus rankasta hormonihoidosta. Odotusaika oli suurimmalle osalle äideistä vaikea. Sitä varjosti yksin odottaminen, mielialan alavireys ja vanhemmuutta kuormittavat tapahtumat, kuten yllätysero isästä tai ympäristön paheksunta.

”Kaverit oli ihan filiksissä, et tota sä oot raskaana ja odotat kaksosia.”

”Ei vauvan odottamisessa muuta ku, et oli se yksin rankkaa. Olisin kaivannu enemmän tukea. Halusin kuitenkin saada ehdottomasti lapsen. Mut oli sellanen huoli, että oli kaksi isäehdokasta. Mua huoletti, että jos se on se toinen, sillä on perinnöllinen sairaus. Mutta ei se ollukaan, isyydesti varmisti.”

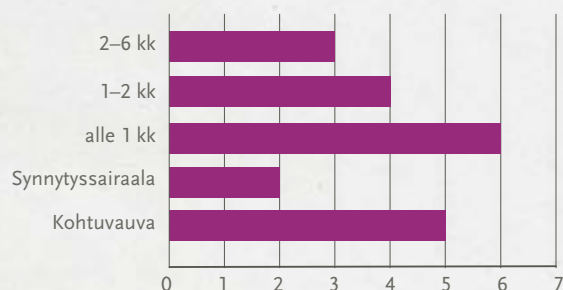
”Pitkään ajattelin, että haluan lapsen. Mut ei siellä, missä mä asuin uskottu, että mä voin olla raskaana ja että se poika olis isä. En mä siitä oikeastaan miestä halunnut. Siellä, missä opiskelin, ajattelin, että oon saamassa tällasta syntistä lasta. Tuli niin kamalan ristiriitainen olo. Sit mulle sanottiin, että muista, et lapsi on aina lahja Jumalalta, vaikka teko olis ollu väärä. Se helpotti.”

”Netistä löysin tietoo, että mulla oli raskauden aikainen masennus.”

”Ei se ollu itsestään selvää, että synnyttän lapsen. Abortti aika oli jo sovittu, mutta mä en menny sinne.”

4.1.2 Vauvana ensikodissa

Vauvan ikä ensikotiin tullessa

Vauvat tulivat ensikotiin vanhempiensa kanssa ja kutakuinkin hyvin kehittyneinä, jotkut ehkä hiukan vakavina ja vaisuina. Poikkeuksena oli yksi vauva, jolla jo synnytyssairaalassa todettiin sydänongelmia. Myöhemmin hänellä ilmeni vielä muita terveyteen ja kehitykseen liittyviä vaikeuksia. Muuten lähettäjillä ei tuntunut olevan erityistä

huolta vauvoista. Vanhempien oma arvio vauvan voinnista vaihteli erinomaisesta kohtalaiseen hyvään. Työntekijät olivat valppaampia. Heidän käsityksensä vauvan voinnista vaihteli huonovointisesta hyvinvointiaan.

Vanhemmat olivat itse huolissaan vauvan itkuisuudesta. Joka toinen vanhempi oli sitä mieltä, että he olivat vauvan kanssa ensikodissa, koska vauva itki paljon. Työntekijät puolestaan arvioivat, että ensikotiin tullessa on tyypillistä, että vauvat ovat aika itkuisia. Enemmän heitä huolettivat kovin hiljaiset ja erityisen vähän itkevät vauvat. Työntekijöiden kokemus oli, että vauvat yleensä rauhoittuivat, kun perhe sai hoitoapua. Vauvoista erottui neljä vauvaa. He olivat vaikeasti tyynyteltävissä. Vanhemmat väsyivät ja työntekijätkin olivat välillä keinottomia. Näillä neljällä vauvalla todettiin ensikotijakson loppuvaiheessa maitoallergia. Tämä luku on koko väestöön suhteutettuna suuri. Koska maitoallergia on suhteellisen harvinainen, sitä harvoin tarjotaan syyksi vauvan itkuun. Onhan maito jokaisen vauvan ensimmäinen, tärkein ja luonnollisin ravinto. Vauvan itku tulkitaan usein enemmän sosiaalisesti ongelmaksi, etenkin jos kyseessä on jo vanhempi, jolla on elämässään monenlaista harmia. Äiti nähdään kokemattomana ja osaamattomana, suureen elämänmuutokseen valmistautumattomana. Selitystä vauvan itkuun etsitään myös vanhempien, lähinnä äidin, mielialasta, tasapainotomasta käyttäytymisestä ja terveydentilasta kuin myös vauvan ja vanhemman puutteellisesta vuorovaikutuksesta. Vasta kun kokenut työntekijä oli neuvoton, eikä saanut vauvaa rauhoittumaan, lähdettiin edellä mainittujen neljän vauvan kohdalla etsimään terveydellistä syytä itkuisuuteen.

Itkevä vauva, varsinkin paljon itkevä vauva uuvuttaa. Vanhemmilta myös helposti häviää vauvan itkussa todellisuus. Heistä tuntuu, että vauva itkee aina. Kun tätä ryhdytään seuraamaan, tulee usein ilmi, ensikodissakin, että vauva myös nukkuu ja itse asiassa hän saattaa olla hyvän tovin itkemättä. Huonovointinen vanhempi ja itkuinen vauva ovat raastava pari. Onnistumisen kokemukset ovat vähissä. Siksi vauvan itku on syytä ottaa vakavasti. Vauva voi luovuttaa ja vaieta, jos hänen avunpyyntöönsä ei vastata. Sama koskee vanhempaa, kun hänen havaintoihinsa ei luoteta. Arvottomuuden kokemus tilanteessa, jossa on jo paljon epävarmuutta heikentää kenen tahansa halua yrittää. Puhumattakaan vanhemmasta, jonka onnistumisen kokemukset vauvan kanssa ovat vähäiset ja ajatukset omista voimavaroista ovat suppeat.

”Kun tultiin niin muilta asukkailta moni silleen ett itkeeks taas sun lapsi. Miten sä jaksat ku sehä itkee vaan koko ajan.” ”Hyvin.”

”Vauva itki 24 tuntia, ei ihan, ehkä 20. Siihen sit löyty puolen vuoden päästä syy, sill oli maitoallergia. Kun ensiks ja moneen kertaan sanoin neuvolassa että vauvalla on paha ihottuma ja se itkee mahaansa se siellä neuvolassa sano vaan ettei oireet oikeen täsmää.” ”Kun lääkäri sitten katsoi ja sanoi että iho on selvästi maitoallergisen ja vaihdatti apteekin maitoon, niin itku loppu ku seinään.”

”Mä ajattelin voiku joku tulis ja ottais vauvan pois ennen kuin mä pilaan sen. Se vaan huutaa ja huutaa mun sylissä vaikka mitä teen. Kun se kuitenkin rauhoittu hoitajan syliin.”

”Vielä nytkin mä ajattelen miten voisni hyvittää tai korjata sen kun en ollut ihan tolkuissani.”

4.1.3 Vauva muistelee aikaansa ensikodissa. Kertojana vanhempi.

Vaikka ensikoti on lähes ainoa paikka, missä vauvaperhe kokonaisuudessaan saa apua ja vauvan etu nousee työntekijöiden ratkaisuissa päällimmäiseksi. Vauvan ääni on pieni, tuskin kuuluva. Ensikotiaika ei ole vauvoille, nykyisille leikki-ikäisille ja eskareille vaiettua menneisyyttä. Siitä huolimatta siitä puhutaan lasten kanssa suhteellisen vähän. Hoitovihot tai kasvun kansiot, joita vanhemmat täyttivät ja käyttivät ensikodissa, ovat yhä tallessa. Muutama vanhempi havahtui miettimään, että olisikin hyvä puhua lapsen kanssa ensikotiajasta. Oma jaksamattomuus ja vaisu olo vauva-aikana, nostatti vielä jo hyvän aikaa sitten päättyneen ensikotityöskentelyn jälkeenkin muutaman vanhemman mieleen syyllisyyttä. Jos lapselta kysyttäisiin, mitä muistat ensikodista, vastaukset saattaisivat olla seuraavanlaisia:

”Hyvä että äiti sai nukuttua. Se jakso paremmin mun kanssa.”

”Ehkä se kertoisi, mitä hauskoja juttuja niil oli yökön kanssa.”

”Olisi kiitollinen.”

”Että oli aina paljon ihmisiä ympärillä.” ”Että oli kavereita.” ”Että leikittiin paljon.”

”Tuli mieleen ett pitäisikin puhua lapsille. Että jos niille itselle tulee vaikeuksia, tää on hyvä paikka tulla.”

”Kun nyt tultiin, hyppäsivät suoraan ohjaajan syliin. Se kai kertoo, millä mielin olivat.”

4.1.4 Vauva tänään

Vauvasta oli kasvanut itsenäisesti toimiva taapero. Hän voi tavallisen hyvin ja eli lapsiperhe-elämää vanhempiensa kanssa. Vanhempien tukena oli sekä sukulais- että ystäväverkostoa. Hän kävi silloin tällöin yökylässä isovanhempien luona. Päivisin, kun äiti opiskeli, oli töissä tai jatkoi vielä kuntoutumistaan, taapero oli osa- tai kokopäiväisesti päiväkodissa. Osa äideistä ja taaperoista kävi ensikodin vanhempi-lapsi-ryhmässä tai alueella vaikuttavassa muussa avoimessa perhe-toiminnassa. Vauvasta, joka oli aloittanut elämänsä vakavissa olo-suhteissa, oli kasvanut toimielias pieni mies.

”Olen huomannu, että ollaan aikalailla samanlaisia. Joskus on yhteentörmäyksiä mut nykyään osataan ottaa rennosti. Meillä on paljon pulppuava iloa, semmosta hersyvää. Meillä on sellasia, mitä tehdään äidin kanssa ja isän kanssa. Meidän yhteinen juttu on musiikki.”

”Mä oon sitä mieltä, että lapsen kanssa menee hyvin. Vuorovaikutus sujuu. Se on sellanen herkkä lapsi.”

”Me kehutaan paljon. Uskon, että oppi sen että saa olla sellainen kun on.”

”Mulle oli uusi tilanne, että tästä omasta piiristä löytyy ihminen, joka on kiinnostunut meidän jaksamisesta ja vapaaehtoisesti on lapsen kanssa. Opin luottamaan siihen, että vaikka hän tekee omalla tavallaan, hän ottaa huomioon mun mielipiteen ja juttelee mun kanssa.”

”Mun äiti oli alussa tosi tuomitseva, mutta nykyään tykkää ja on paljon lapsen kanssa.”

4.2 VANHEMMAT

4.2.1 Ennen vauva-aikaa

Kaikilla vanhemmilla oli jo ennen ensikotiin tuloa heidän hyvinvointiaan ja selviytymistään vakavasti kuormittaneita kokemuksia. Heidän lapsuudestaan ja varhaisaikaisuudestaan löytyi hylkäämistä, laiminlyöntiä, sairautta, väkivaltaa, onnettomuuksia, päihteitä, salaisuuksia.

”Vanhemmat eros, äiti lähti opiskelemaan ja mut sijoitettiin. Mua on hyväksikäytetty, monasti. Siihen puututtiin vasta kun mä aloin tosissaan oireileen. Olin pitkään sairaalassa. Mut ei sijoituspaikka ollu oikein hyvä, mua pahoinpideltiin siellä. Kun sitten viranomaiset havahtu, alko tapahtuu ja tuli uusi sijoituspaikka. Oli mulla sellainen anoreksiakausi, ennen kuin rupesin saamaan apua. Sellaiset nenämahaletkutiputukset sairaalassa.”

”Mulla on ollu, miten sen nyt sanos ei niin helppo lapsuus. Äidillä oli mielenterveysongelmia ja lähti kotoa kun mä olin viisi. Siitä lähtien oon ollut etupäässä laitoshoidossa. Asuin perhekodissa ja olin aina huolissani miten osaan olla äiti kun mulla ei ole mitään käsitystä siitä mitä äiti tekee.”

”Mä oon jääny rekan alle kirjaimellisesti ja mua on jatkuvasti kiusattu. En mä tiedä onks se kiusaamista mutta isä on jahdannu puukon kanssa, pannu pakastimeen, roikottanut sillalta. Oon mä juonukkin, en kyllä niin kuin isä mutta silloin kun lapset otettiin pois mä join aika paljon. Mut tajusin itse lopettaa.”

”Meille kertyi niin paljon. Ensiksi me seurusteltiin kaksivuotta salassa. Sitten kun kerroin, koko suku jätti vakaumuksen vuoksi. Sitten alko tapahtua muita raskaita asioita. Perheeseen tuli sairautta, päihteitä, huostaanotto, vanhemmissa ja sisaruksissa masennusta. Itsekin joutui koville, seksuaalista häirintää, huolta vauvan voinnista, miehen sairastuminen ja suvun karsastus. Eikä saatu kotiin mitään apua. Tulin uudestaan raskaaksi. Psykiatrisen poliklinikankeskusteluapu ei auttanut. Mun jalka murtui. Ja lisää ja lisää. Tähän asti sinniteltiin, kun oli optimistinen luonne mutta sitten tuli paikka jossa se ei

enää riittänyt. Todettiin masennus. Sitä ei vaan kehannu sanoa kunnolla ääneen, mikä tilanne oikeastaan oli. Tuli umpikuja. Ajattelin, että parempi kuolla pois.”

” Seurusteltiin salaa ja vähän salaa odotinkin. Sitten tuli ero miehen kanssa. Ero ja tää lapsen saanti oli kriisi. Tajusin etten pärjää yksin että apua on saatava. Mua pelotti olla yksin vauvan kanssa. Ahdisti ajatus lähteä omasta kodista mutta siellä yksin oleminen oli kamalaa. Tarvitsin ympärilleni yhteisöä. Pyysin sitä että se perhetyöntekijä tekee lastensuojeluilmoituksen että mä pääsen jonnekin missä on ihmisiä.”

” Mut on yritetty tappaa ja mua on pahoinpidelty monta kertaa. Et tällasta traumaaattista taustaa. Mä aloitin ne päihteet aika myöhään, ett tavallaan mul oli jotain kokemusta sellaisesta normaalista elämästä. Mut elämä jotenkin ahisti. Tuntu että kaikki odotti musta jotain suurta ja mä tiesin itekki että musta ois enempäänkin.”

” Meidän perhe oli vähän hajanainen. Äiti kuuluu uskonlahkoon. Mun veli lähti sieltä pois ja mut on sillail potkastu pois siitä uskonnosta. Aika yksin oon. Isäkin kuoli viinaan, ehkä hyväkin niin.”

4.2.2 Terveystila

Haastatteluun osallistuneet isät arvioivat oman kuntonsa kohtalaiseen hyväksi. Heitä huoletti enemmän puolisoiden vointi. Kaikkien äitien terveydentila oli ennen ensikotiin tuloa vakavasti kuormittunut. Joka toinen äiti oli masentunut ja jokainen oli merkittävästi uupunut. Lääkitys oli lähes kaikilla ja suurimmalla osalla huomattavan vahva. Kahdessa perheessä äidin masennusta vahvisti lisäksi puolison vakava sairastuminen ja oma muu sairaus. Vanhempien aikaisemmat elämäkokemukset olivat omiaan luomaan alttiutta masennukselle.

Kaikki vanhemmat olivat hakeneet apua ja hoitoa, osa useastikin. Kokemukset tästä olivat kirjavat, ne vaihtelivat erittäin huonosta ihan hyvään. Oli liian tavallista, että vanhemmat olivat jääneet näkymättömiksi. Heitä ei kuultu tai että heidän kohdallaan oli tehty virhearvioita. Näin ollen ehkä kauankin odotettu apu kääntyi enemmän haitaksi kuin hyödyksi.

Kolme äitiä seitsemästätoista oli ollut vakavassa onnettomuudessa. Sen seurauksia he kantoivat yhä.

Äidit olivat tupakoineet aina kohtuullisesti, eivät koskaan paljon. Siinä he poikkesivat muista ensikodin asiakkaista, koska tupakkointi ensikodissa on yleistä. Tupakoijat muodostavat houkuttelevan yhteisön. Siksi yksi äiti toivoi ensikodin tupakkapaikan poistamista. Hän koki aloittaneensa tupakoinnin uudestaan juuri tupakkapaikan vuoksi. Sinne oli liian helppo mennä, ei tarvinnut miettiä, mitä muuta voisi tehdä. Alkoholin käyttö oli joillain ollut aikaisemmin runsasta. Muutamalla se oli peräti ongelmallista ja lähes hallitsematonta elämän vaikeissa käänteissä.

Vakavat päihdeongelmat olivat viiden vanhemman arkea ennen raskaaksi tuloa. Kolme heistä oli lähtenyt omatoimisesti katkaisuhoitoon jo raskausaikana ja kaksi tultuaan raskaaksi.

” Olin väsynyt ja masentunut. Oli mulla lääkityskin. Se tosin vaihdettiin sairaalassa ja kunto meni huonoks.”

” Mulla on yhä diabetes ja oli paniikkikohtauksia. Tota kyllä meinasi juominen lipsua, kun lapsi otettiin pois.”

” Joo mulla oli toi diagnoosi, toi skitsofrenia paranoidi. Mut sitten todettiin, että mulla on traumaattinen tausta.”

” Astma ja jalan murtuminen. No kyllä silloin hankalimmassa vaiheessa terveyskeskuksessa diagnosoitiin psykoottiseksi. Mut ei se ollutkaan, vaan väsymys.”

” Sairastuin syömishäiriöön ja mulla oli vakavaa psykoottista masennusta. Oli aika vahvat lääkitykset. Mulla oli Subutex kun olin alkanut irrottautua huumeista ennen raskaaksi tulemistä.”

” Sain raskausmyrkytyksen ja miehellä oli päihdeongelma.”

” Sain nukahtamislääkkeitä, mut sit jäin niihin ihan koukkuun. Lopetin ne mutta valvoin kaikki yöt. Kävin mä netissä ja luulen että mulla oli raskausajan masennus. Sitten se alko olla ihan järkyttävää, kun en saanut nukuttua. Mut vitsi, ne anto hirveen määrän lääkkeitä ja mä olin tiakkö pöllissä. En voinu nukahtaa, kun en tiennyt kuka katsoo vauvan perään. Sain sitten jotain masennuslääkkeitä.”

4.2.3 Hyvinvointi

Hyvinvointia tarkastellaan selvittämällä haastateltavien toimeentuloa ja taloutta, koulutusta, työelämää, harrastuksia ja liikuntaa.

Suurimmalla osalla talous perustui erilaisiin tukiin, etupäässä Kelan tukiin. Näitä huomattavimmat olivat kuntoutus-, opinto- ja toimeentulotuki. Neljänneksellä oli lähimenneisydessä satunnaisia pätkätöitä ja useampia keskeytettyjä ammatillisia koulutuksia. Joka neljäs vanhemmista oli ennen vauvan tuloa vakinaisessa työssä tai heillä oli opiskelut käynnissä.

Kaikilla vanhemmilla oli asunto. Enemmistö vanhemmista asui vuokralla. Neljänneksen asuntotilanne ei ollut vakaa. He olivat joutuvat vaihtamaan asuntoa useasti taloudellisen tilanteensa mukaan. Asuinolot olivat kuitenkin vähintään tyydyttävät, osittain hyvätkin. Kaksi vanhempaa asui omassa asunnossaan.

Kaikilla haastateltavilla oli ollut jo ennen vauvan odotusta ja ensikotiin tuloa harrastuksia, joillain useitakin. Koulutustausta oli laaja. Yksi vanhemmista oli vielä vailla peruskoulun päättötodistusta, ja parilla lukio oli jäänyt kesken. Lähes joka toisella oli ammatillinen tutkinto ja joka viidennellä korkeakoulututkinto valmiina tai viittä vaille valmiina.

Kaikki vanhemmat olivat harrastaneet liikuntaa. Useat olivat aktiivisesti ja useampaa liikuntalajia.

Vanhempia yhdisti yritys pärjätä vaikeuksien keskellä. Huolimatta siitä, että heillä oli taustalla suuria pettymyksiä ja yksinjäämistä, vanhemmilla oli asunto, toimeentulo ja harrastuksia. He olivat myös suuntautuneet työelämään, vaikka opinnot olivat osalla useista yrityksistä huolimatta tauolla.

”Talous oli voi, voi, voi.. Toimeentulotukeakin.”

”Kyl tää on tullu yhteiskunnalle kalliiksi. Elettiin tiukoilla. Kun oli kaikkein vaikeinta, en jaksanut oikein laskuja maksaa.”

”Olin kilpauimari, ratsastin, juoksin, lenkkeilin, pyöräilin ja rullaluistelin. Tanssin ja tein kaikkea mahdollista ja sitten tuli se onnettomuus.”

4.2.4 Toimintakyky ja toimijuus

Vuosia jatkunut kiusaaminen ja syrjään jääminen oli kutistanut melkein joka toisen vanhemman läheiset tukiverkostot. Valtaosalla suhteet omiin vanhempiin ja muihin läheisiin olivat repäisevät ja etäiset. Vanhempien lapsuudessa huolenpidon roolit olivat vaihtuneet. Lapset tukivat vanhempiaan, vaikka olisivat olleet itse ensisijaisen huolenpidon kohde ja tarpeessa. Tätä kautta kasvaville nuorille rakentui kokemuksia selviämisestä ja elämässä tarvittavista taidoista. Omat tarpeet jäivät toissijaisiksi. Samalla epävarmuus ja hiipivä masennus kasvoivat. Elämä ei ollut pelkästään synkkä, vaan melkein kaikilta löytyi kokemuksia kannustuksesta ja tuesta.

Vanhemmat olivat sekä huolissaan omasta jaksamisestaan ja selviytymisestään, että varmoja pärjäämisestään. He yrittivät ympäristöä uhmaten selviytyä ja edellyttivät itseltään lähes kohtuutonta suoriutumistasekää peittelivät todellista tilaansa viimeiseen asti. Tässä tilanteessa vanhemmat jäivät yksin. Heidän olotilansa oli kielteisyys ja puolustautumisen värittämä. Elämä oli toisilla luisumassa epäjärjestykseen. Oli vaihtuvia parisuhteita ja epätoivoa, myös lasten sijoituksia.

Neljännes vanhemmista oli kasvanut olosuhteissa, joissa he olivat saaneet kannustusta ja tukea. Ja saivat sitä edelleen. He tiesivät, kuinka asioiden tulisi olla ja kuinka toimia, mutta ensikotiin tullessaan he olivat lukkotilanteessa. Olo vauvan kanssa tuntui vieraalta ja pelottavalta.

”Mä olin kauheen yksin.”

”Se oli semmosta haukkumista ja syrjimistä eikä kukaan halunnut olla mun kanssa. No siihen puututtiin ja mut laitettiin nuorisopsykiatrisen poliklinikan juttulemaan. Mua kiusattiin ja mut laitettiin keskustelemaan, ei niitä jotka kiusas.”

”Olin aina ollu isosisko ja kannatellu muita. Tuli sellainen olo, että jään nyt yksin. Halusin jonkun joka on mun. Tavallaan sain synn, jota varten elää josta pitää huolta.”

”Jouduin ihan hirveän paljon huolehtimaan kotiasioista mut enhän osannu kaikkea.”

”Mä tiesin jo ennenku vauva syntyi, et mä en oo pikkuvauvaäiti.”

4.2.5 Pohdintaa vanhemmuuden lähtökohdista

Vanhemmat olivat joutuneet sinnittelemään kovin yksin ja vaikeiden asioiden kanssa. Mitä varhaisemmin ja isompien asioiden kanssa, sitä pienemmäksi heidän oma äänensä oli jäänyt. Tuki ja auttaminen jo aikana ennen vauvan odotusta olivat sirpaleista. Äitejä siirreltiin lapsina ja nuorina paikasta toiseen.

Enemmistö vanhemmista tuli yksinäisenä ja mielenterveysongelmien kanssa ensikotiin. Näiden taustalla oli kolmenlaisia elämää kuormittavia vakavia uhkia, pitkään jatkunutta laiminlyöntiä, vauvan syntymään liittyviä kriisejä tai suuria salaisuuksia.

Osaa vanhemmista yhdisti jo lapsuudesta alkanut kaltoinkohtelun historia. He olivat jääneet yksin hyväksikäytön, laiminlyönnin, tarpeiden syrjäyttämisen, sijoitusten ja laitostokemusten, viranomaisten välinpitämättömyyden ja verkostojen keskinäisen eripuran keskelle. Vanhempien omat vanhemmat olivat olleet kykenemättömiä huolehtimaan lapsistaan. Äitien isät olivat hyväksikäyttäneet tyttäriään ja olleet väkivaltaisia eivätkä äidit olleet kyenneet puolustamaan tyttäriään. Äidinäiti oli paennut väkivaltaisesta suhteesta ja jättänyt tyttären isän huostaan. Lastensuojelu toimi aina viiveellä. Saattoi kulua pitkään tovi, ennen kuin se ryhtyi toimenpiteisiin. Siinä taas nousi uusia hankaluuksia, epäonnekkaita sijoituksia ja väärintulkintoja. Sijaiskodit olivat vaihtuneet, koska sielläkin lapsia kohdeltiin huonosti. Jotkut kokivat tätä peräti useampaan kertaan.

Moni vanhempi reagoi jatkuvaan pahaan oloon ensin syömis-häiriöllä ja sitten mieli väsyi. Avun tarve ja sen tarjonta kulkivat toistensa ohi, oma apu oli joko mielen sairastuminen, päihteet tai molemmat. Vanhemmat olivat myös eläneet suuren osan elämänsä omien vanhempiensa mielenterveysongelmien ja väkivaltaisen käyttäytymisen varjossa. Tästä oli seurannut kiusaamista, syrjintää ja alistumistakin. Viimeisimmäksi jäi ikään kuin tuttuna puolison käyttämä väkivalta.

Mielialan vaihtelut ja alttius masennukseen yhdistivät usein jo yhteiskuntaan sijoittuneita, koulututtuneita, ammatissa tai korkeakouluopintojen loppuvaiheessa olevia vanhempia. Vauvan tulo (odotusajan ja/tai synnytyksen jälkeinen masennus) ja yksinäisyyden kokemus yhdistettynä toiseen vakavaan tilanteeseen uuvutti äidit yli voimien. Nämä muut vakavasti kuormittavat tekijät liittyivät läheisiin ihmissuhteisiin, lähinnä puolisoon tai muuhun perheeseen. Parisuhde hajosi, puoliso käyttäytyi uhkaavasti tai oma lapsuudenperhe käänsi selkänsä.

Salaisuudet ja ympäristön paine ajoivat vanhemmat voimiensa ääri rajoille. Lähiverkosto ei hyväksynyt kumppania, tämä oli väärläinen tai kuului väärään uskontoon. Uskonto saattoi mennä työntekijöilläkin ammatillisuuden yli ja vanhempaa vastaan. Jompikumpi vanhemmista oli tehnyt ympäristön näkemyksen mukaan häpeää aiheuttavia tekoja, käyttänyt tai välittänyt päihteitä, ollut väkivaltainen tai saanut vankilatuumion.

Monenlaisesta kuormasta ja vaikeista elämäkokemuksista huolimatta kaikilla vanhemmilla oli ainakin jonkinlainen toiveisuus paremmasta tulevaisuudesta ja unelma tavallisesta perhe-elämästä. Vaikka joillain vanhemmilla oli peruskoulu vielä kesken, heillä oli kuitenkin kokemuksia työelämästä sekä ajatus koulun loppuun saattamisesta ja ammatilliseen koulutukseen hakeutumisesta.

Useamman vanhemman toiveena oli päästä sellaiseen paikkaan, missä oli toisia ihmisiä. Ilman tukiverkostoa perhe oli kovilla. Suhteet omiin vanhempiin olivat vaikeat, siteet olivat joko kokonaan poikki tai ongelmallisia. Vaikka läheisiä oli olemassa, etäisyydet olivat pitkät ja tavoitettavuus hankalaa. Isovanhemmilla oli myös itsellään omia suuria ongelmia, sairautta, särkyneitä parisuhteita tai pienempien sisarusten vakavaa sairautta. Tukiverkosto oli suurelta osin ammatillista. Näissä taas työntekijöiden vaihtuvuus oli suurta. Vanhempia tukevat vertaisyhteisöt olivat vähissä. Viidennessä perheistä sai helpotusta puolison vanhemmilta. Kaverisuhteetkaan eivät olleet ongelmattomia. Osa niistä oli syntynyt aikana, jolloin vanhemmilla ei mennyt oikein hyvin. Joidenkin kivijalkana toimivat neuvoloiden henkilökunta ja pidempi suhde omaan terapeuttiin. Kaikilla ei ollut tätä mahdollisuutta.

Vanhempia yhdisti halu voida paremmin. He olivat kokeilleet jo monia keinoja niissä erityisen hyvin onnistumatta. Siitä huolimatta, että vanhempien oli ollut vaikea tehdä päätös ensikotiin tuloa, he pystyivät vähitellen sitoutumaan työskentelyyn.

4.3 ENSIKODISSA

4.3.1 Ensikotiin

Millä mielin ja kenen ajatus

Perheet tulivat pääsääntöisesti ensikotiin lastensuojelun lähetteellä ja maksusitoumuksella. Vain kaksi vauvaperheistä ohjautui ennakoivasti, ennen kuin asiat olivat pahasti solmussa. Lastensuojelu ei ollut kertaakaan ensimmäinen, joka ehdotti perheelle ensikotia. Useimmiten tämän teki synnytyssairaala, neuvola ja neuvolan perhetyö. Vanhemmat olivat myös itse aktiivisia. Kun ajatus ensikodista nousi esille lastensuojelussa, vauvan sijoitus oli useimmiten jo harkinnassa. Tämä tarkoittaa, että perhe oli kokenut paljon ikäviä asioita ja usein jo pitkään ja sijoittuminen ensikotiin oli viimeinen näytön paikka. Käytännössä yksikään haastatteluun osallistunut vauvaperhe ei tullut ensikotiin kevyin kokemuksin ja pienin, tavallisin huolin.

Vaikka perheellä ensikotiin tullessa ei ollut välttämättä julkilausuttua vauvan huostaanoton uhkaa, tämä eli vanhempien mielessä. He kokivat jo ennen tuloaan itsensä epäonnistuneiksi ja monin tavoin huonoiksi. Ensikotiratkaisu ikään kuin sinetöi tämän ajatuksen. Vanhemmat omasta mielestään joutuivat ensikotiin. Päätöksentekotilanteissa oli usein ilmassa monta huolta ja kiire saada aikaan nopeasti päätös jo vanhemman huonon tilankin vuoksi. Useimmiten on myös mielessä ajatus ja tieto vauva-ajan erityisyydestä, vaikka tässä kohtaa ei olla hakemassa vauvalle apua.

Markkinoinnista huolimatta lähettäjän, ehkä lähinnä lastensuojelun käsitys ensikotityöstä ja sen mahdollisuuksista oli puutteellinen. Harva oli käynyt ensikodilla. Lähes yhtä harvinaisen on se asiakas, jolle harkittiin ja oli tarve harkita ensikotia. Haasteena tänään ja tulevaisuudessa on luoda ensikotiin kutsuva imu. Sinne pitää päästä, ei joutua. Ensikoti on rangaistuksen sijaan palkkio.

Ensikodissa saa asioita, tukea, oppia, apua. Näin ajatteli myös neljännes vanhemmista tai yhteistyökumppaneista.

Työntekijöillä oli vuosien työkokemuksen pohjalta hahmottunut yksi hyvä yhteistyösuhteen ja työssä onnistumisen kriteeri, se että perhe tulee vapaaehtoisesti.

”Vauva syntyi keskosena. Sairaalassa tehtiin lastensuojeluilmoitus, kun mä olin niin väsynyt. Mulle sanottiin, että olis hyvä mennä ensikotiin. Mä olin tosi ahdistunut ja masentunut. Siellä sairaalassa esitettiin, että kun vauvalla ei ole kaikki hyvin, niin olisi niinku kaks vaihtoehtoo: te meette ensikotiin tai vauva otetaan huostaan ja piste. En hirveen hyvällä mielellä tullu. Kun käytiin tutustumassa, ajattelin, etten ikäpäivänä tule tänne.”

”Pikkulasten psykiatri ja lastensuojelu ehdotti ensikotia. Ajattelin, että nyt elämää rajoitetaan ja että meitä kytetään. Mä vastustin, vaikka en sitä sanonutkaan. Jos olisin sanonu, arvaahan kuinka siinä olis käynyt!”

”Ajatus ensikodista tuli aika äkkiä. Ne neuvolassa meinasi, että tehdään ennakollinen lastensuojeluilmoitus ja sitten ensikotiin. Mä olin sitä vastaan. Mun terapeutinkin oli vastaan. Mut kun vauva syntyi ja oli itkuinen mun omat mielen terveysongelmat alko jo synnytyslaitoksella. Yritin sanoa, että kotia jotain apua. Sitten se kriisiyty. Toivoin, että kun vaan joku tulis ja hakis vauvan pois. Terapeutti sano, että yritä nukkua. Sitten mä itse muistin tän ensikodin. Mun kaveri oli ollut siellä pätjän pienen lapsensa kanssa. Terapeutti soitti tänne ja sanottiin, että just nyt on paikka, jos otan heti vastaan. Mut mies, vaikka näki, miten huonossa kunnossa mä olin, se mitä se ensiksi sano, on ihan painokelvotonta, se itki vauva sylissänsä ja sano ei, kävikö tässä sittenkin näin. Että ne ottaa vauvan pois.”

”Verkostokokouksessa puhuttiin ensikodista. Olin ensin vastaan, mutta sitten suostuin. Ajattelin, että ensikoti on huono-osaisille. Meillä täytyi niiden mielestä mennä tosi huonosti.”

”Luulen, että se oli perhetyöntekijä, joka otti esille ensikotimahdollisuuden. Kyllä mulla oli ennakkoluuloja paikasta. Ensi- ja turvakoti on niin leimaantunut. Itsellä oli mielikuva, että asiat pitää olla tosi vaikeasti, kun tänne tullaan.”

”Mä soitin kaikki paikat. Sanoin, etten jaksaks yksin, mies on kaiken aikaa töissä eikä meillä ole oikein naapureitakaan. Mä kuolen tänne ahistukseen. Mun on pakko saada puhua jonkun kanssa. Kun miehellä oli ollut sellaista aggressiivisuutta, vaikka ei ollut lastakaan niin jotenkin koin uhkaavaksi sen käyttäytymisen. Meidän parisuhde oli ihan solmussa. Otin ite yhteyttä lastensuojeluun. Se oli mahtava tunne, että nyt mä saan apua. Mutta enhän mä voinut mennä kotiin ja popsia niitä lääkkeitä. Mun oli oltava jonkun valvovan silmien alla. Sitten mä niinku, vaan tulin tänne.”

” Itse halusin jonnekin, kun ei se meidän elämä oikein kotona sujunut, me oltiin kyllä köyhiä, ja kun vielä koulussa kiusattiin. Sossut pakotti mut ensiksi muuttamaan yksikseni. Silloin sanoin, et okei, mutta sitten kun vauva syntyy, hommaatte mut sellaiseen paikkaan, jossa en ole yksin.”

” Kun selvis, että tämmönenkin paikka on, en enää muuta ajatellutkaa.”

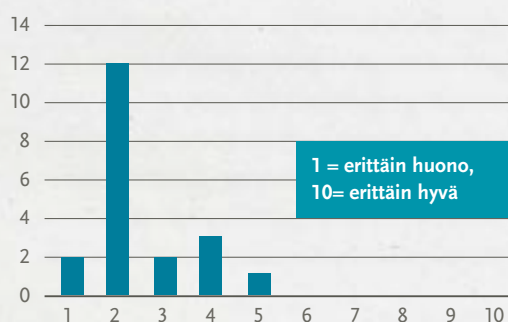
Vanhemman vointi

Kaikki äidit olivat ensikotiin tullessaan huonovointisia, 80 prosenttia koki olleensa tosi huonossa kunnossa. Isät puolestaan arvioivat vointinsa vähintäänkin tyydyttäväksi. Äidit olivat isä huonokuntoisempia. Isillä kyse oli enemmän elintavoista, äideillä taas mielenterveyden ongelmista, joihin joillakin liittyi päihteiden käyttöä. Näillä he saattoivat lääkittää itseään ja hakea helpotusta ahdistukseen ja huonovointisuuteen.

Mitä enemmän isoja vaikeuksia äideillä oli, sitä yksinäisempiä he olivat. Heidän kertomuksiaan ei tahdottu ottaa vastaan. Viime kädessä he olivat itse oman tilanteensa ratkaisijoita, hakivat apua, asettuivat ottamaan sitä vastaan, mikä ei ole ollenkaan itsestään selvää. Apua oli ollut tarjolla vain satunnaisesti.

Vaikka tutkittavien joukossa oli pärjääviä, itsestään huolta pitäviä äitejä, vauvan syntymässä jaksamisen raja tuli vastaan. Voinnin lasku ei ollut yllätys tai tullut kirkkaalta taivaalta. Kaikilla, myös näillä periaatteessa hyvinvoivilla äideillä oli kokemusta ahdistuksesta ja masennuksesta. Joku ulkopuolinen, omainen tai ammatillainen, oli jo kiinnittänyt tähän huomiota, ehkä ihmetellen, miksi toinen oli masentunut, kun asiat periaatteessa olivat kunnossa. Äidit olivat etsineet apua, käyneet terapiassa, ainakin aloittaneet sen ja heillä oli lääkitys. Vanhemmilla oli vakavia diagnooseja.

Vanhemman vointi ensikotiin tullessa

” Tuli vielä tilanne, että kotipuolen terveysviranomaiset oli lähettämässä psykoottisena mielisairaalaan, mutta se ylilääkäri ratkaisi, ettei mitään diagnooseja, vaan lepoa turvallisessa ympäristössä lähellä perhettä.”

” Kyl mun vanhemmat ihmetteli, miks me tultiin tänne. Mut tultiin ihan vapaaehtoisesti. Ajateltiin, että saatais harjoitella, miten saada arki sujumaan.”

” Kun selvis, että tämmönenkin paikka on, en enää muuta ajatellutkaa.”

” Et mä olin tosi heikos kunnos.” ”Kunto oli huono ja se romahti vielä huonommaksi siin alussa.” ”Ku mä tulini, niin mä pystyin olla viistoista minuuttia lapsen kanssa kahestaan.”

” Mulla oli raskausmyrkytys.”

Ajatuksia ensikodin ovella

Ensikotiin tulo oli kaikille vaikea päätös. Vanhemmat olivat tullessaan vihaisia, surullisia, apeita, hiljaisia, uhmakkaita ja uupuneita oloisia. Ovelta kaikui harvoin asiakkaan tervehdys: ”Hei minä tulini. Kiva nähdä.” Tulija useimmiten ohjattiin nopeasti omaan huoneeseen. Tulijoita oli yksin, kaksin tai kolmin. Heillä saattoi olla myös saattajia. Tässä joukossa oli joskus myös hilpeyttä. Tunnelma oli pääasiassa aika vaisu. Vanhempiin vaikuttivat heidän omat, lähiverkoston ja joskus myös yhteistyökumppaneiden ennakkoarvot. Jotain täytyi olla pahasti vialla, kun perhe tuli ensikotiin. Tiukimmat vastustajat olivat isät, niin vauvan kuin äidin, paitsi silloin kun isä tuli asiakkaaksi. Toisaalta taas perheissä, joissa lopputuloksena oli perheen hajoaminen, asiakasisät yhtä poikkeusta lukuun ottamatta olivat alusta lähtien vastahakoisia ja yhteistyöhaluttomia.

Jokaisella oli hyviä ja huonoja kokemuksia. Tuskin kukaan tavoitteli vanhemmuudessa epäonnistumista. Omat lapsuuden kaltoinkohtelun kokemukset herättivät päinvastaisia toiveita. ”Kun tulen äidiksi ja isäksi, niin itse ainakin toimin toisin.” Vaikeita vanhemmuuskokemuksia tuskin jaetaan muualla kuin viimeisessä hädässä ja terapiassa. Ystäväpiiriin harvoin kuuluu heitä, joilla on kokemuksia ensikodista. Eivätkä ensikotien entiset asiakkaat pidä meteliä itsestään muuta kuin silloin, kun työskentely on vanhemman näkemyksen mukaan epäonnistunut. Aika ajoin keskustelupalstoilla näkyy työskentelyyn pettyneiden vanhempien terveisiä ensikodin natsimeiningistä.

Häpeän kokemus oli vahva. Ensikotiin tulo tarkoitti vanhemman mielessä vanhemmuudessa epäonnistumista. Häpeän takana oli pelko vauvan huostaanotosta. Osalle se oli todellista, koska lastensuojelu oli antanut kaksi vaihtoehtoa, menet ensikotiin tai vauva sijoitetaan. Tämä joko kerrottiin ensikodille tai sitten ei. Pelko leijui ja väijyi niin ensikotiin tullessa kuin siellä ollessa. Kun kanssa-asiakkaan vauvaa ei sitten enää näkynyt, siitä vaiettiin. Yhteisö kuitenkin tiesi, mitä oli tapahtunut. Kun asiasta ei puhuttu, ei voinut lohduttaa ja pelko kasvoi.

” En tiennyt ketään joka olisi ollut ensikodissa.”

” Oli aika kalsea olo. Laitos. Hädin kaikki pois. Olin vihainen.”

”Mies toi, ei tullu ite. Pelkäsi varmaan, että joutuu huonoon valoon. Mulle lykättii lomake täytettäväksi. Kysyttiin, käytätkö alkoholia, olenko korvaushoidossa. Apua on mulla ollu hormonikorvaushoito mut miks sitä kysytään....”

”Kyllä mua hävetti tulla. Mun täytyi olla hirveen huono äiti, kun piti tulla ensikodille. En kyllä tuntenut ketään joka olisi ollut ensikodissa. Mun täytyi olla varsinainen epäonnistuja. Ei mieskään tykännyt.”

”Ajattelin tullessi leirikeskukseen. Sain asettua rauhassa. Oli omat huoneet, vessat, ja yhteiset tilat ja aikataulut. Työntekijät osas jotenkin lukea mua.”

Vaikka vanhempi oli joutunut tulemaan vastentahtoisesti, vastaanotto ja ovela oleva työntekijä saattoi kääntää tulijan mielen toisaalle, vastaanottavaiseksi.

”En kertonu kellekkään, että me tullaan ensikotiin. Tultiin yhdessä. Olihan se sellainen epäonnistuminen vanhempana. Meidät otti vastaan ihanan kokenut työntekijä. Se oli oikeesti kiinnostunu meijä asioista.”

”Olin kahta suuntaa, halusin ja en halunnut. Ajattelin, että ite pärjään, mut eihän mulla ei ollu tukipiiriä. Työntekijä haki mut kotoa. Itkin, kun olin niin helpottunut.”

Vanhemmilla oli tullessaan kasvojen säilyttämistarinoita ja oven avaamista helpottavia ratkaisuja. Seuraavat kaksi esimerkkiä ovat tarkkaan ottaen oikeita siinä mielessä, että ensikodissa opitaan nukkumaan ja vanhempien uupumuksesta toipumiseksi työntekijät ottavat vauvan hyvään hoitoon.

”Me tultiinkin aikuisten unikouluun.”

”Sanottiin silloin toisillemme ja nyt lapsille, kun tultiin uudestaan, että me mennään lomalle.”

Odottavin mielin

Riippumatta siitä, tulivatko vanhemmat ensikotiin uhmakkaina, kiukuttelevina ja vastentahtoisina vai ihan omasta halusta, he olivat kovasti nöyriä ja kannustuksen tarpeessa. Vanhempina he kokivat olevansa oman arvoasteikkonsa alapäässä. Vointi oli huono ja yhteiselämä vauvan kanssa näyttäytyi lähinnä ankealta. Masennuksen kokemus oli tuntuva. Vanhemmat tulivat ensikotiin, jotta:

”Että sanottaisiin, olet ihan hyvä äiti.”

”Että autettaisiin vauvan rauhoittamisessa ja nukuttamisessa.”

”Että oppisin hoitamaan vauvaa hyvin.”

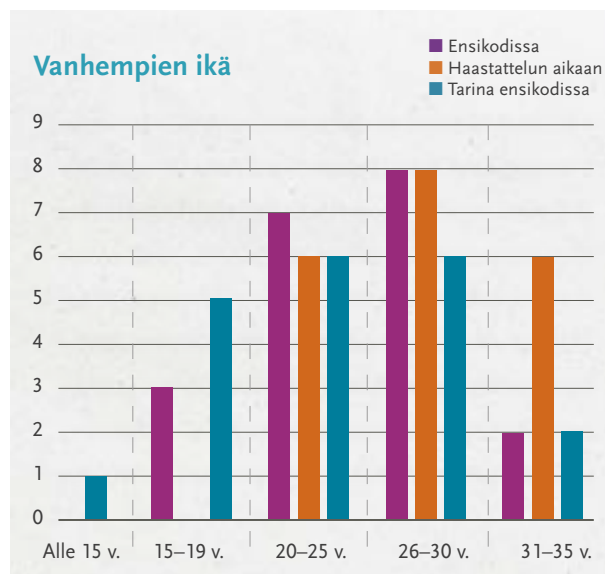
”Että vauva saisi paremman äidin. Siis että saisin nukuttua.”

Masennusta ja pettymystä vahvisti yksinäisyys yhdistyneenä epäonnistumisen kokemukseen.

”Olin yksin, pelkäsin, että vauva viedään, kun olen niin huono äiti. Siksi mä jynssäsin paikkoja ja kiillotin vauvaa. Toivoin, että joku pysäyttäis mut”

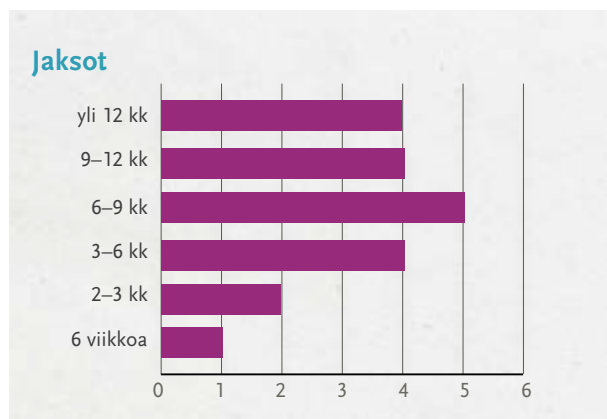
”Odotukset äitiydelle oli suuret. Yllätys oli, että oma kunto romahti. Ajatus oli, että ei sen tällaista pitänyt olla. Auttakaa!”

Ikä

Haastattelin samanaikaisesti vanhempia kahden ikäisinä eli ensikotiin tullessa ja nyt, kun ensikotiaika oli takanapäin. Kaksi vanhemmista oli tullut alaikäisenä, valtaosa oli alle kolmenkymmenen. Työntekijöiden onnistumistarinoissa vanhemmat tulivat nuorempina. Heistä lähes kolmannes oli tullessaan alaikäisiä. Heidän haasteensa itselle ja työntekijöille oli yhdistää vanhemmuus ja murrosikä. Kun osa vanhemmuutta on kyky asettua vauvan asemaan ja tutkia maailmaa vauvan silmin, teini-ikäisille vanhemmille tämä saattaa olla vaikeaa. Murrosikäinen on kauimpana omasta lapsuudestaan kuin missään muussa iässä. Teini tekee kaikkensa ollakseen aikuinen ja päästäkseen pois lapsuudesta

Jaksojen pituudet

Ensikotijaksot vaihtelivat kuudesta viikosta runsaaseen vuoteen. Lastensuojelu pääsääntöisesti esitti lyhyempiä jaksoja. Kahden perheen kohdalla ehdotus oli aluksi kaksi viikkoa. Kahdesta viikosta tuli neuvotellen kaksi kuukautta, mutta kumpikaan näistä perheistä ei kotiutunut lopullisesti kuin vasta vajaan vuoden päästä. Kotiharjoitteluja heillä oli useita. Osa ensikodeista sai luvan vanhempilähtöiseen etenemiseen, osa taas joutui neuvottelemaan perheen jatkosta kuukausittain. Neljännes perheistä kotiutui kahteen, kolmeen kertaan. Heidän kokemuksensa mukaan palaaminen ensikotiin oli vaikeampaa kuin ensimmäisellä kerralla tuleminen. Sekä kuusi viikkoa että alle kolme kuukautta ensikodissa olleet perheet palasivat ensikotiin 1–2 kertaa viikon ja kahden viikon jaksoille.

Vanhemmille oli jäänyt lastensuojelun kanssa käydyissä neuvotteluissa epämääräinen käsitys siitä, kuinka pitkään he tulevat olemaan ensikodissa. He ajattelivat vain pistäytyvänsä. Kotiutuminen oli ollut jatkuva puheenaihe. Osa vanhemmista toivoi ja osa salaa pelkäsi kotiin paluuta. Epämääräisyys oleskelun pituuden suhteen vaikeutti sekä vanhempien asettumista, että työntekijöiden mahdollisuuksia auttaa ja tukea perheitä. Liian varhain päättynyt työskentely on perheen selviytymisen kannalta suurempi riski kuin liian pitkään venynyt aika ensikodissa. Ensikotityössä olennainen osa työskentelyä on yhdessä perheen kanssa pohtia sopivaa aikaa palata kotiin. Kotona oloa myös harjoitellaan. Kotiutumiseen liittyy myös jatkotyöskentely. Perheiden kanssa tutkitaan tukirakenteita ja verkostoja, joiden avulla vähitellen asetutaan omaan elämään. Osa perheistä tulee aina tarvitsemaan tukea. Perheen kannalta tuettuna eläminen on jo selviytymistarina, jos sen vaihtoehtona on vauvan sijoitus pois vanhemmiltaan. Tämän tutkimuksen haastatteluihin osallistuneet perheet olivat jo pääsääntöisesti omillaan.

Päätökset jaksojen pituudesta liittyivät enemmän kunnan talouteen kuin perheen tilanteeseen tai tarpeisiin. Kahdella perheellä ensikotiin tulon vaihtoehtona oli toisen vanhemman sijoittuminen pitemmälle sairaalajaksolle. Sivujuonteena näissä molemmissa oli se, että erikoissairaanhoidon kulut eivät näy lastensuojelussa. On totta, että vanhemmat eivät ole aina ensikotikuntoutaisia ja tarvitsevat sairaanhoitoa. Ensikoti on lastensuojelua, ei sairaanhoitoa. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista kolmannes oli osan ensikotiajasta sairaalajaksolle. Tuolloin toinen vanhemmista joko tuli tai jäi ensikotiin vauvan kanssa, koska sairaala hoiti vain sairastunutta vanhempaa. Nämä jaksot sairaalassa vaihtelivat kahdesta päivästä kahteen viikkoon. Jokainen vanhempi kuitenkin palasi ensikotiin, kuntoutui ja elää nyt pääsääntöisesti vakaata elämää lapsen kanssa.

Kysymykseen jakson pituudesta kaikki vanhemmat vastasivat, että se oli ollut sopiva.

”Ihan soppeli. Vaikka välillä vähän tappelin ja olin sitä mieltä et pitäis päästä jo pois.”

”Mulle tuli jo sellainen olo, ett tääl oli jo liian turvallista et uskallanko mä enää lähteä kotiin ollenkaan. Mut sitte ku menttiin kotiin tuli niin hyvä olla. Kyl me täällä käydään moikkaamassa ja hyvällä mielellä ollaan ja lähdetään takas.”

4.3.2 Elämää ensikodissa

Työskentelystä

Asettuminen ensikotiin helpottuu, kun vanhemmalla ja työntekijöillä on samansuuntainen käsitys avun ja muutoksen tarpeesta. Mitä nopeammin ja helpommin vanhempi pääsee kiinni siihen, että ensikodilla on antaa jotain sellaista, mitä hän tarvitsee, sitä paremmin hän kiinnittyy ajatukseen, että ensikodista voi olla hyötyä. Matalin kynnyks ovat vanhemman omat sanat. Niistä saa hyvän yhteistyön alustan. Työskentelyn alku suuntaa jatkoon. Jos vanhempi pääsee huonosti jyvälle siitä, miksi hän ei voi jatkaa omassa kodissaan, hänen tarmonsensa kuluu helposti pois pääsemisen ajatteluun. Vanhemmasta tulee silloin helposti vihainen. Ensikotityössä niin kuin muussakin lastensuojelutyössä, keskeinen ilmiö on kasvojensa säilyttäminen. Kasvojen menettäminen ja menettämisen näkeminen vaikeuttaa arvokkuuden säilyttämistä ja yhteistyön käynnistymistä.

”Mun kunto romahti. En jaksanut hoitaa vauvaa.”

”Mutta tärkein oli, että sai nukkua. Vauva oli yöhoidossa.”

”Alku oli kamalaa. En jaksanut millään. Ajattelin, että olen tosi huono äiti. Mun kanssa tehtiin tosi tarkka suunnitelma, mitä ruvetaan toteuttamaan. Rupesin olemaan enempi ja enempi vauvan kanssa. Ja se ei enää itkenytään aina. Kyllä siinä meni monta kuukautta ennekuin pystyin ympärivuorokautisesti hoitamaan mun vauvaa.”

Työntekijöillä on useimmiten suuri huoli niin vanhemmista kuin vauvoista. Siksi työskentelyn alkuun saattaa latautua kiireen vaikutelma. Vanhemmalle ensikoti on kuitenkin outo paikka ja ihmiset vieraita. Mieliala on sekaisin ja vastaanottokyky ei ole välttämättä parhaimmillaan. Jo erilaisten ammattien ja työntekijöiden keskinäisten roolien hahmottaminen voi olla vaikeaa. Ensimmäiset kohtaamiset ovat tärkeitä. Silloin sitoudutaan.

”Paras kaikesta oli yötyöntekijä.”

” Aluksi oltiin hämmentyneitä, kun oli niin monta työntekijää.” ”Mulla oli oma työntekijä ja miehellä oma.” ”Oman ohjaajan kanssa puhuttiin mun omia asioita ja vauvan ohjaajan kanssa vauvan asioita. Ne kyllä meni joskus sekaisin, kun vauvan ohjaaja rupes kyselemään parisuhdeasioita.” ”Vauvan ohjaajan kanssa oli konkreettisempaa.”

” Mul oli ihana oma hoitaja. Se sano, että sä oot oikeesti hyvä äiti. Sun vauva rakastaa sua ja että kyllä sä tästä selviät. En heti uskonut, mutta kun tuli niitä pieniä onnistumisia vaikka että jaksoin kerran syöttää yössä.”

” Ne heti alkuun käydyt keskustelut oli merkittäviä. Ja ne jokapäiväiset keskustelut oman ohjaajan kanssa oli myös. Mun oli niin vaikea tunnistaa avun tarvetta ja ottaa apua vastaan. Kun annoin periksi, tuli niin turvallinen olo.”

” En mä tykänny niistä asteikoista enkä vahvuuskorteista. Me juteltiin samoja asioita mun psykologin kanssa.”

Ensikotityön vahvuus on sekä ammattilaisissa, että vanhempien keskinäisessä vertaisuudessa. Työntekijän taidot ovat liian etäisen tavoite saavutettaviksi. Sen sijaan toinen samassa tilanteessa oleva ymmärtää paremmin ja jo hiukan pidemmälle kuntoutunut antaa toivoa.

” Oli tärkeä, että oli muita samassa tilanteessa kuin itse. Aina oli joku, kenen kanssa jutella.”

” Oli niin kotoisa olo. Täällä tutustu ihmisiin. Aina sai tukea ku tarrtti.”

” Sit tuli se rytmi. Aloin pikkuhiljaa parantumaan ja jaksamaan.”

” Opin paljon käytännön asioita. En olisi osannu edes tehdä sänkyä.”

Ensikodissa olo on kokonaisuudessaan rajallinen aika vauvaperheen elämässä. Siihen kuitenkin kohdistuu paljon suuria odotuksia. Käytännössä perheillä on ensikotiin tullessa jo hoito- ja tukikontakti, joillain perheillä useimpiakin. Kovin usein kuitenkin käy, että nämä suhteet jäävät ensikotiajaksi ikään kuin jäähyille. Perheen kannalta olisi tärkeää, että nämä suhteet olisivat tiiviimpi osa työskentelyverkostoa ja ettei kontakti katkeaisi. Silloin välttyäisiin uudelleen aloittamisesta ja roolit olisivat vanhempien näkökulmasta selkeät. Terapiat ovat usein yksilökeskeisiä kun ensikodissa pienin yksikkö on vauva ja vanhempi.

” Vaikka ulkopuoliset hoitojutut jatku koko ajan, tärkeä oli se, mitä ensikodissa oli. Arki ja se miten vauvan kanssa ollaan ja et joku näki ja sano, kun meni paremmin.”

”*Musta hyvää oli se, etten koskaan jouduttu eroon vauvasta ja että tehtiin yhdessä.*”

Ensikodin toivotaan ratkaisevan vuosien aikana syntyneet ongelmat mahdollisimman lyhyessä ajassa, vaikka jakson pituuden pitäisi määrittäytyä perheen tarpeen mukaan. Käytännössä perheiden tilanteista, vaikka heistä olisi saattanut kertyä vuosien varrella paljon tietoa, tiedetään kovin vähän. Ympäri vuorokautinen havainnointi ja yhdessä muiden kanssa eläminen tuovat esiin sellaista, mitä ei nähdä tunnin vastaanotolla työntekijän työhuoneessa tai edes kotikäynnillä.

”*Raskasta oli kun tultiin uudestaan. Että näinkö meille taas kävi. Vasta toisella kerralla opin itse nukkumaan ja vauvalle pidettiin unikoulu.*”

”*Täällä oli niin turvallista olla. Vaikka halusin pois niin sitten kun lähettiin, tuli ikävä.*”

Kun puhutaan arjesta, niin mistä silloin puhutaan?

Ensikotityön vahvuus on toiminnassa ja tavallisen perhe-elämän vahvistamisessa. Siinä, että asiat tulee tehtyä ajallaan, kuitenkin joustavasti tarpeiden mukaan. Ensimmäisen vauvan vanhemmat ovat usein elämänsä ensimmäistä kertaa tekemisissä vauvaihmissa. Perheet eivät enää elä sellaisessa agraarikulttuurissa, jossa lapset vanhempiaan seuraamalla oppivat tulevan ammatinsa ja vanhemmuuden roolinsa. Lapsiperheiden ajankäyttötutkimuksissa ilmenee, että perheiden yhteinen aika vaihtelee (mm. Miettinen, Rotkirch, 2012). Osalla perheistä aika on käynyt vähiin, kun taas toisilla kiireen tuntu on tasoittunut. Yhä useammassa perheessä yhteiset ateriat ovat hävinneet ja lapset eivät välttämättä tiedä, kuinka ruokaa valmistetaan muuten kuin ottamalla jääkaapista valmisateria ja lämmittämällä se mikrossa.

”*Syötiin, nukuttiin, vaihdettiin vaippa, kylvetettiin, käytiin vaunulenkeillä. Vaikka aika pitkälle mentiin ruokapurkeilla, iso asia oli opetella soseita ja muutenkin ruokaa.*”

”*Opin koko ruokahomman. Milloin mitäkin aloitetaan.*”

”*Sellaisia tavallisia asioita, miten koti pidetään kunnossa. Siivottiin ja pyykättiin.*”

”*Mulle on jäänyt hyvällä ulkoilut. Opin tykkäämään siitä.*”

”*Unikoulu. Se oli mulle elämän pelastus.*”

”*Sain hoitoapua ja käytännön neuvoja.*”

”*Toinen asia oli aikataulu. Mulle on tosi tärkeää, että asiat tapahtuu ajallaan, tarvitsen aikataulun.*”

Vauvaperheen elämää leimaa yksilöllisyys, käytännössä yksinäisyys. Perheiden ajankäyttö on usein jokaisen omaa tekemistä ja vuorovai-
kutustaidot saattavat olla puutteelliset. Käytännössä vauva ja van-
hempi kehittyvät vuorovaikutuksessa ja vuorovaikutuksessa näkyy
molempien kehitys. Pelisolu järjestelmä tarkoittaa, että ihmiseen
on ohjelmoitunut valmius olla ja toimia vuorovaikutuksessa. Koska
mikään ei kehity itsestään, vuorovaikutustakin pitää harjoitella. Sii-
nä tarvitaan toisia ihmisiä, kohti katsomista, kosketusta ja sylissä
pitämistä, toisen kuuntelemista ja toiselle puhumista.

”*Vauvan kanssa laulettiin, leikittiin, loruteltiin ja luettiin. Vaikka laulaminen ja loruttelemine ei ole mulle luontaista, tein sitä, koska vauva tykkäsi. Teen edelleenkin.*”

”*Meitä videoitiin ja mulle kerrottiin, mitä mä osasin tehdä hyvin. Oli se oivallus, että vauvan kanssa voi jutella vaikkei se osaa puhua. Ymmärsin, että silmiin katsominen on tärkeää.*”

”*Opeteltiin yhdessä lukemaan vauvan viestejä. Tutkittiin myös vauvan itkuja, mikä on nälkää, väsyä, mahakipua ja silleen.*”

”*Opin helpottamaan vauvan oloa hieromalla jalkapohjasta. Sitten kanssa hyvää oli vauvahieronta. Kaikki vauvat ei siitä tykkää.*”

Ensikotityössä keskeistä on vauvan hoiva ja turva, se, että vauva tulee hyvin hoidetuksi. Vauvan kanssa tulee usein myös vanhempi, joka on itse jäänyt vaille hoivaa ja huomiota ja joka ei ole välttämättä oppinut huolehtimaan itsestään. Väsynyt vanhempi on tuen tarpeessa. Uni ratkaisee osan uupumuksesta, mutta ei kaikkea. Perheen ilmapiiri kevenee, kun vanhemmalla on mielekästä tekemistä. Vanhemman jaksamista vauvan kanssa tukee kokemus siitä, että ei ole yksin.

”*Meillä oli sovitusti ohjelmassa vanhemman oma aika. Sen tiesi etukäteen eikä tarvinnut arvailla, voisinkohan mä pyytää hoitoapua.*”

”*Opin rentoutta ja omaa äitiyttäni.*”

”*Meil oli oman ohjaajan kanssa sellainen valokuvausprojekti. Se oli mukavaa ja mielenkiintoista.*”

”*Neuvottelut oli hyviä tai että työntekijät oli mun puolella. Ne käytiin etukäteen läpi. Ja jälkikäteenkin, että mitä niissä oik-
kein puhuttiin ja sovittiin. Jännitin enkä aina ymmärtänyt ky-
syä. Verkostopalaverissa työntekijät kysy muilta, miten voitte
auttaa jos mulle tulee huono päivä. Oli hirveen tärkeää se et
muut mietti ja että mä kuulin onks ne valmiita. Helpotti.*”

Parasta kaikesta

Vanhemmat arvostivat eniten sitä, että olivat saaneet apua uupumukseensa ja yksinäisyyteensä. Toisena nousivat vauvan hoitoon liittyvät asiat. Vanhemmilla oli lupa olla väsynyt. Heille annettiin mahdollisuus levätä luvan kanssa ja tietoisena siitä, että vauva sai sinä aikana hyvän hoidon.

” Se, että sai nukkua.” ”Unikoulu.”

” Kun vauva itki ja itki, joku tuli ja otti vauvan syliin. Sain hetken levätä.”

” Mahtavaa oli ne ruokailut. Se että sai tulla valmiiseen pöytään.”

” Käytännön apua.” ”Käytännön vinkit.”

” Mua autettiin kiinnittämään huomiota sellaisiin pieniin juttuihin, jotka auttaa. En mä olisi itse keksinyt.”

” Se, kun oli toisia samassa tilanteessa.”

” Kun saa apua vuorovaikutukseen. Enhän mä tiennyt, miten vauvan kanssa ollaan.”

” Muskari oli sellasta mitä en ollu osannu edes unelmoida.”

Kolmanneksi parasta ensikotityössä oli voimavarojen ja vahvuuksien löytämisen kautta armollisuus itselle. Tämä piti sisällään ajatuksen, että ei tarvitse olla täydellinen ollakseen riittävän hyvä vanhempi omalle vauvalleen.

” Että opin arvostamaan itseäni ja näkemään että olenhan mä hyvä äiti. Eikä tarvitse olla täydellinen.”

” Pääsin eroon valheellisesta äitimyytistä.”

” Jos tulee takki auki ja ottaa avun vastaan, niin kaikki hyöty. Olisko mitään muuta paikkaa missä vois saada oppia näin paljon ja ei oo hätää. Kun tarvii apua sitä saa. Kun tulee sellainen olo että on kuin tyhjiin puhallettu kananmuna niin siin on sitte oikeasti verkko joka ottaa sen lapsen.”

” Naisten ryhmä. Tuli vapaaehtoisia vauvojen kanssa olemaan ja me aikuiset saatiin paasata keskenämme.”

” Sai puhuttua ja opittua puhumaan.”

Erityisesti hyötyä

Kaikki vanhemmat olivat hyötynneet ensikotityöstä. Päälimmäisinä nousivat esiin vanhemman vointi ja ihmissuhteet. Kun vanhemmat hyötyivät, myös vauvat voivat paremmin. Myönteinen vaikutus ulottui lähisuhteisiin puolisoon ja omiin vanhempiin. Vanhempien erityisen hyödyllisiksi kokemat asiat koostuivat ihmisenä kasvusta, omasta itsestä huolehtimisesta ja toisesta huolehtimisesta, itseställystä ja elämässä eteenpäin asenteesta.

” Tuskin olisin edes hengissä ilman sitä.”

” En tiijä mikä mejän tilanne olisi. Täältä saatiin hyvä pohja mejän perhe-elämälle.”

” Sain etäisyyttä parisuhdepulmiin.”

” Ensikoti oli perheen pelastus. Paikalla oli täysjärkinen ihminen ja mikä parasta se oli kiinnostunut. Opin paljon omista vahvuuksista. Sain paljon palautetta ja ideoita, miten voin vanhempana kehittyä.”

” Jos en olisi tullut, olisin yhtä yksinäinen ja jatkanut elämäni niin kuin tähänkin asti. Nyt mulla ei oo paluuta hyvässä mielessä.”

” Mulla on nyt asiat niin hyvin, ettei koskaan.”

” En ole sama ihminen joka tuli ensikotiin. Sain itseluottamusta ja varmuutta.”

” Ekaa kertaa en mun synnytyksen jälkeen en masentunut. Se on ihme. Mulla on kaksi aikaisempaa synnytystä ja mä jäin molemmilla kerroilla ihan yksin.”

” Opin ymmärtämään omaa äitiä. Ei sillä ole ollut helppoa.”

” Tiedän että nyt me pärjätään.”

” Saatiin arkityömi kuntoon.”

” Vauva viihtyi, sai hyvää hoitoa.”

” Puoliso hyöty. Nyt mä osaa antaa sille omaakin aikaa, kun mä osaan hoitaa vauvaa ihan hyvin.”

” Kyllä mieskin hyöty vaikei se ollutkaan mukana. Oonhan mä ihan toinen ihminen.”

Vanhemmat ehdottavat muutoksia

Kaikki vanhemmat pohtivat sitä, miksi ensikotityö vaikutti ajoittain jotenkin passiiviselta. Kun vanhempien uupumus hellitti, heillä oli enemmän aikaa tehdä havaintoja ja he kokivat eräänlaista tyhjäkäyntiä. He olivat myös päässeet eteenpäin alkuvaiheen petty-myksestä ja vastustelusta ja olivat valmiimpia ottamaan vastaan haasteita. Ensikodin työotteena tunnettu vanhemman rinnalla kulkeminen saattoi alkaa ärsyttää. Toiset vanhemmat kokivat sen myös uhkana. Vaikka perheen kokonaistilanne alkuun nähden oli jo huomattavasti kohentunut, vanhempi oli vielä arka ja epävarma. Työntekijän tarkoituksettomalta tuntuva läsnäolo saattoi olla vanhemman mielessä vauvan huostaanoton valmistelua.

”Se toimintamalli, että vanhemmat itse tekee ja työntekijät on siinä rinnalla vie liikaa aikaa. Pitää olla aktiivisempi siinä vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. Jokainen tarttee neuvoja. Niitä voi antaa niin monella tavalla.”

”Työntekijöiden pitää osata erottaa, mikä on väsymystä ja mikä osaamattomuutta. Niissä on ihan eri toimenpiteet. Turha terapointi pois. Ensikodilla pitäisi keskittyä tavallisiin asioihin ja vauvan kehityksen tukemiseen ja vauvan kanssa olemiseen. Kaikilla on omat hoitokuviot.”

”Joskus jouduin sanomaan työntekijöille kun vauva nukku meidän huoneessa että mä vaan tarvitsen omaa aikaa, enkä ole seuraa vailla.”

”Et mä inhosin sitä perässä hiihtelyä. Ethän sä tiedä, jos ne vaik miettii vauvan ottamista vai miks ihmeessä.”

Vanhemmat nostivat esiin kielen, jolla heitä puhutellaan. Hoito-yhteisöön pesiytyy joskus hoiva-alan kiertelevä puhuttelukäytäntö, jossa kartetaan nimen ja sinä-sanana sanomista. Myös tilannearviointi siitä, milloin pitää sanoa suoraan ja milloin taas puhua vanhempaa osoittamatta ikään kuin vauvan kielellä, voi pettää.

”Mulle on sanottava suoraan ja sen on oltava totta. Vaikse ei olis aina niin kivaa.”

”Ett mä inhosin sitä, kun hoitaja sano, kuinkas ME täällä voidaan tai että tehdäänkö MEILLÄ hampaista. Me ollaan vauva ja minä ja isä. Ei siihen hoitaja kuulu.”

”Mun kohdalla ei toimi ylymmärtäminen ja hyssyttely. Pitää olla totta.”

Kun vanhempi kuntoutuu, hän myös aktivoituu ja on vastaanottavainen. Hänen tarpeensa ovat kovin tavallisia, eli kuinka olla tavallinen vanhempi.

”Olisin toivonut enemmän keskustelua vanhemmuudesta. Osa vanhemmista tuli sellaisista olosuhteista, ettei niillä ollut oikein käsitystä siitä mitä vanhemmuus on. Niiden oli hirveen vaikeeta käsittää, että vauvan kanssa tulee hankaliakin hetkiä eikä vanhemmalla ole aina kivaa.”

”Niistä negatiivisista tunteista olisi hyvä puhua. Jotain ohjattua keskustelua jäin kaipaamaan.”

”Jouduin itse pyytämään ekalla viikolla, että tehdään aikataulu sille mitä päivän mittaan tapahtuu. Siihen sovitaan keskustelut.”

Ensikotityö on tasapainoilua jaksamisen ja pärjäämisen kanssa. Vanhempien vointi vaihtelee ja kunto saattaa laskea. Työntekijöiden ratkaisut, varsinkin jos niissä on huonosti kuultu vanhempaa, voivat olla vanhemman vointia ylläarvioivia. Näin elämässä käy usein ja tavallisesti virheet ovat hyvää oppimista. Ensikotiperheen kohdalla perheeltä kysyminen ja hiukan yllivarominenkin ovat etu. Koska ensikoti on yhteisö, toisten kunto ja oleminen vaikuttavat muihin. Yhteisössä voi olla sellaisia perheitä, joiden vanhemmuutta arvioidaan vakavasti. Tämä tapahtuu usein toisten perheiden tietämättä ja tiedostamatta. Kuitenkin nämä perheet elävät yhteisössä ja ovat sen jäseniä. Heidän huonovointisuutensa herättää paljon tunteita.

” Ei ne työntekijäkään aina osannu. Mua ei yhtään varoteltu etukäteen, että aletaan suunnitella sitä että nukut yhdessä vauvan kanssa. Se vain tuli yllättäen. En uskaltanut nukkua, jamenin sekaisin. Yritin selittää etten ole vielä valmis mutta mua ei kuunneltu.”

” Ollis ollut hyvä tietää, että me saadaan olla niin kauan kun on tarpeellista ja se kysyttäisiin meiltä. Nyt jakso loppuu kun kunnan rahat loppuu. Vanhempien kunnosta viis.”

Vanhemmat olivat kuntouduttuaan valmiita toimimaan aktiivisemmin. He pohtivat, kuinka toiset, juuri ensikotiin tulleet, hyötyisivät heidän kokemuksistaan ja ehkä välttyisivät ainakin joiltain pettymyksiltä. Vanhemmat olisivat olleet luontevasti siirtymässä kuntoutumispolullaan vastaanottavasta myös tukea antavaksi. Ensikotien valmiudet tähän ovat erilaiset ja käytännöt vanhempien kokemusten mukaan olivat muotoutumatta. Ensikoti on ensisijaisesti vauvaperheen hyvää arkea rakentava ja tukeva yhteisö. Tämän lisäksi se on kansalaisjärjestö, joka mahdollistaa kansalaisena toimimisen turvallisissa mittasuhteissa. Aluksi pienin anoksin ja sitten voimien ja tarpeiden mukaan määrää kasvattaen. Vanhemmille alkaa usein tässä vaiheessa hahmottua työskentelyn päättymisen ja käytettävissä olevan ajan rajallisuus. Heitä alkaa vaivata myös epävarmuus tulevasta ja epäily siitä, pärjäävätkö he. Siksi useilla vanhemmillä herää tarve saada ensikotiajasta irti kaikki mahdollinen.

” Musta voisi olla enemmän toiminnallisuutta. Joo on keskustelut ihan hyviä, vaikka välillä vähän vaivaannuttavia, mut olis kiva jos olisi muuta esimerkiksi vauvajumppaa, äiti-lapsi-jumppaa ja semmosta.”

” Kun on iso talo ja paljon työntekijöitä, työntekijöillä voisi olla erityisosaamisen alueita. Kaikkien ei tarte tehdä kaikkea.”

” Henkilökunta voisi olla aktiivisempi kysymään vanhempien mielipiteitä siitä, mitä voisi kokeilla ja kehittää.”

” Sitä mietin, miten voisinkin olla apua jollekin toiselle. Nyt kun menee paremmin, mulla olisi paljon antaa. Tää ei ole oikein hyvä tää turvakoti-ensikoti. Turvakodissa on niin erilaiset ongelmat.”

” Minusta olisi hyvä, että perheillä olisi jatkojaksoja, että voisi tulla vaikka viikonlopuksi tai viikoksi. On ne ensikodin ihmisten asiat sen verran suuria ettei ne kerralla korjaannu.”

Kuntoutumisesta kertoo myös se, kun laitoksen tuoma turvallisuus alkaa ärsyttää.

” Välillä oli liikaa ihmisiä. Eikä mitään yksityisyyttä.”

” Kommuunielämä rupes joskus tökkiin.”

4.3.3 Verkosto

Puolison ajatus ensikodista

Puolisot olivat vauvojen isä. Haastattelussa ei ollut yhtään sateenkaariperhettä, vaikka muutama on ollut ensikodin asiakkuudessa. Miesten selviytymiskulttuuri on vahva. He vastustivat viimeiseen asti ensikotiratkaisua. Avun pyytäminen ja avun tarpeessa oleminen oli monelle isälle vaikeaa. Siitä huolimatta, että ensikodissa elää vahva äitiyden henki, työssä tiedostetaan isän merkitys. Isä ei ole enää vain perheensä hylännyt hulttio, vaan perhettä kannatteleva vanhempi. Tutkimukseen osallistuneissa perheissä isät joutuivat aluksi vastentahtoisesti ottamaan vastuuta vauvan hoidosta, kun äidin kunto romahti. He eivät olleet etukäteen valmistautuneet mitenkään tällaiseen mahdollisuuteen. Koska isä on yhä enemmän mukana, heille on tarjolla aikaisempaa enemmän osallistumismahdollisuuksia isinä, ei vain äidin tukijoina.

” Isä oli ensiksi ensikotiin tulon puolella mutta ei sitten tullukkaan itse.”

” Miehelle tää oli kova paikka. Se petty kun mä en jaksanut. Sano, että kävikö tässä sittenkin näin. Toisen kerran tuleminen oli sille vielä vaikeampaa.”

” Vauvan isällä oli vahva ei-kanta, koska se uskoi, että vauva otetaan pois.”

” Isä ei tykänny ensikotiin tulosta. Se kävi sellaisen isätyöntekijän kanssa keskusteluja.”

” Luulen ettei isä tykänny ajatuksesta kun tää on kans turvakoti ja sillä on vähän sellaista aggressiivista juttua itellään.”

” Isä ajatteli, että äidin ei tarvitse olla yksin.”

” Miehenkin kunto koheni, ehkä vielä enemmän kuin äidin.”

Mitä omat vanhemmat ajattelevat

Isovanhemmat osallistuvat vain vähän ensikotityöhön. Heidän roolinsa on pääsääntöisesti olla vierailija. Neljän perheen kanssa työstettiin ensikodin jälkeistä aikaa niin, että isovanhemmat osallistuivat verkostotyöskentelyyn. Niillä isovanhemmilla, jotka osallistuivat yhteistyöhön suunnitellusti, oli vahva perhettä tukeva rooli. Osa isovanhemmista ei hyväksynyt vauvaperheen tuloa ensikotiin. Heillä saattoi olla omia rasitteita ja kielteinen kuva ensikodista yleensä. Kaksi isovanhempaa oli aloittanut oman perhe-elämänsä ensikodissa. He eivät muistelleet omaa ensikotiaikaansa kovinkaan lämpimästi. Joka toisella perheellä oli toimivat välit omiin vanhempiin ja joka toisella suhteet olivat poikki jommankumman vanhempiin. Ensikodeissa tiedostetaan isovanhempien merkitys. Heidän kytke misensä ensikotityöhön on sekä resurssi- että tottumuskysymys.

” Mun isä on tosi ylpeä siitä, että olen saanut aikaseksi tämän muutoksen. Vanhemmat kävi ensikodilla, mutta ei niiden kanssa taidettu edes puhua.”

” Vanhemmat otti asiat asioina ja sano, että hyvä kun meet, ei niin paljon tartte huolehtia. Ei niiden kanssa mitään tehty. Isä kyllä olisi halunnut ja kysyikin. Sitten lastensuojelun sossu oli sitä mieltä, että työtä tehdään vaan niiden kanssa, jotka on sisällä.”

” Mun isä ei ymmärtänyt tänne tulemistä. Äiti ei käynyt, mutta miehen äiti kyllä. Hän huolehtii meidän jaksamisesta. Hän onkin mulle outo asia, iloinen asia, kun omasta lähipiiristä löytyy joka on kiinnostunut meistä ja siitä miten me jaksetaan.” Ihan vapaaehtoisesti. Hoitaa ihan mielellään.”

” Olen ihan väleissä miehen äidin kanssa. Kävi ja käy vaihtelevasti. Omalta äidiltä voisin pyytää apua, mutta se asuu niin kaukana.”

” Oma isä oli huolissaan meistä.”

Ensikoti suhteiden verkostona ja yhteisönä

Ensikoti on yhteisö. Siellä kohtaavat vertaiset, asiantuntijat ja vapaaehtoiset. Vanhemmat ovat kokemuksensa kautta elämäntilanteensa asiantuntijoita. Vanhemmat ovat toisilleen vertaisia. Ensikotiyhteisö on vastaus vauvaperheen yksinäisyyteen. Se on mahdollisuus vertaisoppimiseen. Ammattityö yhdistyneenä veritaistukeen muodostavat ensikotityön kivijalan.

” Musta ensikoti on hyvä siinä, että saa vertaista tukea. Oli hyvä, että mukana oli myös isä.”

” Hoideltiin toistemme vauvoja ja taisin saada oikein hyviä neuvojakin.”

” Huomasin, että miehelle oli hyvää kun oli toisia miehiä.”

” On jäänyt joku FB kaveri.”

Yhteisö voi toimia voimavarana tai kuormittavana. Yhteisö, jossa on paljon epävakautta ja vanhempien vointi vaihtelee, on haasteellinen ja vaatii paljon niin työntekijöiltä kuin vanhemmilta. Se luodaan uudestaan joka kerta, kun yhteisöön liittyy uusi perhe. Tämä voi olla uhka tai mahdollisuus. Vanhempien kokemusten mukaan yhteisöllisyys ontuu. Jos ilmapiiri on epämääräinen ja jännittynyt, sitä enemmän syntyy huhuja ja väärinkäsityksiä. Yksi hankala ja toistuva uhka on vauvojen huostaanotto. Suurimmalle osalle vauvaperheistä se on kuvitelma ja mielessä oleva pelko. Kuitenkin joka vuosi joku vauva siirtyy omilta vanhemmiltaan ensi-

kodista sijaiskotiin. Puutteellisesti toimivassa yhteisössä vanhemmat ovat irrallisesti yhdessä yhteisessä tilassa ja yhteisön yhteiset säännöt ovat epämääräiset. Yhteisö toimii, kun kokemusta jakava mentorointi on osa arkea. Siinä pidempään ensikodissa olleet ja jo kuntoutumisessaan pidemmälle edenneet vanhemmat järjestelmällisesti neuvovat ja tukevat uusia perheitä. Toimiva yhteisö ja toisten vanhempien tuki voivat ehkäistä vanhemman huonoa oloa. Mitä enemmän yhteisössä on isiä, sitä enemmän olemassa olevat parisuhteet tulevat näkyville. Isien läsnäolo sekä tukee että luo jännitteitä. Onnistumistarinoissa on kaksi ensikodissa syntyneitä uutta perhettä.

” Ne hävinneet vauvat. Niistä ei koskaan puhuttu, vaikka nähtiin että tolla ei ole enää vauvaa vaikka se on vielä täällä. Ja sitten ei ollu sekään enää.”

” Oli joitain vanhempia, jotka halus koko ajan puhua niiden menneisyydestä, enkä oikein halunnut kuunnella. Kun musta ne jutut ei oikein kuulunu mulle. Niiltä taisi puuttua se kenelle olisi voinut puhua.”

” Jotkut vastakkaisen sukupuolen edustajat alko vikittelee. Mut vaimo pisti sille topin.”

” Me juteltiin aika paljon. Mulle jäi yhteys yhteen äitiin. Nyt huolettaa, kun tuntuu, ettei sille oikein kuulu hyvää. Surullista on se, että ystäväystyy ja sitten näkee, että toinen palaakin siihen mistä tuli ensikotiin.”

Mitä vanhempi ajattelee tänään työntekijöistä

Vanhemmat olivat varovaisia, kun työntekijät tulivat puheeksi. Heillä oli vahva kunnioitus työntekijöitä kohtaan. Tämä oli vielä kasvanut ensikodista lähdettyä. Vanhemmat eivät olleet ensikodissa parhaimmillaan. Saamaansa apua kukaan ei kyseenalaistanut. Vaikka vanhemmilla oli ensikodissa ollut todella vaikeaa, he olivat tehneet tarkkoja havaintoja työyhteisöstä ja työntekijöiden keskinäisistä suhteista. Jotain ensikodissa jää vielä sanomatta, jos vanhempi pohtii, mitä työntekijä oikeasti ajattelee.

” Ne sano, että kyllä pärjää. Omaohjaaja oli hyvä mut vähän etäinen. Vauvan ohjaaja oli tosi hyvä vauvan kanssa. Sitt se vastaava, musta tuntuu että sillä oli toisten työntekijöiden kanssa vaikeeta mutta musta se oli hyvä. Se oli suora ja anto hyviä neuvoja. Sano se kanssa, että tulet pärjäämään.”

” Olisi oikeastaan kiva tietää, mitä ne ajattelee? Näkeekö ne muutosta?”

” Mulle tuli ikävä. Aina sai vastaukset ja ne oli aina niin hyvällä päällä.”

4.3.4 Pohdintaa ensikotiajasta

Kuulin vanhemmilta kaksikymmentä toinen toistaan väkevämpää kuntoutumistarinaa. Jokaiselle vanhemmalle ensikotiin tuleminen oli vaikeaa. Syitä oli monia. Osa vanhemmista oli pettynyt siihen, etteivät kuvitelmat ja todellisuus vanhemmuudesta kohdanneet, terveys petti, voimat ja osaaminen eivät riittäneet tai elämäntilanne oli riski vauvan hyvinvoinnille. Puhe ensikodista herätti vanhemmissa ja heidän lähiverkostoissaan ennakoluuloja ja leimautumisen pelkoa. Ensikoti myönteisestä nimestään huolimatta harvoin kuuluu jokaisen vauvaperheen ”palveluvalikkoon”. Toivoa tuova ajatus, että ei hätää, onhan olemassa vielä ensikotimahdollisuus, väritytti lähes toivottomuudeksi ja kuulosti vanhempien korvissa uhkalta. Tilanteessa oli läsnä sekä vanhemmista itsestään, että ammattilaisista tulevia asioita. Vanhempien tila, kokemukset ja uskomukset yhdessä ammatillisen tukiverkoston vakavan huolen, kömpelön käytöksen, puutteellisten tietojen ja kiireen kanssa loivat enemmän synkän sävyisen kuin myönteistä muutosta ennakoivan kohtaamisen. Työntekijän arkea oli ottaa vastaan vastentahtoinen, väsynyt, uhmaileva, hukassa oleva vanhempi ja aika usein ”katsotaan nyt vähän aikaa” -asenteella skeptinen lähettäjä. Työntekijät joutuivat toistuvasti muistuttamaan itseään ja toisiaan, ettei vanhempien oppositio ole henkilökohtaista, vaan elämäntilanteesta johtuvaa. Kuten tutkimus osoittaa, tästä haastavasta lähtökohdasta voi ja sai alkunsa hyvä kasvutarina. Mutta ei itsestään.

Työskentelyn alkua voi vaikeuttaa se, että ensikodin arjen todellisuutta ei tunneta: mielikuvat voivat olla virheellisiä ja jo apua saaneet vauvaperheet harvoin kertovat julkisesti elämästään. Asiallinen ja ajantasainen tieto auttaisi kuntien työntekijöitä lähettämään oikeita asiakkaita ensikotiin oikeaan aikaan. Palvelun tuottajan vastuulla on markkinoida ja kertoa itsestään. Ensikotityö ja ensikodin asiakkaat ovat erityisiä. Työntekijän tulee osata auttaa niin lakiasioissa kuin puuron keittämisessä. Hänellä on oltava tunnetta mielenterveyden, päihteiden ja väkivallan asioista sekä kyky toimia näiden aiheuttamien haittojen vähentämiseksi. Asiakkailla taas on jokin tai kaikki edellä mainitut suuret huolet ja vauva. Niin ennakoivan kuin jo raskaankin lastensuojelun työntekijä ei välttämättä kovin usein kohtaa perhettä, jolle ensisijaisesti olisi hyvä suunnitella ensikotityöskentelyä. Käytännössä perheille on tarjolla hyviä varhaisen tuen palveluita. Myös ammatillinen tukiverkosto on laaja ja osaava. Konstikkaaksi tilanteen tekee se, että vauvaperheiden asioissa prosessin kuljettajia ovat kaikki ja ei kukaan. Hyvä asia eli moniammatillisuus ja moniäänisyys saattavat aiheuttaa toimintojen päällekkäisyyksiä, roolien epäselvyyksiä ja asiakkaan, varsinkin vauvan, äänen katoamista, sekä käytännön vastuun häviämistä. Voi käydä niin, että paljosta puheesta ja lukuisista tapauksista huolimatta käytännön vastuuta ei kanna kukaan.

Kun sitten vauvaperhe vihdoin saapuu ensikotiin, mitä tapahtuu? Keskustelu vanhempien kanssa hahmotti ensikotityöskentelyn kaksi kriittistä kohtaa: alun ja lopun. Ensihetket suuntaavat työskentelyä. Vanhemman kokemus siitä, kuinka hän tulee kohdatuksi, nähdyksi ja kuulluksi siirtyä vanhemman ja vauvan suhteeseen, vanhempien keskinäisiin suhteisiin ja muihin lähisuhteisiin. Työskentely on harvoin suoraviivaista. Siinä tapahtuu onnistumista ja epäonnistumista. Välillä vanhemmat ja työntekijät joutuvat ottamaan askeleita taaksepäin ja tarkastelemaan, mitä oikeastaan tapahtui.

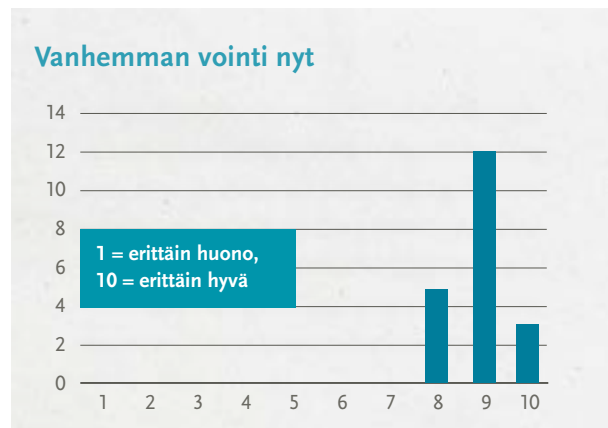
Vanhempien yksituumainen ajatus siitä, mikä auttoi, oli hyvän huomaaminen ja sen sanominen. ”Että mä oon ihan hyvä vanhempi. Paras mun vauvalle.” ”Että mä olen oppinut ja opin lisää.” Vanhemmat eivät tätä sanoisi, ellei niin olisi tapahtunut. Vanhempia kuuntelemalla muodostui vankka luottamus siihen, että aika ja toiminta ensikodissa kuntouttavat koko perhettä. Ne

tukevat vanhemmuutta ja vauvan hyvää kehitystä. Työntekijät ovat vuorovaikutuksen ammattilaisia. He ovat vuorovaikutuksessa ja auttavat vauvaperhettä vuorovaikutukseen.

Kun alkuun liittyy houkuttelemista ja yhteistyöhön kutsumista, lopetteluun taas liittyy turvallista irrottautumista. Se tapahtuu hyvin, kun ei tapahdu oikeastaan mitään. Siirtyminen omilleen on hyvin harjoiteltu ja tuki on tiedossa ja tietoinen omasta tehtävästään. Työntekijöiden sekä jaksamista, että työn kehittämistä tukisi se, että he tietäisivät, kuinka entisten asiakasperheiden elämä sujuu. Tiedonkeruu ja jälkipalautteen kerääminen esimerkiksi puolen vuoden ja vuoden kuluttua tuen päättymisestä antaisi niin työntekijöille kuin vanhemmille itselleen arvokasta tietoa.

4.4 PERHEET TÄNÄÄN

4.4.1 Vanhempien vointi

Kaikkien vanhempien vointi oli huomattavasti kohentunut. Erityisesti ne vanhemmat, joilla oli takanaan jo useampi vuosi omatoimista elämää ensikodin jälkeen arvioivat myönteisen muutoksen olevan vakaa. Vanhemmat olivat realisteja sen suhteen, että elämässä voi tapahtua ja varmaan tapahtuukin ikäviä asioita, mutta se ei heitä pelota. He osaavat hakea apua ja he eivät ole enää yksin. Yksi vasta hiljattain ensikodista lähtenyt äiti sanoi, että tilanne oli välillä lähes ihanteellinen ja hetken päästä vähän huonompi. Mutta se ei ollut koskaan edes lähelle sitä niin huono kuin ensikotiin tullessa.

”Voin ihan hyvin. Olen joutunut opettelemaan uuden rytmin. En katso enää telkkaria yhdeksän jälkeen enkä tee mitään tietokoneella. Mieluummin lueskelen. Näin pääsen aikaisemmin nukkumaan ja helpommin uneen.”

”Ruokailu ja syöminen oli kyllä sellaista opettelemista, kun mulla oli aikaisemmin se anoreksiakausi.”

”Must ei välttämättä nää ulkopäin, et miten mä voin, mut siis et mä oon tasapainoisempi. Mä lopetin masennuslääkityksenkin.”

”Itse asiassa en ole koskaan voinut niin hyvin kuin nyt.”

4.4.2 Vanhemman terveys

Vanhempien lääkitys oli ratkaisevasti vähentynyt. Enemmistöllä (80 prosentilla) heistä ei ollut enää mitään lääkitystä tai sitä oli merkittävästi pienennetty. Jäljellä oli lähinnä mielialalääkkeitä, monilla vain tarvittaessa.

Tupakka ja päihteet muodostivat hallitun ja rajatun osan vanhempien elämässä. Lähes kaikki äidit olivat lopettaneet tupakoinnin. Alkoholia he käyttivät harvoin. Useimmat (80 %) äideistä sanoivat olevansa mieluummin kokonaan ilman, muutama kertoi käytön liittyvän lähinnä juhlatilanteisiin. Isät ilmoittivat luopuneensa kokonaan väkevästä, koska ne olivat johtaneet aikaisemmin hankaluuksiin. Väkeviä he olivat juoneet humaltuakseen kunnolla. Kaljoittelu taas oli enemmän sosiaalista, vaikka omat haittansa oli siinäkin.

Kaikilla oli ollut jonkinlaista hoitoa, kuntoutusta tai terapiaa tullessaan. Osalla tuki jatkui, ja osa oli nyt omillaan. Joka kuudes vanhempi sanoi voivansa paremmin kuin koskaan aikaisemmin elämässään. Yksi äiti ihmetteli tätä. Vaikka vauva, nyt jo taapero, oli ollut paljon sairaana ja äiti joutunut yksin huolehtimaan sekä lapsen että kodinhoidon, hän oli kyennyt opiskelemaan ja ihmeekseen voi ihan hyvin. Hän oli ruvennut kutomaan ja opettelemaan pianonsoittoa. Hän voisi myös vähän neuvoa, miten ensikotitointia olisi hyvä kehittää.

”Yritän koko ajan lopettaa tupakointia. Oon tänään polttanut yhden.”

”Päätin lopettaa kokonaan, kun se alkoholi meidän suvussa on ollut vähän ongelma.”

”Meillä on säännölliset ruokailut, kun miehellä on diabetes.”

”Vaikka nyt ei ole ollut enää huonoja päiviä, käyn vielä kerran kuukaudessa psykologilla.”

4.4.3 Perheen hyvinvointi

Osalla perheistä jatkui vielä kuntoutustuki sekä joillain eläke, lapsilisä ja elatustuki. Joka neljäs oli palannut työelämään, työharjoitteluun tai haki parhaillaan töitä.

”Vaik nyt on noit tukia vielä, niin kyl mun on tarkoitus mennä töihin. Olin jo tuuraamassa. On mulla vielä tasapainoilemista tulojen ja menojen kanssa.”

”Olen parhaillaan elämäni ensimmäisessä työpaikassa. Suoritin lukion loppuun ja nyt työn ohella valmistaudun yliopiston pääsykokeisiin. Mietinnässä on kumppanin kanssa sitten valmistumisen jälkeen ulkomaille lähtö.”

”Meiltä jää perhetyö pois. Me ollaan ihan normaali perhe!”

”Paljon vielä menee arjen pystyessä pitämisessä, mutta hyvinä hetkinä haaveena on jo omakotitalo, ehkä toinen lapsikin ja että saa luetuksi itselle ammatin.”

”Mä teen jo vähän musaa.”

”Vaikka meillä on nyt ihan iso asunto ja siihen mahtuu kaikki lapset, mulla on toiveena omakotitalo. Niin ja vakituinen työ. Naimisiinkin mennään, koska tää juttu on pysyvää jos mikä.”

4.4.4 Vanhemman toimintakyky ja toimijuus

Toimintakykyä ja sen kohentumista voi rinnastaa vointiin ja siinä tapahtuneeseen muutokseen. Yleishavainto on, että samalla kun vanhemman vointi kohentui, hänen toimintakykynsä vahvistui. Kansainvälisessä toimintakykyluokituksessa arvioidaan elinjärjestelmien toiminnan eli aistitoiminnan lisäksi oppimista, liikkumista, itsestä ja kodista huolehtimista sekä opiskelua tai työn tekemistä.

Tässä tutkimuksessa tieto tuli vanhempia haastatteleamalla ja heidän omina arvioinaan. Heidän kanssaan ei tehty yhtään näkö-, kuulo-, muisti- tai liikuntakykytestiä.

Keskustelemalla vahvistui käsitys siitä, että kaikkien vanhempien kyky toimia läheisissä ihmissuhteissa ja verkostoissa oli parantunut. Heidän vuorovaikutustaitonsa olivat vahvistuneet. He kykenivät ottamaan vastaan ja antamaan apua. Vanhempien osallisuus oli vahvistunut ja yksinäisyys vähentynyt. Heillä oli verkostoja, joissa he saattoivat toimia vastavuoroisesti.

4.4.5 Ketä vanhempi kiittää tästä päivästä

”Ihan kaikkia työntekijöitä. Joo ja itteäkin. Ei aina muista, mistä on lähdetty liikkeelle.”

”Kaikkia ja sitä joka perustanut tän paikan.”

”Kymmen pistettä yökölle.”

Vanhemmat antoivat ensikodille pääasiassa kiitettäviä arvioita. Kahdeksantoista antoi kiitettävän ja kaksi melkein eli kahdeksan puoli. Arvosana siis vaihteli kouluarvosanoissa 8,5–10,0 keskiarvo oli 9,35.

4.4.6 Tiivistys perheiden nykyisestä hyvinvoinnista

Kun vanhemmat vielä haastattelun päätteeksi tarkastelivat itseään vanhempina ja nykyistä elämäänsä, vointiansa ja tulevaisuuden toiveitaan, he pohtivat samalla, mitkä kokemukset ensikotiajassa auttoivat heitä selviytymään ja löytämään iloa ja voimavaroja. Vaikka sanamuodot hiukan vaihtelivat, lopputulos oli seuraava.

”Minua auttoi se,

- että sain levähtyä
- että joku näki ja kuuli minut
- että joku sanoi, olet ihan hyvä
- että sain apua vauvan hoidossa
- että opin hoitamaan vauvaa hyvin
- että oli toisia samassa tilanteessa
- että sain toimivan rytmin elämään
- että en ollut enää yksin.”

Kaikilla vanhemmalla oli tulevaisuudensuunnitelmia. Käytännössä vanhemmilla oli takanaan melkoinen määrä tekoja. Joku oli saatanut loppuun kesken jääneet kouluopinnot, toinen taas oli jo jatko-opinnoissa tai valmistautumassa suunnitelmallisesti pääsykokeisiin. Suunnitelmat olivat realistisia ja saavutettavissa olevia.

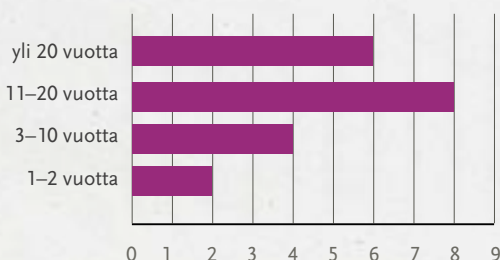
Vanhempien harrastukset olivat enemmän tauolla kuin aktiiveja. Vanhemmat toki tekivät jotain, mutta intensiteetti oli toinen kuin ennen vauva-aikaa. Vauvan ja lapsen hoito oli ensisijaista ja runsaampi oma aika antoi vielä odottaa itseään. Jokainen vanhempi pohti liikunnan lisäämistä, koska sillä oli haastatteluvaiheiden kokemuksen mukaan mielialaa kohentava vaikutus.

4.5 ENSIKOTI TYÖNÄ

4.5.1 Ammatillisuus

Työntekijöiden koulutus ja työkokemus

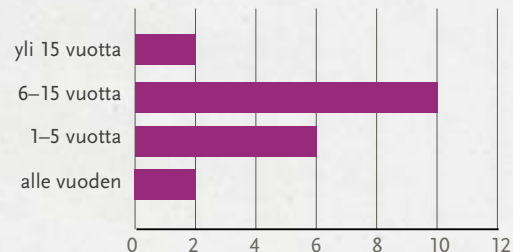
Työkokemus yhteensä

Haastatteluun osallistui työelämässä jo kokeneita työntekijöitä. Enemmistöllä oli takanaan yli kymmenen työvuotta. Noin kolmasosalla näitä oli yli 20 ja pisin työura oli jo 40 vuotta. Tämä kertoo siitä, että haastattelussa kuuluu kokemuksen ääni.

Aika ensikodissa oli selkeästi lyhyempi. Ainoastaan alle kaksi vuotta tai vähemmän työkokemusta tarkoitti sitä, että työntekijä oli ensimmäisessä työpaikassaan.

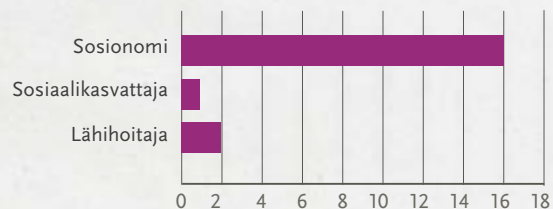
Ensikotikokemus

Haastateltavissa työntekijöissä osa oli ammatinvaihtajia. Heillä oli kokemusta toimistotyöstä sekä ravintola- ja kampaamoalalta. Enemmistö oli ollut erilaisessa hoitotyössä, omien lasten kanssa kotona, päiväkodissa tai sairaalassa lastenosastolla.

Ensikotityössä henkilökunnan pätevyysvaatimukset ovat muuttuneet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Aikaisemmin työntekijöiltä edellytettiin ammatillista koulutusta, kuten esimerkiksi kodinhoitajan tai perushoitajan ammattitutkintoa. Koulutusudistuksen myötä perustutkinnoksi tuli lähihoitaja, jolla koulutuksella hakeuduttiin myös ensikotiin. Haastatteluhetkellä lähihoitajilla oli käynnissä sosionomitutkintoon tähtäävät opinnot.

Koulutustausta

Valtaosa työntekijöistä on ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita sosionomeja. Korkean peruskoulutuksen lisäksi työntekijät ovat hankineet sekä työnantajan järjestämänä, että omatoimisesti erilaista täydennyskoulutusta. Määrällisesti laajinta on jäsenjärjestöjen keskusjärjestön ja yhteistyökumppanin, Ensi- ja turvakotien liiton tuottama koulutus. Esimerkkejä ovat useamman vuoden kestävät prosessikoulutukset ja muutaman päivän teemakoulutukset. Lisäksi Ensi- ja turvakotien liitto kokoaa työntekijöitä vuosittain työmuotokohtaisiin tapaamisiin, työkokouksiin. Näissä yhdistyy vertaistoimintana kokemusten vaihto ja ajankohtainen sisällöllinen täsmäkoulutus.

Joka toinen työntekijä oli osallistunut kolmivuotiseen vaativan vauvatyön prosessikoulutukseen ja melkein joka toinen myös väkivaltatyön kolmivuotiseen prosessikoulutukseen. Kymmenellä prosentilla oli ollut mahdollisuus osallistua traumakokemuksia vakauttavaan koulutukseen. Yksittäisiä, henkilökunnan omatoimisesti hankkimia olivat erilaiset perhetyön koulutukset (systeeminen ja ratkaisukes-

keinen), muutamat terapiakoulutukset kuten parisuhde- ja perheterapia sekä vuorovaikutuksen tukemiseen liittyvä theraplay ja sen sovellutukset kuten Hoivaa ja leiki ja MIM. Yksittäisinä koulutuksina työntekijät mainitsivat yhteisöhoito- ja imetyksen tuki -koulutukset ja esiopetuksen pätevyitysmiskoulutukset.

Henkilöstön koulutustarkastelu kertoo, että työntekijöillä on vankka ja hyvä koulutustausta. Sitä tukee laaja ja monipuolinen täydennyskoulutus.

Ensikotityössä vaadittava osaaminen

Yleisin vastaus kysymykseen ”mitä osaamista ensikotityössä on hyvä hallita” oli: ”Apua”. Seuraavaksi haastateltavat vastasivat: ”Paljon.” Uudelleen kysyttyä vastaukset jäsentyivät siten, että yli-voimaisesti eniten työntekijät pohtivat asennetta ja suhtautumista asiakasvanhempiin. Näissä välittyi asiakaslähtöisyys, voimavara-ajattelu ja suhteeseen panostaminen. Toimivassa suhteessa asiakasta voi ohjata ja vahvistaa hänen osaamistaan. Kun työntekijä toimii arvojensa mukaan, hän välittää omalla käyttäytymisellään vanhemmalle luottamusta, välittämistä ja kunnioittamista. Kun ne vahvistuvat, ne siirtyvät vauvan ja vanhemman suhteeseen tai vahvistavat siinä jo olevaa hyvää..

” Pitää olla herkät vaistot, että osaat lukea ihmistä, sitä miten lähestyt, että hyötyisivät parhaalla mahdollisella tavalla työskentelystä.” ”Pitää olla lämpöä ja empatiaa. Se, että lähestytään positiivisen ja rakentavan kautta.”

” Vanhemmalle on välityttävä ajatus, että on ihan hyvä vanhempi.”

” Miten sä otat vastaan hyvin hauraan? Ensimmäisenä on se tietty lämpö, että olet tullut oikeaan paikkaan. Täällä oot turvassa. Monesti tulevat kuulluiksi ensimmäistä kertaa. Vaikka tulevat vastentahtoisesti, jännittää, on paniikkioireita. Ensimmäinen mitä asiakas tarvitsee, on tulla hyväksytyksi ja turva. Että nyt asetutaan tähän ja näin.”

” Ihmisen kohtaamisen taitoja. Asiakkaan on voitava kokea tulevansa hyväksytyksi, että hänessä on hyvääkin.” ”Toisen kohtaamisen taito ja luottamuksen herättämisen taitoa ovat tärkeimmät.”

” Herkkyyttä ymmärtää herkässä tilanteessa olevaa vanhempaa.” ”Suvaitsevaisuutta. Täytyy työntekijän olla jollain tavalla hyvä. Että omat asiat on jotenkin käsitelty ja mallillaan.”

” Kunnioitus toista kohtaan, on miten nuori tahansa ja kovia kokenut mutta oman vauvansa vanhempi. Ei saa kävellä toisen yli.” ”Asiantuntijuuden yli menee se, että osaa olla silleen nöyrä, ettei tiedä kaikkea vaan pohtii asiakkaan kanssa.”

Toiseksi tärkeimmäksi taidoksi työntekijät nostivat vuorovaikutuksen, omat taidot toimia ja havaita sitä sekä tukea vauvan ja vanhemman vuorovaikutusta. Toimiva vuorovaikutus on vauvan ja

vanhemman kehittymisen edellytys. Vanhemman ja vauvan kehitys näkyy vuorovaikutuksessa. Lähivuorovaikutus ulottuu vanhempi-vauva-suhdetta laajemmalle ja elää kolmessa ajassa. Siinä, mitä on tapahtunut, mitä parhaillaan tapahtuu ja mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan.

” Vuorovaikutustaidot on perusta. Että pystyy kohtaamaan toisen tuomitsematta ja arvostelematta ja hyväksymällä että mä nyt eka ajattelen näin.” ”Pitää osata kuunnella ja katella, millä tasolla asiakas liikkuu ja mitä kenellekin voi puhua.”

” Pitää olla hyvät vuorovaikutustaidot. Että osaa säädellä omaa käyttäytymistään tilanteiden mukaan, ettei aina paina täydellä vaan malttaa ja jättäytyy vähän syrjään.”

” Vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnoimista.” ”Myös varhaisen vuorovaikutuksen merkitys ja halu työskennellä sen kanssa.”

Kolmas osaamisalue oli tieto. Työntekijä tarvitsi tietoa vauvan kehityksestä ja yleensä vauvaperheen elämästä. Lakiasioita ja prosessejakin on hyvä hallita.

” Perusosaamista vauvan kehityksestä ja varhaisesta vuorovaikutuksesta olis hyvä olla.”

” Vauvan lisäksi on hyvä tietää perheiden tilanteista, perheiden tarpeista.”

” Tietoa pitää hankkia ja ollakin ainakin traumasta ja väkivallasta ja tietenkin kiintymyssuhteesta.”

Seuraavaksi useat työntekijät korostivat kokemusta, niin elämänkokemusta yleensä kuin vauvojen kanssa työskentelystä kertynyttä.

” Elämäkokemusta ja hiljaista tietoa tarvitaan paljon.” ”Kokemusta pienistä vauvoista.”

Työntekijät pohtivat tärkeänä osaamisena itsestä huolehtimista ja omatoimista tiedonhankintaa. Tähän liittyy läheisesti itserefleksio.

” Pitää ymmärtää myös oma kasvu ja opiskella jatkuvasti.”

Vauva tulee tässä vaiheessa. Työntekijällä on merkittävä rooli vauvan näkyväksi tekemisessä, ja sitä varten on hyvä osata:

” Raskaana oleville vauvan näkyväksi tekemistä.” ”Vauvan esille nostamista yhteistyöverkostoissa.”

Muita yksittäisiä työntekijöiden mainitsemia taitoja olivat vauvanhoitotaito ja taito ohjata vanhempia. Jälkimmäisellä taidolla työntekijät tarkoittivat, kuinka osata ohjata vanhempaa vastaamaan vauvan tarpeisiin. Edelleen tärkeinä pidettiin trauman ymmärtämistä ja sitä, kuinka työskennellä traumaa kokeneen kanssa kuin myös yhteisöllisyyttä.

”Että vaikka meillä ei ole varsinaista yhteisökuntoutusta, pitää osata tunnistaa yhteisdynamiikkaa ja mitä yhteisö tuo. Tarkotan, että osaa hyödyntää yhteisöä.”

Yksittäisiä mainintoja nousi työskentelyn suunnitelmallisuuden tärkeydestä, rajojen asettamisesta ja vauvaperheen arjen tukemisesta. Eräs työntekijä pohti, onko työskentelyn fokus liiaksi vauvassa. Hänestä vanhemmat tarvitsisivat jotain hoitoa ensikodissa. Tämä työntekijä oli vasta aloittanut vauvatyössä siirryttyään siihen väkivaltatyöstä.

4.5.2 Ensikotityö

Määritelmä. Monesta yhdeksi.

Kysymykseen, mitä työtä teet, työntekijät vastasivat kolmellatoista erilaisella työn nimikkeellä. Samoja mainintoja tuli kolmelle eli 15 % teki vaativaa vauvatyötä. Kymmenen prosenttia ilmoitti työkseen lastensuojelun. Toiset kymmenen prosenttia työskenteli perheiden kanssa. Muuten työntekijät näyttivät tekevän hyvin erilaista työtä. He tekivät:

- ihmissuhdetyötä,
- auttamistyötä,
- kuntouttamistyötä,
- vauvojen hyvinvoinnin turvaamistyötä,
- mahdollisuuksien antamistyötä,
- rinnalla kulkemistyötä,
- vahvuuksien löytämistyötä,
- vuorovaikutustyötä vanhemman kanssa, yhdessä vanhempien kanssa ja vauvan kanssa,
- ensikotityötä,
- ohjaus- ja tukemistyötä,
- muurin purkamistyötä; poistetaan esteitä sen edestä, että voidaan yhdessä tehdä ensi- ja turvakotityötä.

Lukuun ottamatta viimeistä kohtaa, ensikotityön määritelmä työntekijöiden mukaan on seuraava:

”Ensikotityö on vaativaa vauvatyötä, jossa ollaan vuorovaikutussuhteessa vauvaperheen kanssa. Se on työtä, jossa perheen rinnalla kulkien autetaan, kuntoutetaan, mahdollistetaan, ohjataan, tehdään yhdessä, turvataan vauvojen hyvinvointi yhteistyössä vanhempien kanssa.”

Ensikodin asiakas

Ensikodissa autetaan erilaisia vauvaperheitä. Yhteistä näyttää olevan se, että ei ole yhtä tai kahta tyypillistä asiakasprofiilia, vaan enemmänkin kyse on vaihtuvista ja monenlaisista asiakasryhmistä. Asiakasryhmät vaihtelevat eri aikoina. Yhteistä on se, että ongelmat ovat useimmiten vakavia, niitä on monta ja ne ovat yhä useammin perittyjä, ylisukupolvisia.

Vuoden 2015 tilastojen mukaan ensikotityöhön olivat osallistuneet vanhemmat, joiden ikä vaihteli välillä 14–50. Tavallisin asiakas on kahdenkymmenen ikävuoden tienoilla (Suomessa naisten keskimääräinen ensimmäisen lapsen synnytysikä on 27–29). Ensikodin asiakasvanhemmat ovat kohtuullisen nuoria. Vuodet eivät ole samanlaisia. Joskus on enemmän teinivanhempia ja joskus taas heitä ei juurikaan ole.

”Me on kauheasti pohdittu tätä ja tultu siihen tulokseen, ettei yhtä asiakasprofiilia ole. Olisiko ihan tavallisia ihmisiä. Näillä asiakkaila on kuitenkin ratkaistavanaan erilaisia elämän kriisejä. Vauvan syntymäkin voi olla kriisi, hyvässä ja pahassa.

”Joka tapauksessa meidän asiakkaita on nuoret perheet, joilla on paljon ongelmia. Suuria ongelmia on parisuhteessa, vauvan tulossa, käytännön elämä ei suju, vuorovaikutus on sitä mitä on, saattaa olla traumaattinen oma lapsuus, sijoituksia, pienet verkostot, ei ole omia vanhempia tai sisarusia, päihteet ja vielä masennus ja mielialaongelmat. On huolta pärjäämisestä tai äidillä on epävarmuutta äitiydessä.”

”Mielenterveysongelmia on lähes kaikilla.”

”Sitten on sellaisia heikkolahjaisia, joilla ei ole taitoa ihan omillaan olemaan vauvan kanssa. Voi olla myös kehitysvammaisuutta tai arjen hallitsemattomuutta. On ollu heikkolahjaisia ja FAS-diagnoosilla.”

”Aikasemmin tavallisin asiakasperhe tuli suoraan synnytyslaitokselta. On ollut joitain masuvauvoja. Tuli ja tulee vieläkin perheitä muutaman kuukauden ikäisen vauvan kanssa kotoa, kun asiat ei siellä suju.”

”Myös on sellasia asiakkaita, jotka tulee itse. On joitain yllätysraskauksia, jolloin äidit miettii lapsesta luopumista mutta haluavat kuitenkin kokeilla.”

”Ei kaikilla välttämättä ole hirveän suuria ongelmia.”

Haastatteluhetkellä ensikodeissa oli useampia päihdeongelmaisia, mielenterveysongelmaisia, maahanmuuttajia ja sellaisia henkilöitä, joiden arjessa selviytymistä vaikeuttivat laaja-alaiset kehitykselliset ja kognitiiviset vaikeudet. Vanhemmat eivät osanneet ja ymmärtäneet, mitä vauvan hoitaminen tarkoittaa.

”Päihdeasiakkaat on ollu viime vuosina hyvin edustettuna. Ei me oteta akuutteja päihdeongelmia mutta sosiaalitoimi kattoo että riittää kun asiakas saa päihteiden käyttöön ja siitä irrottautumiseen tukea A-neuvolasta katkaisuhoidosta. Siinä sitte se suhteen luominen vauvaan ja vuorovaikutus jää liian vähälle huomiolle. Varsinkin päihdeperheet joutuu katkasemaan kaverisuhteet ja luomaan uuden kaveripiirin.”

”Maahanmuuttajia ja ulkomaalaisia aikaisempaa enemmän. Vastaanottokeskusten kanssa tehdään räätälöityjä paketteja perheille näiden tarpeisiin.”

”Muutamissa ensikodeissa vanhemmat ovat suorittaneet vankeusrangaistusta tai toinen vanhempi on tullut ensikotiin vapauduttuaan.”

”Sit on sellaisia uusperheitä, joissa edellisiä lapsi on sijoitettu ja kohdeltu huonosti, nyt uuden kumppanin kanssa opetellaan vauvan hoitoa ja vuorovaikutusta. Vanhemmat voivat olla itse huostaan otettuja ja kaltoinkohdeltuja.”

”Meillä on sellainen historia, että otetaan kaikkein vaikeimmat tapaukset, sellaiset joiden kanssa muut ei pärjää. Ehkä johtuu siitä, että meidän sossu on niin edistysellinen.”

”Vaikka asiakkailla on jo päihde- tai psyk. puolen hoitokontaktit ensikotiin tullessa, niin sossussa ajatellaan tai ainakin toimitaan niin, että ensikoti hoitaa koko paketin, vaikka eihän se ole meidän perusosaamista. Tuntuu että meidän rooliksi jääkin koota palapeli ja saada kokonaisuus toimimaan.”

Vaikuttavuus työntekijän kokemana

Työntekijät suhtautuivat periaatteessa omaan työhönsä luottavaisesti ja uskoivat kokemuksensa kautta sen merkityksellisyyteen. Luottamusta vahvistivat tai horjuttivat useat tekijät ja työskentelyn osapuolet. Näitä olivat työntekijän ja vanhemman lisäksi myös perheen selviytymisen huolen havaitsijat, lähinnä lastensuojelu. Vuosien varrella syntyneet käytännöt lastensuojelun kanssa olivat muuttuneet. Yhteisen näkemyksen väliin oli tullut sekä asenteellista, tiedollista että taloudellista haastetta. Ensikodilta odotettiin lyhytkestoista ja tehokasta työskentelyä. Ensikotityön tuli nopeasti erotella toivottomat ja vielä mahdollisuuksia omaavat perheet. Toivottomien kohdalla lastensuojelu odotti selkeitä huostaanoton kriteereitä ja kuntoutettavien perheiden kohdalla niin pian kuin mahdollista siirtymistä kunnan omiin palveluihin. Aikaisemmin työntekijöillä ja lastensuojelun työntekijöillä oli yhteneväisempi käsitys siitä, että perheen kanssa työskennellään niin pitkään, että se pärjää tuettuna tai omin voimin ja että perhettä ei ”heitellä” palvelusta toiseen. Perheet eivät välttämättä olleet tuolloin vielä suuren huolen moniongelmaisia tai heidän ongelmansa kohdatiin varhaisemmassa vaiheessa. Nyt äitiys- ja lastenneuvoloissa perheitä tavataan harvemmin, ja kaikille vauvaperheille tarkoitetut avoimet leikkitoiminnot ovat vähentyneet ja muuttuneet usein maksullisiksi vauvaperheiden erityisharrastuskerhoiksi. Niinpä apua tarvitsevat perheet ajautuvat ja ovat yksinäisiä. Apu tulee usein vasta, kun jotain vakavaa tapahtuu.

Työntekijöillä oli kolmenlaista kantaa, vahvaa luottamusta, epäilyä ja ristiriitaista ajattelua. Vahvaan luottamukseen liittyi kaksi näkökulmaa eli työntekijän omat asenteet ja ensikodissa yhteisesti jaettu ajatus työskentelyn mahdollisuuksista suhteessa perheen ongelmiin.

”Oma lähtökohta on, että tässä onnistutaan.”

”Kyllä lähdän aina satasella työskentelemään. Välillä tulee, etteikö tämä nyt sitten menekkään niin kuin ajattelin. Sit täytyy vaan pysähtyä. Niin kuin nytkin mulla on perhe josta mulla on ajatus että siin on potentiaalia ja haluan lähteä kaivamaan sitä. Vaik muut on vähän skeptisiä, mä oon toiveikkaalla mielellä. Näin on käynyt ennenkin. Kun mä luotan perheeseen, niin se toteutuukin. Aika usein.”

”Mielenkiintoinen kysymys jonka kanssa painitaan koko ajan. Tässä on kysymys myös itsestä. Jos ajattelet että tästä ei tule mitään niin eihän siitä tule. Me kuullaan etukäteen niin paljon ja varsinkin negatiivista perheestä että joutuu työskentelemään itsensä kanssa että pääsee lähelle asiakasta.”

Työntekijöistä valtaenemmistö arveli, että vaikka vauva jakson päätteeksi päätyisi sijoitukseen, niin vanhemmat kuin vauvakin olivat saaneet jotain sellaista hyvää, jota eivät olisi saaneet ilman ensikotia. Työntekijöiden näkemys perustui heidän käytännössä saamiinsa kokemuksiin. Vaikka vauvaperhe, etenkin vanhemmat tulivat huonovointisina, vauvojen vointi koheni nopeasti, nopeammin kuin heidän vanhempiansa. Vauvat eivät jääneet yksin eivätkä kokonaan vanhempiansa huolten varjoon, koska ympärillä oli toisia ihmisiä. Vauvat kuului ja näkivät aikuisia ja lapsia ja vauvat tulivat kuulluiksi ja nähdyiksi. Ainakin enemmän kuin jäädessään yksin kotiin vanhempiansa kanssa.

”Kantaa se aika ensikodissa joka tapauksessa. Vaikka lapsi lähtee sijoitukseen, vanhemmat ovat saaneet vanhemmuuden kokemusta. Se on jo suhde vauvaan ja vauva on saanut olla biologisten vanhempien kanssa. Vauva on ollut turvassa.”

Työntekijöiden luottavaisuuden takana oli kokemus kiireettömästä ja asiakaslähtöisestä työskentelystä. Se perustui vanhemman tarpeisiin ja yhteiseen näkemykseen siitä, minkä asian kanssa työskennellään. Lähettäjän odotukset olivat olleet aikaisemmin enemmän samankaltaisia ensikodin kanssa. Nyt elettiin uutta tilannetta.

”Uskon vahvasti, että ensikotityö on aina tuloksellista mutta se riippuu vahvasti jaksojen pituudesta. Me tosin hyvin vähän tiedämme asiakkaiden vastaisesta elämästä ja siitä miten pärjäävät. Mutta oma kokemus, se minkä näen täällä, että tapahtuu muutoksia edellyttää sitä, ettei ole kiirettä. Nyt on jotenkin vallalla, että perhe lähetetään tsekattavaksi, katsotaan missä mennään.

Luottamus työn tuloksellisuuteen liittyi varsinaisen ensikodissa tapahtuvan työskentelyn lisäksi siihen, miten perhettä oli valmisteltu ja sen kanssa työskennelty ennen ensikotiin tuloa.

”Toisten kanssa on työskennelty paljon ja toisten ei. Verkostoja voi olla hirveesti. Silloin kun asiakkaalle on selvitetty mihin tulee ja sitten tutustunut työntekijöihin ja yhteisöön ja tulee rauhallisesti niin musta tuntuu että lähtökohdat on hedelmälliset.”

”Kun perhe tulee kiireellä ja kriisissä ja ruvetaan vasta paikan päällä selvittämään tilannetta lähtökohdat on toiset. Luottamus lisääntyy, kun tehdään lastensuojelun kanssa yhteinen suunnitelma. Asiakas voi asettua eikä tarvitse olla koko ajan huolissaan, milloin maksusitoumus päättyy. Perheillä ei ole yhtä ratkaisua ja samanlaisia tarpeita.”

Ensikotityön vetovoima

Ensikotityö on erityistä työtä. Siinä on sekä ulkoapäin tulevaa asenteellista uhkaa, että välillä vähän mahtipontista uskoa itseensä. Vaikka muut ovat luovuttaneet, löytyy ”me ainakin yritämme” -henkeä. Periksiantamattomuus tuottaa tulosta ja luonnollisesti joskus pettymistäkin. Ensikotityön ylivoimainen vetovoima on vauva.

”Nuo vauvat. Ne antaa niin paljon. Vauvoissa muutos näkyy nopeasti kun ne alkaa kehittyä. Kun tiedän miten äärettömän merkityksellistä aikaa vauvan ensimmäiset kuukaudet ovat, niin on hienoa päästä työskentelemään silloin ja olemaan vauvan puolesta puhuja.”

Vauvojen lisäksi työssä kiehtoo se, että työntekijä näkee käytännössä tapahtuvaa muutosta ja hyviä asioita. Vaikka työ on haasteellista ja kuormittavaa, se on tuloksekasta ja vaihtelevaa. Kahta samanlaista päivää ei ole. Työssä pärjätäkseen on opittava koko ajan uutta. Yhdistykset suhtautuvat työnantajina vakavasti työssä jaksamiseen ja työtaitojen ylläpitämiseen. Työntekijät osallistuvat säännöllisesti erilaisiin koulutuksiin ja heillä on työnohjaus.

”Uskon että se on se kun näkee vauvaperheissä tapahtuvan hyviä asioita. Sen voimalla jaksaa. Parasta työssä on kun näkee vauvassa tapahtuvat muutokset. Kun näkee, että elämä kantaa. Ensikodissa tehty kivijalan rakentaminen on auttanut. Kun olen nähnyt niin paljon, mitä perheissä voi olla, on tullut ajatus, jospa voisin tehdä jotain sellaista, mistä olisi perheille apua. Arjessa pienten edistymisten näkeminen. Niitä tulee koko ajan ja niistä voi kertoa asiakkaalle, kato nyt miten hyvin sujuu.”

”Joillakin vanhemmilla on hirveät ennakkopelot, että osaako puhua vauvan kanssa, pystyykö vauvaa rakastamaan ja sitten kun pelot väistyvät tavallinen vauva-elämä alkaa kantaa.”

”Hyvää on, että saan elää koko ajan hermolla, oppia uutta. Saan käydä koulutuksissa. Niinku nyt noi traumakoulutukset.”

”Työ on vaihteleva. Ei ole kahta samanlaista päivää. Myös se, että saan tehdä työtä koko perheen kanssa, kaikkien niiden, jotka jollain tavalla liittyvät vauvan elämään. Tämä ei ole lastenkoti, jossa pääsääntöisesti hoidetaan vaan vauvoja. Vauvoilla on tärkeitä läheisiä. Mä voin omalta osaltani auttaa niitä.”

”Sekin kun joudun jatkuvasti muuttamaan omaa ajatusmaailmaani. Töihin tullessa rakennan jonkun systeemin päähäni, että mitä teen milloinkin ja se kaikki menee uusiksi. Asiakkaat pitää siitä huolen.”

Ensikotien henkilöstö on sitoutunutta. Vaihtuvuus on suhteellisen vähäistä. Ensikodeilla on käytettävissään hyvä sijaistyöntekijöiden verkosto. Työntekijöillä on ammattitaidon ohella perinteistä kansalaisjärjestötyön aatteen paloa ja henkeä. Yhä vielä ensikodissa on työntekijöitä, jotka ovat aloittaneet vapaaehtoisina. Työ kiinnosti niin paljon, että vapaaehtoinen hankki ammattipätevyyden. Moni on vielä työssä ollessaan jatkanut opintojaan.

”Sen täytyy olla että omat arvot. Tunnen kovaa hinkua semmoiseen, että jos ihmiset elää sellaisissa olosuhteissa, joissa eivät voi pärjätä eivätkä saa apua. Niin, tää ensikoti on sellainen paikka, jossa kuitenkin pystyy tutustuun toisiin. Jokaisen omaa kokemusta kuullaan. Siinä auttaa tavallaan selvittämään tilannetta. Kai se on auttamisen palo. En ole uskonnollinen, mutta näen lähimmäisen rakkauden ja auttamisen tärkeäksi. Kun koen, että jotain kohdellaan väärin, saan siitä kimmokkeen.”

Ensikotityö on monipuolisuudessaan kutsuvaa. Siinä joutuu ja pääsee työskentelemään kokonaisvaltaisesti ja näkemään ihmisen työhön eri puolia. Vauvan ja aatteellisuuden ohella olennaista on käytännön työ ihmisen kanssa. Työ on tuloksekasta.

”Vaikka työ on välillä aika raskastakin, niin se ihmisen elämän tarinan kuunteleminen avaa. Kun sitten riittävästi kuuntelee, niin oppii ihmisen lähtökohdat ja minkä voi toiselta vaatia. Kuuntelemalla saa toisenkin kuuntelemaan. On se hieno hetki kun on tapeltu ja tapeltu ja sitte yhtäkkiä ihminen rupeaa aukeamaan. Taistelun jälkeen, kun löi itsensä tekemään satasella asiat rupeesikin etenemään.”

”Tietysti myös se kun vanhemmat alkaa oivaltaa asioita, olemaan vuorovaikutuksessa ja sitten se vastavuoroisuus.”

”Monet on jääneet vaille hoivaa ja huolenpitoa. Kun voin sitä edes vähän korvata, se tekee työn mielekkääksi. Muutokset vauvassa ja vanhemmissa motivoi. Kun ajatellaan miten haastavista tilanteista perheet tulee ja jo lyhyessäkin ajassa alkaa tapahtua muutoksia niin onnistumisen kokemus on valtava.”

” Ihmiset ihania. Asiakkaat kanssa, heitä on ollut monenlaisia. Yhteisökin on ollut hyvä. Toki välillä olen ajatellut että olisi hyvä kokeilla muualla.”

” Osataan antaa hyvää, kohdata toinen ihminen ja nähdä asiat oikealla tavalla. Ei ne mulle huuda, vaan niille aikaisemmille kokemuksille.”

Työntekijöiden ja asiakkaiden moninaisuus antaa työntekijöille väljyyttä ja kutsuu kokeiluihin.

” Vauvat ja niiden vanhemmat on niin erilaisia. Jokaisen asiakkaan kanssa on löydettävä heitä auttava keino. Hauskaa on kun voi itse kehittää sopivia keinoja. Innostuin imetyskurssilla kun huomasin että siinä on niin paljon mihin voi vielä kouluttautua.”

” Olen tykännyt musiikkituokioista perheiden kanssa. Tuntuu että lastenlaulut on unohdettu ja kuunnellaan vaan aikuisten musiikkia. Näkee kun vauvat tykkää kun niille lauletaan. Kyllä musta myös kun kodilla on ollut musiikkiterapiaa, se on ollut tosi hyvää.”

Ensikotityön rasite

Ensikotityössä kuormittaa ympäröivä maailma, työntekijän omat odotukset ja kyky toimia sekä vauvan tilanne.

Ympäristö tuottaa haasteet ja rajoitteet. Se tukee ja kyseenalaistaa. Vastuu perheen tilanteesta ja huonovointisuudesta siirtyi välittömästi ensikodille perheen mukana. Vanhemmat olivat saattaneet hakea apua, vaikka kuinka kauan tai heidän tilannettaan oli pitkään seurattu kuin ihmettä odotellen. Aika on näin suhteellista. Kiire ja nopean toipumisen odotus alkoi heti, kun perhe astui ovesta sisään.

” Lastensuojelu kiirehtää, pitäisi saada asiat nopeasti rullaamaan. Ahdistetaan rahalla. Työskentelyssä pitäisi sallia että mennään välillä taaksepäin. Jaksot on liian lyhyitä suurimmalle osalle. Ja vaikka olisivat pitempiä, aloitettaessa ei ole lupaa lähteä ajattelemaan, että mennään niin pitkään kun on tarpeen.”

” Perheet kotiutetaan liian aikaisin. Se ei voi olla perheelle hyväksi, että suurin toivein lähdetään kotiin, epäonnistutaan ja tullaan takaisin ja aloitetaan taas alusta.”

Ensikodissa työntekijät vaativat itseltään paljon. Työ joskus henkilöllistyi. Vanhempi tuki heidän kuntoutumisessaan yhteisö ja vertaisuus. Sama pätee työntekijöihinkin. Työntekijöiden puheessa yhteisö näyttäytyi aika usein vähän uhkaavalta ja uhmaa herättävältä. Se oli kuorma kuorman sisällä. Työntekijän täytyi lunastaa paikkansa näyttämällä, että hän pärjasi ajattelemallaan tavalla vanhempien kanssa. Osittain kyseessä voivat olla erilaiset kokemukset, näkemykset ja taidot. Vauvaosaaminen oli kaikilla. Se ei herättänyt kilpailua eikä epäilyä eikä arvelua oikeaoppisuudesta. Heikoilla olevat vanhemmat tarvitsivat vahvan työntekijäyhteisön.

Vaikka työntekijä ja vanhempi yhdessä vauvan puolesta -liittoutuma on hyvä, senkin paras tuki oli yhteen toimiva työntekijäyhteisö. Työntekijän ei tarvitse olla täydellinen ollakseen hyvä. Epätäydellisenä ottaa enemmän oppia vastaan ja harjoittelee.

” Yksi ihminen ei pysty ihan hirveästi tekemään. On työntekijänä pidettävä rajat sen kanssa, mihin saakka jaksaa ja mitkä on vaikutusmahdollisuudet. On pidettävä huoli siitä, ettei ota kannettavakseen enempää kuin on asiallista, vaikka kuinka ihmisenä ajattelee toisen kärsimystä. Niin mä oon vaan töissä, vaikka ymmärrän toisen tilanteen.”

” Tätä työtä ei voi tehdä sillai puolinaisesti, että tänään istun vain toimistolla. On annettava koko ajan itsestään ja paljon. Ammattiroolin taakse ei voi mennä eikä rutiinimaisuus onnistu. Työtä tehdään sydämellä. Vauvat ja vanhemmatkin herättää jatkuvasti tunteita ja kysymyksiä. Kun tietää, miten yhteiskunnallisesti merkittävää on vanhemmuus ja sen toimiminen on, se uuvuttaa.”

” Joskus se, kun me ohjaajat nähdään tilanteet niin eri lailla. Kyllähän asiakkaat sen heti huomaa ja käyttää hyväkseen. Liian helposti tapahtuu sitä, että mennään jonkun puolelle ja toista vastaan.”

” Kaikkea osaamista ei saa hyödyntää. Vähän on hukassa kokonaiskuva. Olen koko työurani kouluttautunut työn mukaan. Kun eteen on tullut asioita joista pitäisi osata enemmän, niin olen lähtenyt niitä opiskelemaan. Mutta nyt joku toinen tietää mua paremmin, mitä työssä tarvitsen enkä saa käyttää sitä, mitä olen opiskellut.”

” Vaatiihan se työntekijältä pitkäjänteisyyttä ja ymmärrystä ettei asiat tapahdu hetkessä. Sen sietäminen on vaikeaa, kun vauva kärsii tai ei saa parasta mahdollista kun vanhempi ei juuri nyt kykene. Mutta oppihan ne vanhemmat. Ihan niin kuin mäkin. En mä heti osannut.”

Ensikotityössä on sellaista, jota havaitaan vanhemmissa ja vanhempien välillä, mutta ei niin helposti itsessä; runsaasti tunteita ja epätydyttävästi toimivia suhteita. Omat tunteet ja joskus huono käyttäytyminen ulkoistetaan perheille ja unohdetaan, että vauvojen ja vanhempien kärsimys herättää työntekijöissä jatkuvasti erilaisia ja etenkin kielteisiä tunteita. Kielteisyyttä väsyttää ja ehkäisee ilon ja leikin. Jälkimmäinen käy kyllä terapiana ja vanhempia ohjatessa, mutta se ei ole riittävän vakavaa ollakseen kattava työote. Tulee helposti ajatus, että koska vanhemmilla on vaikeaa, työssä ei saa nauraa. Ja jos nauraa, silloin ei tee työtä vakavasti.

” Ikävintä on kun niin paljon tunnetta läsnä. Työvuorot ja päivän rakenne pitäisi suunnitella paremmin että jaksaa. Ajattelen niitä vauvoja kun koko ajan on paljon tunnetta, omilta vanhemmilta, toisilta perheiltä ja työntekijöiden keskenkin. Kun sitä on paljon, rupeaa itse lipsumaan. Tuntuu ettei asiat ole hallinnassa ja tapahtuu paljon. Rupeaa jouduttaa asiakkaan puolesta prosessia, vaikka tämä ei ole vielä valmis. Turhauttaa välillä, kun asiat ei suju, tietää ettei yhteistyöverkostossakaan pystytty niille mitään, mutta nähdään että vaikuttaa ja sitten niiden kanssa vaan pitää elää.”

” Oman ylivireystilan säätäminen normaalitasolle. Työ on hirveen hektistä. Pitää hyökätä toisaalle kun sun asiakas tarvisi juuri nyt sinua. Rauha omalle työnteolle ei ole riittävä. jatkuvasti väliin tulevat asiat uuvuttaa, en voikaa tehdä sitä mitä suunnittelin tekeväni. Asiat menee vielä liikaa ihon alle.”

” Koko ajan ollaan raskaiden asioiden kanssa tekemisissä. Tekee pahaa kun näkee, että vauvoja hoidetaan huonosti ja laiminlyödyään. Kuormittavaa on tasapainoilu. Vanhemmat veisi kaiken ajan, kun on suuria huolia ja kuitenkin vauvan aika on nyt. Samalla tiedossa on se, että auttamalla vanhempaa autetaan vauvaa. Mutta missä on kohtuus, se pitää jatkuvasti tasapainoilla.”

Rasittavuuden keskellä työntekijät löytävät sitä, miksi ovat työhön tulleet ja vuodesta toiseen jaksavat. Toivoa ja onnistumista. Epäonnistuminen voikin olla onnistumista.

” Joskus tulee sellaisia ikäviä asioita kuten, että vauva lähtee sijoitukseen tai että käynnistetään huostaanoton valmistelu. Voi siinä käydä hyvinkin. Vaikka aluksi vanhemmat on tosi vihaisia ja näyttävät sen, vähän ajan päästä sanovat että ratkaisu oli oikea. On mulla sellaisiakin vanhempia, jossa taisteltiin sijoituksesta ja jonkin ajan kuluttua vanhemmat on tullu sanomaan että hyvä kun piditte vauvan puolta. Heitä on autettu pitämään yhteyttä vauvaan ja joku tällainen on käynyt ensikodilla tosi monta kertaa kertomassa kuulumisista ja näyttämässä valokuvia.”

” Kyllä mä olen jo vuosien varrella oppinut miten nää prosessit menee, ei se enää silleen rasita kuin joskus.”

Jokaisessa ensikodissa nousi esille kahden eriluonteisen työn yhdistämisen haaste. Turvakotityö on kriisityötä. Siinä tapahtuu paljon ja nopeasti. Asiakasperheet vaihtuvat ja läsnä elää väkivallan ajatus, koska perheet ovat hakemassa tukea kokemaansa väkivaltaan. Ensikotityössä vakautetaan perheiden arkea ja mielialaa, opitaan rauhaa ja rauhassa toimimaan. Tulokseks työtä vaatii aikaa ja asettumista. Vuorovaikutuksen harjoittelu ja hyvinvoinnin vahvistaminen ei käy viikossa eikä kahdessa.

” Se kuormittaa, kun on paljon kaikkea, turvakotia, ensikotia, tapaamispaikkaa eikä voi keskittyä. Miten sitten autat siinä kiireen keskellä väsyksissä olevia vanhempia kun itekin olet aika uuvuksissa. Silloin ei näe vanhemman tyyneänpäin käytöksen taa väsymystä ja avun tarvetta.”

” Tasapainoilu ensikotityön ja turvakotityön kesken. Pitäisi voida keskittyä toiseen tai toiseen.”

” Ne raportit! On tosi raskasta ensikodin työntekijänä kuunnella turvakodin raportteja. Pitää yrittää sulkea korvat ettei ylimääräisillä asioilla kuormittuis.”

Ensikotityö tänään, entistä vai erilaista

Kaikki työntekijät olivat sitä mieltä, että ensikotityö oli muuttunut, sekä hyvään että ei aina niin hyvään suuntaan. Suurimmat myönteiset muutokset olivat vauvaosaamisen vahvistuminen ja vauvan näkyväksi tulo. Ensikotityöhön oli tullut vauvakeskeisyys. Siitä työntekijät kiittivät Ensi- ja turvakotien liiton koulutuksia. Toki myös ennen näitä koulutuksia, työntekijöillä oli ollut mahdollista osallistua mm. Stakesin (nykyisin THL) organisoimaan VaVu, varhaisen vuorovaikutuksen -koulutuksiin. Työntekijät kiittelivät uudenlaista suunnittelumpaa ja tavoitteellisempaa työskentelyä. Ensi- ja turvakotiyhdistelmässä oli joissain yksiköissä eriytettyä työtä. Yhdistyksessä oli sekä ensi- että turvakoti omina yksikköinä ja vauvatyö näin vahvistui.

” Tää työ on muuttunut mielettömästi. Itsekin aina vaan innostuu uudestaan. Olen oppinut käyttämään teorian tietoa käytännössä. Välillä huomaan, että pystyn auttamaan isostikin. Kuitenkin jokainen vanhempi tekee omat valintansa ohjauksesta huolimatta. Kaikki se, mitä liitosta tulee, on älyttömän tärkeää. Suurin muutos mun mielestä on työn suunnitelmallisuus.”

” En tiedä yleensä mutta omalla kohdalla olen ainakin varmempi. Ei meillä silloin kun aloitin ensikodilla puhuttu mitään vauvatyöstä eikä ollu mitään vauvatyön koulutuksia. Sitä vaan tehtiin.”

Suuria huolta herättäneitä muutoksia oli tapahtunut sekä asiakaskunnassa että organisaatioissa. Yleinen käsitys oli, että vauvojen vanhemmilla oli aikaisempaa enemmän ja vaikeampia ongelmia. Ennen tyypillinen ensikodin vanhempi, etupäässä äiti oli enemmän elintavoiltaan kuin muista syistä lastensuojelun tarkkailussa. Kun hän asettui, asiat alkoivat sujua. Nyt ensikotiin tuli vanhempia, entistä enemmän perheitä, pitkään kestäneiden mielialavaihteluiden kuin myös äkillisten vakavien sairauksien ja vauvan kanssa. Yhä useammilla vanhemmilla oli samanaikaisesti monia vaikeuksia, päihteiden käyttöä ja traumaattisia kokemuksia. Työntekijät olivat tiedostaneet, että ympäröivä maailma oli muutakin kuin vaikeuksissa olevia asiakkaita.

” Asiakasperheet on haastavampia, huonovointisempia, moniongelmaisia. Päihteet on enemmän kuvassa. Myös oma vaatimustaso on noussut. Sitä vaatii iteltä enemmän. Kun on tullut enemmän tietoja ja taitoakin, haluaisi tehdä enemmän. Lastensuojelu kiirehtii, että pitäisi saada aikaan tuloksia nopeammin. Meillä on enemmän kokonaisi perheitä ja parisuhdeasiat tulee voimakkaasti esiin. Mutta ei meillä ohjaajilla ole perheterapiaosaamista. Kyllä me ohjaajat tehdään parityönä parisuhdekeskusteluja, eihän se kuitenkaan ole varsinaista parisuhdetyötä. Ois hyvä jos olisi perheterapeutti kaverina.”

” Sitä puhutaan, että asiakkailla on enemmän ongelmia ja ne on vaikeampia. Musta tuntuu että asiakasperheet saa vähemmän kuin ennen. Lastensuojelu tulee mukaan myöhemmin ja tarjolla on vähemmän palveluja kuin aikaisemmin. Kun asiakkaat tulee meille, ne on kriisissä niiden asiointensa kanssa.”

Shutterstock: Zubaida Yahya

” Ensikotiperheet on kyllä muuttuneet. Ei meillä ennen ollut maahanmuuttajia. Muistan kun ensimmäinen perhe tuli. Toihan se toisenlainen kulttuuri erilaisuutta aikaisempaan työhön. Nykyään on myös paljon enemmän parisuhdeasioita. Perheet on aika yksin. Heillä on vähäiset verkostot

” Perusjuttuhan on nyt toinen. On myös työskentelyn näkökulmakin muuttunut. Ollaan tultu tietoisemmiksi ja ollaan paremmin kartalla siitä, että varhaisvaiheet vaikuttaa. Myös isien osuus on kasvanut. Vaikka heitä tulee vielä aika hitaasti mutta koko ajan enemmän. Lastensuojelussa vielä vallitsee ajattelu että perusyksikkö on äiti ja vauva vaikka isä on vahvasti mukana. Tästä täytyy taistella.”

Ympäröivä maailma huolestutti. Turvakotiuudistus, vaikka oli hyvä ja lisäsi yhdistyksen toiminnan vakautta, oli samalla vakava uhka vauvatyölle. Yhdistyksen oma liikkumavara kapeni varsinkin pienissä ensi- ja turvakodeissa. Aikaisemmin asiakashuoneita jaettiin tilanteiden mukaan. Paikalla saattoi olla useampia vauvaperheitä ensikotityössä, kun turvakotipuolella oli hiljaista. Nyt tätä mahdollisuutta ei enää ollut. Tuntui siltä, että yksinäiset ja yksittäiset ensikotipaikat vain odottivat muuttumista turvakotipaikaksi.

” Juuri nyt on tapahtunut suuri muutos. Se ei ole välttämättä se, mitä haluttiin ja halutaan. Turvakotiuudistus tarkoitti meillä, että nyt on ainoastaan yksi paikka ensikotiperheelle. Meillä on kuitenkin kauaskantoinen haave saada ihan oma ensikotiyksikkö. Meillä on vahva käsitys siitä, että tarvetta on. Näkeehän sen turvakotiasiakkaista, niistäkin moni hyötyisi vakauttavasta työstä.”

Työn rakenteiden vahvistaminen ja työnkuvien muuttuminen tarkoittivat toteutuessaan työntekijöille jotain sellaista, johon he eivät olleet valmistautuneet ja jonka he kokivat raskaaksi raskaassa työssä. Yhteisöön oli tullut ohjaajien ja vastaavien ohjaajien lisäksi uusia ammattiryhmiä, muun muassa kehittäjiä ja palvelupäälliköitä.

Työn suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden rinnalla oli lisääntynyt kirjaaminen. Jonkun työntekijän mielestä ihan riesaksi asti, niin ettei ollut enää aikaa riittävästi asiakastyöhön. Dokumentointi oli tullut jäädäkseen ja tulee varmasti kehittymään.

” Tää on omalla kohdalla muuttunut ainakin kahdella tavalla. Työssä sitten silleen, että itse sai olla ohjaajana enemmän suunnittelemassa, mutta nyt vastaavien kautta tulee lähinnä käskyjä. Ennen tiimissä suunniteltiin yhdessä ja vastaava vei eteen- tai ylöspäin, mutta nyt ei enää. Tuntuu että tavallisen työntekijän arvostus on kadonnut.”

” Se, mikä on muuttunut, on kirjaaminen. Aikaisemmin kirjoitettiin käsin. Ne oli lähinnä, kuinka vauva on nukkunut ja miten on syönyt. Nyt kirjoitan enemmän vuorovaikutuksesta ja lapsiin liittyviä asioita. Haluaisin kirjata enemmän asiakkaiden kanssa yhdessä. En ole sillai osannut vielä ajankäyttöä suunnitella.”

Työntekijöillä oli oikeutettu huoli siitä, ettei nopeasti tapahtuvissa muutoksissa olla hukkaamassa jotain todella tärkeää. Sellaista, josta on vuosien hyvät kokemukset mutta josta uudistajat eivät välttämättä ole tietoisia. Työ on nykyään eriytyneempää ja erikoistuneempaa. Arjen tukeminen ja toimivan rytmin vahvistaminen sekä perusasioista kuten ulkoilusta ja liikunnasta huolehtiminen oli muuttumassa yhä enemmän yksilölliseksi ja terapeutiseksi toiminnaksi. Vanhempi kykenee ottamaan vastaan hämmennyneessä mielessään vain rajoitetusti uusia haasteita. Huoli yhteisön katoamisesta oli oikeutettu.

” Aikaisemmin oli helpompaa. Asiat oli jotenkin yksinkertaisempia. Me oltiin ennen enemmän arkipäiväisesti tossa ja tehtiin käytännön asioita. Kyllä myös siivottiin asiakashuoneet itse, ei ollut siihen henkilökuntaa. Tehtiin myös kaikki yövuoroja. Nyt on paljon hektisempää ja dokumentoidaan hirveästi. Olen sitä mieltä että ennen päästiin ihan samoihin tuloksiin kuin nytkin, pystyttiin auttamaan yhtä paljon mutta se oli jotenkin helpompaa.”

” Ei oo niin yhteisöllistä kun oli ennen. Silloin tehtiin yhdessä ruokaa. Nyt vaan mennä rullataan tätä arkea. Ei kiva. Kuulemma sitä on joskus pyöritetty yhden ihmisen työpanoksella koko ensikoti. Mitenköhän silloin on pidetty yhteistyöpalaverit? Varmaan ihan alkuun nähden työstä on varmasti tullut yksilöllisempää. Asioita katotaan enemmän kokonaisuuksien kautta. Minusta myös asiakkaat voisivat nykyään vaikuttaa enemmän ja olla enemmän osallisia.”

Kansalaisjärjestön luonne nosti päätään. Vielä kymmenen vuotta sitten ensikodeissa oli vain muutamia vapaaehtoisia. Työntekijät olivat enemmän ymmällään siitä, mitä vapaaehtoinen voisi tehdä suurta ammattitaitoa edellyttävässä työssä. Vuosien varrella käsitys siitä, mikä tukee ja kuntouttaa muuttui. Vapaaehtoinen ja toinen vertainen olivat lähempänä asiakasperhettä ja uskottavampia toiveikkuuden lisääjiä kuin usein vaikeaa ja teorioita sisältävää terapeutista kieltä käyttävät työntekijät. Vähitellen alkoi kuulua ääniä siitä, että asiakas voisi toimia ammattilaisen rinnalla ja että hänellä olisi jotain merkitävää sekä annettavaa että omassa polussaan saatavaa.

” Vapaaehtoisia on tosi paljon. Se on tärkeää mutta jonkun on pidettävä huoli vapaaehtoisista, siitä että heille on tarjolla heille sopivaa hommaa ja että he jaksavat. Ensikodilla ei ole totuttu vapaaehtoisiin. On myös keskusteltu, miten asiakkaiden osaamista voisi hyödyntää, kuinka he voisivat toivuttuaan tulla mukaan. Toistaiseksi on vain vähän tuloksia.”

Ensikotityö huomenna

Työntekijöiltä kysyttiin arviota tulevaisuuden ensikodista. Lähes kaikki työntekijät uskoivat, että ympärivuorokautinen ensikotityö tulee vähenemään ja kotiin tehtävä työ lisääntymään. Kolme työntekijää arveli, että perinteisen ensikodin rinnalle tulee päiväensikotitoimintaa, jolloin perheet ovat enemmän omassa kodissa öisin. Pulmana tässä saattaa olla vanhempien kunto. Tämä ei ainakaan tämän tutkimuksen valossa ole se ensimmäinen toiminta, joka auttaa uupunutta ja masentunutta vauvaperhettä, jossa kukaan ei nuku.

On todennäköistä, että nykyinen suuntaus entistä lyhyempiin jaksoihin tulee jatkumaan. Tämä haastaa ensikoteja kehittämään niin kotikäyntitoimintaa kuin ryhmämuotoista toimintaa. Kumpikaan työmuoto ei tule olemaan itsestään selvää, koska kunnat ovat viime vuosina kehittäneet sekä perhetyötä että ryhmämuotoista toimintaa. Kokemuksen mukaan ne ovat kuitenkin liian väljiä ja keveitä ensityön keskeisille asiakasperheille. Aika näyttää.

” Suontanahan on, että enemmän työtä kotiin ja tätä laitoshoidon vähennettäisiin. Mutta en oikein usko että kunnilta löytyy resursseja ympärivuorokautiseen perhetyöhön. Esimerkiksi päihdeongelmaiset vanhemmat tai korvushoidossa olevat, mitä siitä perhetyöntekijän kotikäynnistä on hyötyä. Olen sitä mieltä, että laitoshoidon tarve kasvaa, kun päihdeongelmat lisääntyvät. Ei se korvushoidossa olo ole normaalia olemista.”

” No ainakin jaksot tulee olemaan lyhyempiä. Siinä pitäisi jotenkin muuttaa työtapaa. Miten kuukaudessa teet sen minkä aikaisemmin puolessa tai vuodessa.”

” Kun perheet on niin yksin nykyään niin olisi hyvä jos olisi ryhmiä.”

” Ollaan puhuttu päiväensikodista, siitä että perheet olisi yöt omassa kodissa mutta päivät ensikodilla. Myös kotona tehtävän työn lisääminen osaksi kokonaistyötä.”

Ensikodin äiti-vauva-työ on saanut rinnalleen työskentelyn koko perheen kanssa. Aikaisemmin toinen vanhempi, lähinnä isä oli ensikodissa äidin tukena. Nyt näyttää siltä, että yhä useampi vauvaperhe on sellainen, jossa molemmat vanhemmat ovat vahvan tuen tarpeessa. Tavallisesti silloin kyseessä on joko päihde- ja mielenterveysongelmainen perhe tai vanhemmat, joilla on vakavat kognitiiviset rajoitteet. Vauvan hyvä hoiva on tästä syystä puutteellista. Työntekijät toivovat odotusajan työskentelyn lisääntymistä. Sen tarpeellisuudesta ja tuloksellisuudesta on vahvaa näyttöä esimerkiksi omassa edellisessä tutkimuksessani (Kuosmanen, 2012). Työskentelyverkosto tulee laajenemaan isovanhempiin.

” Luulen että tehdään enemmän töitä koko perheen kanssa. Toivon että työskentely pääsisi alkamaan jo odotusaikana. Jaksojen rakenteet voisi olla jotenkin niin että olisi odotusaikana kotiin tehtävää työtä ja sitten synnytyksen jälkeen tarpeen mukaan ensikotijakso ja sitten taas työskenneltäisiin kotona.”

” Juuri nyt tuntuu, että varhainen vuorovaikutus on maailman tärkein asia.”

” Vielä 15 vuotta sitte isovanhemmat ei ollu mitenkään mukana mutta nyt on havahduttu lähiverkoston tärkeyteen ja tavataan joitain isovanhempia. Voisi olla joskus hyvä sijoituskohteeksi jos vauvan omat vanhemmat eivät ole vielä valmiita.”

Iso haaste tulee olemaan nykyisten ensi- ja turvakotien yhdistelmä. Työntekijöiden toiveena on toiminnan eriyttäminen. Se on sekä

uhka että mahdollisuus. Tällä hetkellä näyttää siltä, että pienissä yksiköissä ensikotityö loppuu tarpeesta huolimatta. Isommat yksiköt saattavat harkita kahta erillistä kotia. Näin on ollut aikaisemminkin, mutta yhdistysten taloudellinen tilanne pakotti yhdistämiseen. Ulkopuolelta nouseva haaste on toimintaa valvovan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen linjaus. Siinä on ollut erilaisia suuntia eikä lopullista muotoa ole vielä ilmaistu. Työntekijät ovat oikeassa siinä, että vaikka turvakodillakin on vauvaperheitä, perheet eivät ole suoraan toisilleen vertaisia.

” Toivon että ensikodista tehtäisiin oma yksikkö. Se rauhoittaisi tätä työtä. Vanhemmat olisi enemmän keskenään vertaisia ja heistä olisi toisilleen tuki.”

” Varmaan ensikoti eriytyy vaikka itse olen tavallaan tykännyt työn monenlaisuudesta. Ymmärrän kyllä ensikoti-ihmisen näkökulman. Perheiden kanssa opetellaan arkirytmä, aamulla heräämistä, ruuan laittoa, päiväkävelyä ja ulkoilua, iltapuuhiä ja nukkumaan menemistä. Kun on turvakotilaisia, tulee väkisin erilaisia sääntöjä ja kaikki ensikotiasiakkaat ei niitä ymmärrä.”

” Minusta toimiva ensikoti on sellainen, jossa on kuusi perhepaikkaa. Henkilökuntaa pitää olla niin paljon, että voidaan toteuttaa ryhmätoimintaa ja yhteisöllistä asumista. Vanhemmat saisi tukea toisistaan.”

Unelma 1.

” Työntekijöitä olisi enemmän kuin yksi vuorossa. Yksin et pysty päivystämään ja järjestämään suunnitelmallista tuokiota, et mitenkään. Siinä tulee melkein kuusi tuntia yksin olemista ja kaikki perheet on silloin paikalla. Viikonloppuna ollaan yksin aamussa, yksin illassa ja yksin yössä. Siellä olisi sosiaalityöntekijä. Kun meillä on se Vauvatalo konsepti, niin sen mukaan kaikki vauvojen kanssa työtä tekevät olisi fyysisesti lähekkäin. Sitten mun mielestä olisi hirmu tärkeää, että ruokaa tehtäisiin porukalla. Se estäisi laitosumisen. Voisi myös yhdessä pyykätä ja huolehtia lapsistakin yhdessä. Sen pitäisi olla suunnitelmallista.”

Unelma 2.

” Meillä on tulossa remontti. Tämä tarkoittaa parempia tiloja asiakkaille ja työntekijöille ja ensi- ja turvakotityön eriyttämistä. Silloin voi keskittyä ensikotiasiakkaisiin ja toteuttaa sitä, mitä on opiskellut.”

Unelma 3.

” Että lähdetäisiin näistä tiloista jonnekin rauhallisemmalle alueelle. Työntekijäresurssit uusiksi siten että olisi tasapainoisesti aikaa yksilö- ja yhteistyöskentelyyn. Todellista yhdessä tekemistä ja opettelua, ei komentamista ja ohjeiden antamista. Olennaista olisi että asiakkaat tulisi

aikaisemmin, odotusvaiheessa eikä vasta siinä vaiheessa kun tuntuu että tämä on viimeinen mahdollisuus. Että olisi sellaisiakin perheitä jotka tulee ihan vapaaehtoisesti. Minusta tänne tulemisessa pitäisi olla enemmän suunnitelmallisuutta. Pitäisi nähdä että ensikotiin muuttaminen on oma prosessinsa, sen käsittelemiseen pitää olla oma aikansa. Tuleminen on aina muutos, tulet sitten vapaaehtoisesti tai pakotettuna. Siinä on asioita, joita ei voi sivuuttaa.”

Unelma 4.

- ”Puitteet sellaisiksi, että ihmisten on hyvä olla. Että olisi sekä yhteisiä tiloja että rauhallisia tiloja. Omat vessat ja suihkut. Ympäristö, siis huoneet voisi olla jotenkin kauniimpia. Sitten nuo ruokasysteemit. Mun mielestä pitäisi voida perheiden kanssa tehdä yhdessä ruokaa rauhallisesti. Meillä oli kokeilu, jossa yksi ohjaaja oli vastuussa ruokahommista ja silloin ne suju, nyt kukaan ei ota vastuuta siitä ja ne on vähän niin ja näin. Sitten pitäisi olla perheterapiamahdollisuus. Perheneuvolan kanssa se niin sattumanvaraista. Perheet saa ajan vasta jonnekin pitkän ajan päähän, kuitenkin asiat on juuri nyt ajankohtaisia. Omahoitajien pitäisi voida kulkea enemmän perheen kanssa. Nyt on niin niukat resurssit ettei päästä neuvolaan. Semmoinen vanhanaikainen juttu kuin ompelunohjaaja. Joo sille joskus naureskeltiin mutta olisi tosi tarpeeseen. Vanhemmilla pitäisi olla mahdollisuus omaan käsillä tekemiseen. Kerran Sopukassa oli sellaista kanavapujottelua. Yksinkertaista mutta äidit ei olisi millään lopettaneet kun siitä tuli heti näkyvää jälkeä. Perheitten kanssa pitäisi myös mennä ulos jonnekin. Eihän asiakkaat ole tottuneet kulkemaan juuri missään. Semmoisia tavallisia asioita pitäisi tehdä enemmän, ei aina vaan pyörittää asia-asioita. Minusta päivittäiset musiikkituokiot on tärkeitä. Jos vielä siinä lisäksi olisi vielä säännöllistä musiikkiterapiaa.”

Unelma 5.

- ”En mä tiedä miten tää voi muuttua. Minusta tämä perusta on hyvä. On oltava vierellä kulkevia ihmisiä eikä mun mielestä ihminen niin kauheasti ole muuttunut.”
- ”Ei tämän itse työn tarvitse hirveästi muuttua. Mutta tärkeää olisi että vuoroissa on riittävästi ihmisiä. Toivosin myös enemmän toiminnallisuutta. Haluaisin tehdä itse enemmän asiakkaiden kanssa ja mennä jonnekin. Nää vastaavan hommat pitäisi voida hoitaa tosta vaan pikaisesti kun se varsinainen työ on asiakkaan kanssa.”
- ”Jos olisi enemmän resursseja niin voisi järjestää äideille sellaista hellimistä ja hoitamista. Tähän voisi tulla vaikka ulkopuolisia tekemään jotain.”

Mitä työntekijänä haluaa kehittää

Monitaitoiset työntekijät kokivat erilaisia asioita enemmän omiaan. Yhdelle vahvuus oli vauvojen ja vanhempien yhteistoimintaryhmät, toiselle taas työskentely verkostojen kanssa. Kolmannelle olisi mieluisaa lähteä asiakkaan kotiin, neljännelle isät olivat lähellä sydäntä, viidennelle varhainen vuorovaikutus ja koko perheen kanssa työskentely. Kuudes piti valtaistavaa ja voimavarasuuntautunutta työtettä omanaan, seitsemäs olisi halunnut keskittyä vapaaehtoistyöhön ja kaikki loput pitivät perustyötä tärkeimpänä.

”Loruleikkiryhmä ja vauvabeaty. Näissä vanhemmat on täysillä mukana. Musiikki on kyllä sellainen kehittämisen paikka. Olen käynyt hyvät musiikin koulutukset. Meillä voisi olla joitain soittimia, nyt on cd mutta aika vähän kuunnellaan lastenmusiikkia. Joo, joo. On tyhmää sanoa, että jos olisi enemmän aikaa niin tehtäisiin. Olen huomannu miten hyvin musiikki rauhoittaa ahdistuneitakin vanhempia. Onhan se vauvalle kokemus, kun äiti jolla koko kroppa on jännittynyt onkin yhtäkkiä rento ja hyvä olo tuntuu vauvalle kehon kautta. Tässä on vielä se, että kun itse vetää niitä musiikkituokioita itsekin rentoutuu. Kyllä meidän täytyy panostaa tähän.”

”Musta olisi hirveen tärkeitä työskennellä enemmän verkostojen kanssa ja muiden palvelujen kanssa. Saataisiin selkeämpi työnjako ja me voitaisiin keskittyä enemmän vauvaan ja vauvan arkeen. Esimerkiksi voitaisiin tehdä theraplaytä ja ryhmiä. Theraplaytä voi tehdä yksilötyönä ja ryhmille. Yhteisöä voisi käyttää enemmän hyväksi. Ryhmäkeskustelussa voi tuoda hyvin yhteiseen keskusteluun ja pohdittavaksi asioita, joita asiakkaat yksinään pohtii ja luulee olevansa ainoita. Ryhmäkeskustelussa vaikeista asioista tulee tavallisia, muillakin on samaa.”

”Mun vahvuus on varmaan se että mielellään lähtisin tekemään työtä asiakkaan kotiin. Toinen mun vahvuus on, että en moralisoi. Keskityn aluksi siihen että asiakas saa asioistaan riippumatta lämpöä ja tulee kohdatuksi. Siinä tulee koko perhe huomioiduksi ja mukaan. Mulla on myös perheterapiaosaamista mutta en saa käyttää sitä mitenkään. Voitaisiin vaikka työparina käydä, ei mitään pitkiä prosesseja. Lapsi hyötyy aina siitä kun parilla menee hyvin. Me ei voida oikein hyvin työskennellä ja jakaa tätä esimerkiksi perheneuvolan kanssa kun meidän asiakkaat tulee niin monista eri kunnista. Jotenkin niitä näkyviä parisuhdeasioita pitäisi voida ottaa heti käsittelyyn eikä siirtää sitten, kun lähdette täältä, niin voitte perheneuvolassa puhua näistä.”

” Olen ollut mukana kehittämässä monenlaista juttua mutta luulen, että se mun juttu on työskentely isien kanssa. Olen yrittänyt pitää isää pinnalla vaikka tämä ei ole mukana jaksolla. Vaikka se suhde isään on heiveröinen tai ei oo niin pitäisi kuitenkin saada edes jonkinlainen tarina isästä. Liputan sellaisen sensitiivisen työskentelyotteen puolesta että ryhmässä voidaan työskennellä myös yksilöllisesti. Kaikki ei kykene samaan eikä kaikki ole samantahtisia. Voi olla että sensitiivinen ote on hitaampaa mutta voi olla myös että kun asiakas itse oivaltaa niin asiat rupeekin sujumaan vauhdilla.”

” Mun juttuni on varhainen vuorovaikutus ja perhekohtainen työskentely. Teen vuorovaikutustyötä vauvan, vauvan ja vanhempien kanssa, myös vanhempien kesken. Mutta kyllä eniten se on vuorovaikutustyöskentelyä vauvan kanssa.”

” Jotenkin se sellainen tapa tuoda asioita esille vanhemmille, että ne osaa ja ne pystyy. Yritän edetä ja keskustella rauhallisesti vaikka välillä tuntuu että pitäisi mennä nopeammin eteenpäin. Kuitenkin olen huomannut, että rauhallinen työote, tukeminen ja kannustaminen toimii parhaiten. Jotkut vanhemmat on sanonut että olen rauhallinen ja helposti lähestyttävä.”

” Uskallan ottaa haasteita vastaan. Jokaisessa perheessä löytyy jotain sellaista mistä voi lähteä rakentamaan. Olen valmis kokeilemaan kaikenlaista. Työ on mun mielestä koko ajan ajan hermolla olemista. Kuulostelen, mitä tulee vastaan.”

” Ihan perustyö. Vauvan ja vanhemman suhteen luominen. Jotenkin pärjään hyvin alavireisten ja masentuneiden vastasyntyttäreiden kanssa.”

” Luulen että mun vahvuus on arjen pienet käytännön asiat. Olen kovin tavallinen ihminen. Asiakkaalla ei ole kovin suuri kynnys puhua mun kanssa. Tosin olen vielä aika uusi näiden vauvaperheasioiden kanssa.”

” Vapaaehtoistoiminta on mun juttu. Olen organisoitunut sitä toisen työntekijän ja tiimivastaavan kanssa. Olen myös heittänyt ideoita siitä, miten voitaisiin asiakkaiden kanssa hyödyntää niiden ammattitaitoa ja osaamista. Voitaisiin myös yhdessä asiakkaiden kanssa miettiä yhdessä hyvinvoinnin ja hyvinvoinnin asioita.”

4.6 KERTAUSTA TULOKSISTA

Mitä perheille kuuluu? Mikä muuttui? Onko muutos pysyvä?

Perheille kuuluu hyvää. He elävät itsenäisesti omissa kodeissaan.

Vanhemmat voivat paremmin kuin aikaisemmin. He olivat toipuneet uupumuksesta ja masennuksesta. Masennus ei ollut toistunut. Tämä oli uutta, koska vanhemmilla oli kokemusta toistuvista masennusjaksoista.

Vahvasta lääkityksestä oli luovuttu kokonaan, ja osalla lääkitystä oli huomattavasti pienennetty. Osa terapiasuhteista jatkui. Nyt niiden harventamisesta ja lopettamisesta keskusteltiin, koska vanhemmat arvelivat pärjäävänsä lähiverkostonsa avulla.

Yhteiselämä vauvan, nyt leikki-ikäisen kanssa sujuu normaalisti, ja perheet elävät omaa itsenäistä elämää. Pari lapsista oli saanut sisaruksen. Vanhemmat olivat miettineet odotusaikana edellisen ensikotikokemuksen perusteella ensikotiin tuloa varmuuden vuoksi. He olivat kuitenkin pärjänneet vauvan odotuksen ja alkuvaiheen läheisten tuella.

Lapset ovat joko päivähoidossa tai vielä kotona äidin kanssa. Vanhemmat paikkailivat keskenjääneitä opintojaan ja tekivät jatkosuunnitelmia. Osa vanhemmista oli palannut työelämään tai aloittanut elämänsä ensimmäisessä työpaikassa. Kaikilla vanhemmilla oli työllistymissuunnitelmia. Vanhempien kokemaa yksinäisyyttä oli väistynyt ja verkostot vahvistuneet. Vanhempien usko muutoksen pysyvyyteen on vahva. Vanhemmat ovat tietoisia siitä, että heillä on edessään ainakin joskus vastoinkäymisiä, mutta he ovat nyt paremmassa tilanteessa. Heillä on tukiverkostot.

Mikä auttoi? Ketä auttoi? Mikä ei toiminut?

Ensimmäinen apu vanhemmalle oli, kun ensikodin ovella oli ystävällinen ihminen. Seuraavaksi se, että ystävällinen ihminen tuli kohti ja oli vanhempaa varten. Pysähtyi ja kuunteli.

Vanhempien yksituumainen käsitys parhaasta avusta oli se, kun he saivat apua vauvan hoitoon ja saivat nukuttua. Helpottavaa oli, kun työntekijät auttoivat rauhoittamaan itkevää vauvaa sekä saamaan vauvalle toimivan unirytmän. Virkistyneet vanhemmat jaksoivat olla vauvan kanssa. He saivat tuekseen toimivan päivärytmän. Siihen kuuluivat tavalliset arkirutiinit, nukkuminen, syöminen, vauvan kanssa toimiminen, ulkoilu, vauvan puhtaudesta huolehtiminen, ympäristö ja siisteys. Kaikkien vanhempien kanssa harjoiteltiin soseiden valmistamista. Tärkeänä vanhemmat pitivät käytännön asioita, vauvan hoidon opettelua ja vauvan tarpeiden tunnistamista. Jokaisen vauva-vanhempi-parin kanssa tutkittiin ja harjoiteltiin vuorovaikutusta. Monen vanhemman kanssa opeteltiin talouden ja raha-asoiden hoitamista. Vanhempien kanssa tehtiin myös tulevaisuussuunnitelmia.

Vanhemmat toivoivat aktiivisempaa puuttumista silloin, kun työntekijät havaitsivat puutetta vauvan hoidossa. Vanhemmat olivat sitä mieltä, että työntekijät olivat parhaimmillaan käytännön neuvonantajina. Suora puhe oli paras puhe. Joitain vanhempia vahvasti ärsytti työntekijöiden epäsuora puhe. Kun valta-asema ei ole rinnakkainen vaan alisteinen, puhekäytäntöjä harvoin arvostellaan tai kyseenalaistetaan. Vanhempi, jos ei ymmärrä, useimmiten toi-

mii lapsen lailla ja uhmaa käyttäytymisellä, laskeutuu aikuisuudesta lapsen tasolle. Vanhemmat toivoivat enemmän sinä-muodolla ja nimellä puhuttelua.

Uupumuksesta toipumisen ohella yhtä tärkeää oli myönteisen palautteen saaminen ja osaamisen vahvistaminen hyviä puolia tutkimalla. Vanhemmat arvostivat sitä, että työntekijät osoittivat aitoa kiinnostusta ja olivat vanhempien puolella. "Kun mulle sanottiin, että olet ihan hyvä."

Työntekijöiden työnjako hämmensi. Vanhemmat eivät pitäneet siitä, että toistamiseen palattiin perheen vaikeisiin aikoihin ja hankaliin suhteisiin. Niitä varten vanhemmilla oli omat hoidot ja terapiat. Tosin kaikilla ei ollut. Varteenotettava muutos olisi se, että auttajat toimisivat yhdessä ja työnjako selkiytettäisiin.

Ensikodin vahvuutena vanhemmat pitivät sitä, että oli toisia vanhempia.

Vanhemmat ovat pidemmällä kansalaistoiminta- ja osallisuusajattelussa kuin työntekijät. He olivat pettyneitä siitä, että heidän kokemuksensa sivuutettiin. He arvelivat, että he olisivat voineet toimia hyvänä apuna vasta aloittaneiden vanhempien kanssa.

Työntekijöiden käsitys ensikotityöstä

Vaikka kaikilla työntekijöillä ensikotityön kuvaaminen ei tapahtunut samoin sanoin, suunta oli sama: yhdessä vanhemman kanssa. Lähtökohtana on vauvan hyvinvointi ja hyvän vanhemman tukeminen eri keinoin. Työn tuloksellisuuteen vaikuttaa se, miten perheen kanssa oli työskennelty ennen ensikotiin tuloa. Ensikodin vahvuus on perhe-elämän vakauttamisessa ja arjen rytmin vahvistamisessa. Jos perhe on kaoottinen ja kriisissä, vastaanottokyky on rajallinen ja tilanne on vakautettava. Kun jaksot ovat lyhyitä, ne menevät liian usein tilanteiden selvittelyyn.

Työntekijöiden käsitys ensikotityön vaikuttavuudesta

Työntekijät uskovat pääsääntöisesti, että ainakin vauvat hyötyvät ensikotityöstä ja useimmat vanhemmatkin. Tosin seuranta on puutteellista. Ensikodeilla ei ole systemaattista seurantarjestelmää siitä, mitä ensikodista kotiutuneille kuuluu. Yhtenä esteenä työntekijät pitävät sitä, että vanhempiin ei ole lupaa ottaa ja pitää yhteyttä.

Ensikotityö vuonna 2025

Ensikotityö tulee muuttumaan, tämä oli useimpien vakaa käsitys. Osa työstä tulee tapahtumaan perheiden kotona. Kotona tehtävä työ ei ole koskaan yhtä kiinnipitävää kuin ympärivuorokautinen työ. Tässä on hyvä muistaa vanhempien kommentti siitä, että yökkö auttoi heitä. Perhetyö ei ole perheen kotona yöllä. Perhetyö ei myöskään tuo yhteisöä, vertaista tukemaan ja vertaiselta oppimaan. Koti on tärkeä ja intiimi paikka. Kotiin tuleminen on rajan yli tulemistä. Siitä on sekä hyötyä että haittaa. Hyöty on se, että perhe on omalla maaperällä. Myönteinen muutos tapahtuu siellä, missä se tulee elämään. Kyseenalainen kohta on se, jos intiimiyden raja ylitetään luvatta.

Äiti-vauva-työ on muuttunut yhä enemmän koko perheen kanssa työskentelyksi ja tämä tulee lisääntymään. Myös isovanhemmat tulevat enemmän mukaan.

Ensikodin toiveena on päästä aloittamaan työskentely jo odotusaikana. Tulevaisuus tosin näyttää siltä, että perheen kanssa päästään aloittamaan vasta kun tilanteet ovat todella vaikeat. Kun jaksot vielä lyhenevät, ensikoti onkin kriisikoti ja työ poikkeaa varsinaisesta ensikotityöstä.

Mikä ensikotityössä vaikuttaa? Vanhempien ja työntekijöiden näkemysten vertailua

Vanhemmat uskovat enemmän toimintaan, kun taas työntekijät puheeseen. Molemmat näkevät toimivan vuorovaikutuksen ensisijaisuuden.

Vanhemmat ovat heränneet työntekijöitä vahvemmin vertaisuuden vahvuuteen. Työntekijöillä on kokemuksia yhteisön kielteisistä vaikutuksista. Kun on kyse ihmisistä ja erityisesti vaikeuksista kokeneista ja huonoa kohtelua osakseen saaneista ihmisistä, heillä on usein kielteistä huomionhakua. Olennaista on, kuinka tämä käännetään voimavaraksi ja vahvuudeksi.

Ketkä hyötyvät ensikotityöstä?

Ensikodissa autetaan erilaisia perheitä. Yhtä asiakasprofiilia ei ole. Yhteistä ovat vakavat psykososiaaliset ongelmat ja vanhemman halu saada niihin muutos sekä samanaikainen vanhemman massiivinen väsymys. Kaksi valtaryhmää ovat mielenterveysongelmaiset, lähinnä masentuneet ja sellaiset vanhemmat, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia ja sen seurauksena vakavia puutteita vauvanhoitotaidoissa. Mielenterveysongelmiin liittyy yhä useammin päihdeongelmia. Ensikodeissa on yhä enemmän maahanmuuttajia, joilla saattaa olla sekä mielenterveys-, että oppimisongelmia. Väkivalta esiintyi tässä tutkimuksessa kokemuksena ja kohteena olemisena vähemmän itse aiheutettuna. Kun ensikodissa kohdetaan väkivaltaa, sen kohteena ovat ensisijaisesti vauvat. Vauvan ravistelu tai vauvan luunmurtumat eivät ole vieraita ilmiötä ensikodissa. Kuitenkin vauva kohtaa useammin laiminlyöntiä kuin pahoinpitelyä. Kumpakaan näistä ei esiinny tutkimuksen tarinoissa. Ja ne harvemmin ovatkaan onnistumistarinoita.

Työntekijöiden onnistumistarinoissa on yhteisiä tekijöitä. Ensimmäisenä oli käytännön toimet. Jos äiti tai vielä paremmin jos molemmat vanhemmat tulivat vauvaa odottavana, heidän kanssaan harjoiteltiin keinoja sietää hankalia oloja. Äidin saama hoito oli askel siihen, kuinka hän sitten omatoimisesti hoitaa vauva. Kun vanhemman olo helpottui, puhe siirtyi vauvaan. Vauvalle luotiin yhteistoiminnallisesti sekä fyysinen että psyykinen tila. Vauvan kanssa toimittiin ja seurusteltiin. Kun vauva syntyi, vanhemmalle vakuutettiin, että molemmat tulevat hoidetuksi. Vauva saa hoidon ensikodissa ja vanhemmalle tarvittaessa haetaan apua. Vauva ei koskaan hoideta ohi vanhemman, vaan hänen kanssaan ja hänen voimiensa mukaisesti. Vahvana nousi kannustaminen ja myönteisten asioiden esille tuominen. Kukaan ei ole täydellinen, riittää että vanhempi yrittää oppia, ja harjoitus vahvistaa. Vuorovaikutusta vahvistettiin olemalla vuorovaikutuksessa ja harjoittelemalla sitä. Kaikki vanhemmat ovat kiinnostuneita vauvan kehityksestä, siitä mitä nyt on meneillään ja kohta odotettavista.

sa. Kaikki hyvä ei ole työntekijöiden varassa, vaan vanhemmille ryhmään kuuluminen ja toiset samassa tilanteessa olevat ovat tärkeitä. Yhteisö muodostuu vanhemmista ja työntekijöistä. Vanhemmat seuraavat tarkkaan työntekijöiden keskinäistä ilmapiiriä. Totta tai mitä, mutta yksi mielenkiintoinen seikka oli se, että työntekijät olivat joutuneet puolustamaan omaa näkemystään ja että muut eivät yhtä vahvasti alussa nähneet vanhemman selviytymismahdollisuuksia kuin omaohjaaja. Näin hän ehkä joutui luomaan vahvan me rintaman vanhemman kanssa. Ehkä?

4.7 KESKUSTELUA

Totean sivulla 13, etten tee teoriasta johdettuja hypoteeseja. Jos olisin tehnyt, niin näin jälkikäteen ne olisivat olleet häkellyttävästi sitä, mitä haastatteluun osallistuneet vanhemmat tuottivat. Hyväksytyksi tai väheksytyksi tuleminen omassa kasvuyhteisössä tukee tai tuhoaa käsitystä itsestä hyvänä ja osaavana. Vinoon mennessä on mahdollista oikaista sellaisessa yhteisössä, jossa on luottamuksen ja vastaanotetuksi tuleminen ilmapiiri. Voimavaroihin ja vahvuuksiin keskittyminen tuottaa hyvinvointia ja terveyttä sekä vahvistaa toimintakykyä. Vuorovaikutuksessa oleminen (being) ja toimiminen (doing) kehittävät vuorovaikutustaitoja, jotka taas tukevat sekä yksilöllistä että sosiaalista kehitystä. Taidot kehittyvät ja taidot kehittävät.

Hypoteeseissani olisin nostonut Vygotskyn(1978) teorian lähi-kehityksen vyöhykkeistä kasvun ja kehityksen perustana osaksi vanhempien ja vauvojen ryhmien muodostaman ensikotiyhteisön kanssa työskentelyä. Tämän vanhemmat sanoittivat niin, että parasta oli se, että oli toisia ja sai apua ja ohjeita muilta samassa tilanteessa olevilta.

Elämä on rytmistä ja sen vaihtelua, levon ja toiminnan sopivaa vuorottelua. Kumpaakin tarvitaan riittävästi. Silloin, kun ne menevät epätasapainoon auttaa arjen rytmittäminen ja sen uudelleen harjoittelu. Näin yksi äideistä sanoi: "Hyvä, että on aikataulu, että tulee tehtyä asiat ajallaan eikä tarvitse hermostua."

Yhteisön ja sosiaalisen verkoston rinnalla keskeistä oli myönteisyyden kehän vahvistaminen. Valtaosa vanhemmista oli kuullut itsestään etupäässä kielteisiä asioita ja he olivat alkaneet uskoa, ettei heistä ole paljon väliä. Kuinka vanhempi voi silloin tukea vauvaansa vahvaksi?

Ensikoti syntyi yhdistystoimintana. Mukana oli sekä asianosaisia että heidän asioitaan ajavia. Ajat ovat nyt toiset. Työtä tekevät ammattilaiset asiantuntijat ja asianosaiset ovat asiakkaita. Kysymys tutkimusta suunnitelllessani oli, onko sillä asiakkaan tai työntekijän kannalta väliä, kuka ensikotia pyörittää ja miten kansalaisjärjestön luonne näkyy toiminnassa. Miten vanhemmat ja työntekijät kokevat tämän? Tämä on todennäköisesti seurausta epävarmasta ajasta ja suurten muutosten odottelusta, mutta tulos näyttää olevan se, että ensikoti toimii niin kuin muutkin lastensuojelun palvelut. Palveluja tilataan ja palveluja myydään. Tällä hetkellä useimmat ensikodit tuotteistavat palvelujaan ja yrittävät pärjätä kilpailutuksessa. Menestys on vaihtelevaa. Tilaaaja katsoo vain hintaa, ei palvelun tarjoajan mahdollisesti liittyvää lisäarvoa tai lastensuojeluaatteen paloa. Tosin järjestölähtöisyys esiintyy omista puheista epämääräisenä. Perustamisvuosi ei ole enää referenssi tai että yhdistyksellä on arvot. Niin on kaikilla liikeyrityksilläkin.

Tutkijana olen kuitenkin optimistinen. Syy on siinä mitä, useat haastateltavani sanoivat: "Mulla olisi ideoita", "Nyt kun olen toipunut, olisin valmis tulemaan mukaan ja auttamaan muita, sellaisia, jotka ovat nyt samassa tilassa kuin itse ensikotiin tullessani." Tässä kohtaa apua saaneet ovat auttajaan pidemmällä. Työntekijöiden puheesta järjestö tuli esiin vapaaehtoistoimintana. Se onkin viimeisten vuosien aikana vankistunut yhdistyksissä. Osa entisistä asiakkaista osallistuu tapahtumien ja kirpputorien järjestämiseen. Siihen on vielä matkaa, että toipunut vanhempi voisi olla mukana säännönmukaisesti käytännön asiakastyössä työntekijän rinnalla, muuta kuin näytillä mediatapahtumissa. Psykiatrian professori Mauri Marttunen on tämän raportin alkusivuilla samoilla linjoilla. Tosin hän ei puhu kansalaisjärjestötoiminnasta, vaan kokemusasiantuntijuudesta ja vertaisoppimisesta. Hän korostaa, että mielenterveyspalveluja tulee kehittää aina yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Hän puhuu myös vanhemmuudesta ylisukupolvisena suojaavana ja kuormittavana tekijänä. Kumpikaan ei ole luonnonlaki, niihin voi vaikuttaa ja suuntaa kääntää.

Ensikotityön vahvuus on kohtaamisessa. Vuosikausien työ valtavirran sivussa elävien kanssa on tehnyt työntekijöistä pelottomia, joskus liiankin rohkeita. Työntekijät sanovat lähtevänsä työskentelyyn aina täysillä. Tulos ei ole kiinni vain työntekijästä. Perheen elämään vaikuttavat vanhemmat itse, heidän läheisensä ja kulttuuriset tavat ajatella pärjäämisestä ja avun hakemisesta. Siihen vaikuttaa myös ajan henki ja ympäröivä maailma. Kaikki vanhemmat eivät ole autettavissa ensikotityöllä, eivät edes vauvat, joita työntekijät rakastavat ja hoitavat hyvin. Vauvan vanhemmat eivät ole aina hänen paras kasvuympäristönsä. Ensikotityössä on joskus vaikeuksia miettiä ja tehdä valinta sen kanssa, kenen kanssa tehdään työtä. Niiden, jotka kokemuksen mukaan hyötyvät vaiko kaikkien, joiden vanhemmuus huolettaa. Rohkeutta on sanoa, että meidän vahvuutemme on työskennellä mm. mielenterveysongelmaisten tai muuten hukassa olevien vanhempien kanssa. Sen me osaamme ja sen vanhemmat todistavat selviytymisellään.

Taas optimistina sanon, että ihmeitä tapahtuu. Jotain hyvää pitää kuitenkin löytyä, jotta sen päälle voi rakentaa ja sitä kasvattaa. Vanhempien kokemuksesta kannustan työskentelyn suuntaamista enemmän voimavarojen vahvistamiseen ja valtaistumisen suuntaan. Ongelmia pöyhitään muutenkin lähes kaikissa kohtaamisissa. Itse päättämme, lähemmekö kasvattamaan ongelmaa vaiko ratkaisua. Tuleeko ongelmasta vanhemman ominaisuus vaiko asia, jonka kanssa on elettävä. Ja vanhemmalla on keinot pitää ongelma rajattuna.

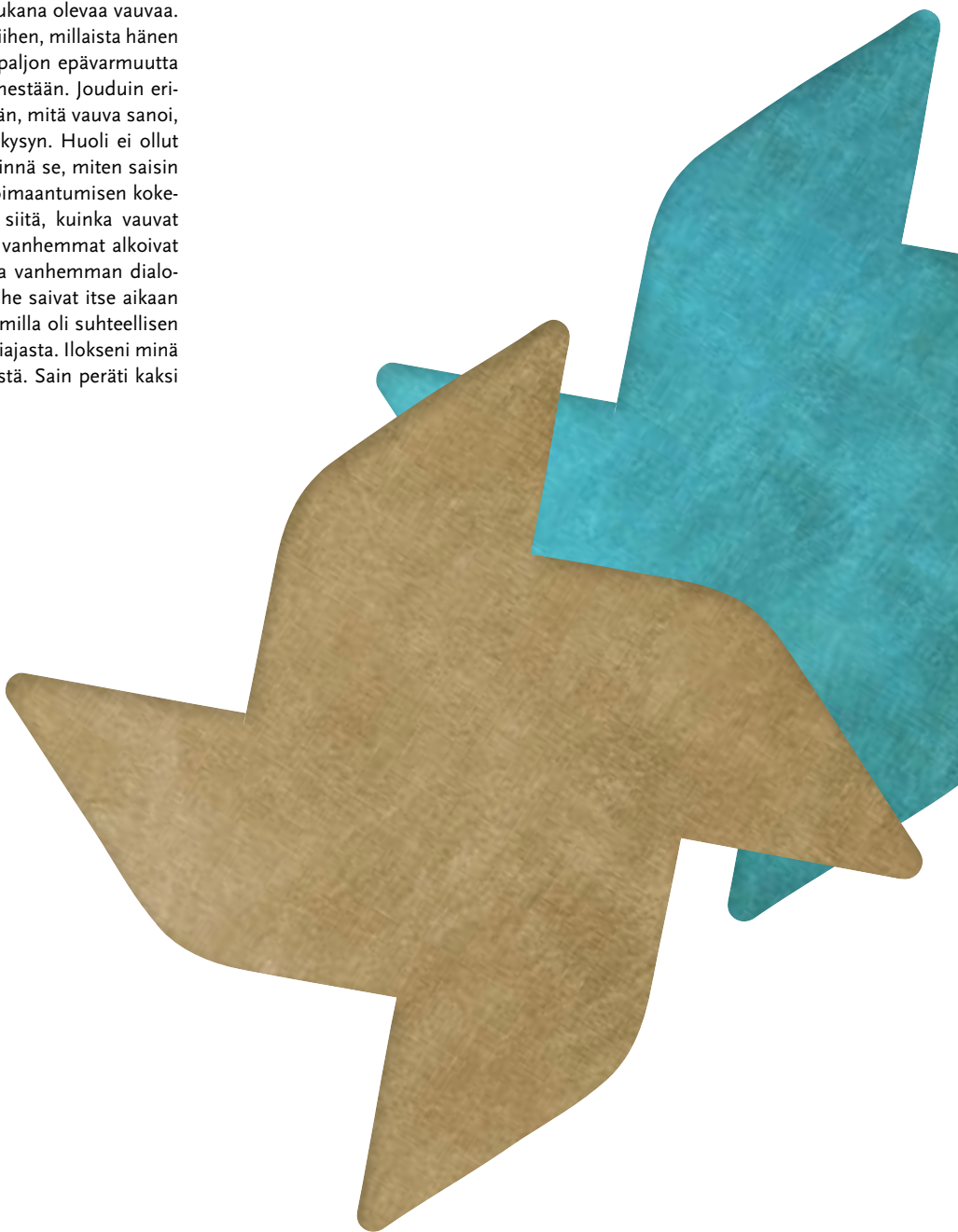
Tutkimuksen ydintulos on, että toiminnassa on kaksi kriittistä kipukohtaa, joissa työ voi saavuttaa huippunsa tai mitätöityä. Nämä ovat toiminnan alku ja toiminnan päättymisen. Alussa tehdään työtä esteiden ylittämiseksi ja lopussa varmistetaan, että siivet kantaa. Ja jos eivät kannaa, apua saa. Toiminta on myös kaksiluonteista, samalla sekä arvioivaa että kannattelevaa ja voimaistavaa. Arjen haasteena on tasapainoilla näiden kahden kanssa ja välillä. Mitä enemmän vanhempi osallistuu itse oman toimintansa arviointiin, sitä varmemmin hän sitoutuu sen kehittämiseen.

Yksi suuri huoli tässä ajassa on lapsiperheköyhyys. Sekä se, että se on rakenteellista ja tiedossa olevaa. Vaikka erot ovat kasvaneet viime vuosina, ja että suuntaus on erittäin huolestuttava, kaikki köyhät eivät ole epäonnistuneita. Tiedossani ei ole yhtään ajankohtaista tutkimusta, jossa olisi selvitetty esimerkiksi toimeentuloasiakkaiden onnistumispolkua ja miksi toimeentulotukea saavista lapsiperheistä tulee ihan kelpo ihmisiä. Jos tällainen tutkimus löytyy, siitä ei ainakaan puhuta.

Uusittu lastensuojelulaki tai sen tulkinta on saanut aikaan arvioinnin vyöryn. Esimerkiksi ensikotityöhön tulevat vauvaperheet ovat usein lastensuojelutarpeen tai vanhemmuuden arvioinnin kohteita. Heitä arvioidaan ensikotiin tullessa ja muihin palveluihin mennessä. Arvioinnista on tullut monelle palvelun tuottajalle tuote. Vähemmälle on jäänyt sen tutkiminen, miten arviointi auttaa arvioitavaa ja mahdollisesti tulevia arvioitavia. Ensikotityössä voitaisiin kehittää oma voima-arviointipalvelu, joka johtaa enemmän hyvälle kuin toistamiseen epäonnistumisen polulle.

Tämän raportin viimeisenä kommenttina muistutan, että ensikotityön erityisyys on koko perheen kanssa työskentely. Siinä tuetaan vauvaa ja vanhempia sekä erityisesti vauvan ja vanhemman hyvää suhdetta kuin myös mahdollisuuksien mukaan vahvistetaan lähiverkostoja. Ensikotiaika on suhteellisen lyhyt, ja varsinainen elämä eletään läheisten kanssa.

Vanhempia ja työntekijöitä haastatellessani ja tarinoita kuullessani yritin koko ajan kuvitella näkymättömänä mukana olevaa vauvaa. Puhuimme ajan ajasta, joka vaikutti vahvasti siihen, millaista hänen elämänsä oli nyt. Vanhemmilla oli tuolloin paljon epävarmuutta ja vakavia huolia. Kuulin sen yhä heidän äänestään. Jouduin erityisen paljon muistuttamaan itseäni kysymään, mitä vauva sanoi, teki ja ajatteli sekä miettimään, miten sen kysyn. Huoli ei ollut se, ettei vauvasta olisi huolehdittu, vaan lähinnä se, miten saisin esiin vauvan elämänmyönteisen äänen ja voimaantumisen kokemuksen. Luotin työntekijöiden havaintoon siitä, kuinka vauvat tulivat iloisemmiksi ja aktiivisemmiksi, kun vanhemmat alkoivat kuntoutua. Olisin halunnut kuulla vauvan ja vanhemman dialogin ja auttaa vanhempia näkemään, kuinka he saivat itse aikaan muutoksen vauvan hyvinvoinnissa. Vanhemmilla oli suhteellisen vähän valokuvia tai mitään tallenteita ensikotiajasta. Ilokseni minä kuitenkin tapasin kuusi terhakkaa leikki-ikäistä. Sain peräti kaksi odottamatonta suukkoa.

LÄHTEET

Bobanno, Georg A. (2008). Loss, Trauma and Resilience: From Heterogeneity to Flexibility. Columbia University. USA.

Bonanno, GA, Westphal, M., Mancini, A. (2011). Resilience to loss and potential trauma. Annual review of clinical psychology/4/27.Vol.27.

Eronen, Anne, Lehtinen, Timo, Londén, Pia, Perälä, Anne (2016). Sosiaalibarometri 2016. Suomen sosiaali ja terveys ry.

The European Core Health Indicators (ECHI).

Hyvinvointi on toimintakykyä ja osallisuutta (2014)
Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2014

Kozulin, Alex, Gindis, Boris, Ageyev, Vladimir S., Miller, Suzanne M. (2003)
Vygotsky's Educational Theory in Cultural Context. Cambridge Press.

Kuosmanen, Sinikka (2012) Vaativaa vauvaperhetyötä odotusaikana.
Työpapereita 2/2012. Ensi- ja turvakotienliitto. Helsinki.

Lastensuojelulaki (417/2007).

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (1302/2014).

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit (2011)
Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen.
Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3.

Leppo, Anna (2012) "Vahvempana eteenpäin" -Pidä kiinni -hoitojärjestelmän vaikutukset
asiakkaisiin, yhteistyökumppaneihin ja yhteiskuntaan.
Työpapereita 3/2012.

Lindberg, Annina (2013) Eväitä arviointiin sosiaali- ja terveysjärjestöissä.
Yleiskuva erilaisista arvioinnin osa-alueista sosiaali- ja terveysjärjestöissä
sekä vihjeitä jatkokirjallisuuteen. Suomen mielenterveysseura. Helsinki.

Matties, Aila (2007) Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt
tutkimuksen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 1/2007. Stakes.

Matties, Aila (2013) Osallisuuden reunaehdot palvelujärjestelmässä.
Teoksessa Era Taina (toim.) Osallisuus vai pakkoa.
Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja. 35–51.

Mäkelä, Sinikka, Samuelsson, Maritta (2003/2009) Vanhemmuuden arviointi vauvojen ja
pienten lastensa suojelussa.
Espoon sosiaali- ja terveystoimi.

Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti, Gissler, Mika (2012) Lasten ja
nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineistonvalossa.
THL Raportti 52/2012. Helsinki.

Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Ristikari, Tiina (2016) Onko laman lapsista opittu mitään? Seuranta vuonna 1987 syntyneistä. Esitys 8.3.2016 Soste. Helsinki.

Ruuskanen, Petri (2001) Sosiaalinen pääoma -Käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki.

Ruuskanen, Petri (toim.) (2002) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysalalle. PS-Kustannus. Helsinki.

Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka, Anttila, Timo (2013) Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ, Yrittäjyys 20/2013. Työ- ja elinkeinoministeriö. Helsinki.

Peltosalmi, Juha., Hakkarainen, Tyyne, Londén, Pia, Kiukas, Vertti, Särkelä, Riitta (2014). Järjestöbarometri 2014. Suomen sosiaali ja terveys ry.

Rouvinen-Wilenius, Päivi, Ahokas, Jussi (2016) Hyvinvointi-investoinnit osallisuuteen hyvinvointiyhteiskunnan rakennuspuina. Ihmisarvo ja hyvinvointiyhteiskunnan uudistaminen. Futura 1/2016. Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry.

Rutter, Michael (2000) Resilience reconsidered: Conceptual consideration, empirical findings, and policy implications. In J.P.Schonkoff, S.J.Meisels (ed.) Handbook of early childhood Interventions (pp. 651–682). Cambridge Press. New York. USA.

Sointu, Erkko (2014) Käyttäytymisen ja tunne-elämän vahvuuksia voidaan arvioida. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

Uusitalo-Malmivaara, Lotta, Vuorinen, Kaisa (2016) Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään vahvuutensa. PS-kustannus. Helsinki.

Varto, Juha (2009) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Osuuskunta ElanVital. Lahti.

Vygostky Lev Semenowich, Cole Michael (ed.) (1978) Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes. Harward College. USA.

ENSI- JA
TURVAKOTIEN
LIITTO

Asemamiehenkatu 4 A
00520 Helsinki
puh. (09) 4542 440

www.ensijaturvakotienliitto.fi
www.turvakoti.net